

A
ZÜLLÖTT.
GYERMEK
SOCIALHYGIENIÁJÁNAK
MAGYAR RENDSZERE.

ÍRTA

D^R. SZANA SÁNDOR

KIRÁLYI TANÁCSOS

A. BUDAPESTI KIR. ÁLLAMI GYERMEKMEHELY IGAZGATÓJA ÉS FŐORVOSA.

Közlés a budapesti királyi állami gyermekmenhelyből.

Különlenyomat az «Orvosok. Lapja»
1909. évfolyam 34, 35., 36., 37., 38., 39., 40., 41., 51. és 1910.
évfolyam
1., 2., 3. és 6. számaiból.

BUDAPEST
PALLAS RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMDÁJA
1910.

ELŐSZÓ.

A gyermek elzüllése a környezet (milieu) és a gyermek sajátos természetének eredménye.

A magyar állami gyermekvédelem. *Bosnyák Zoltán* rendszere alapján volt az első, mely a züllött gyermek orvospsychologiai megfigyelését s a gyermekről ezen az alapon való további gondoskodását intézményszerűen rendszerébe felvette.

Minthogy a környezet, a socialis milieu és a gyermek psychophysikája egyaránt elbírálható a diagnózisnál, egyaránt befolyásolható a therapia által: a züllött gyermek ellátása határterület a psychiatria s a socialhygienia között.

Kétségtelen, hogy a kettő összefogása nyithatja csak meg a fiatakorúak kriminalitásának aetiologiáját, ez teremtheti csak meg a kriminalitás prophylaxisát s socialhygieniáját.

A gyakorlati élet az anyagot a socialhygienikusok kezébe adta s így a mi körünkből kellett az első lépésnek kiindulni az összefogást illetőleg.

Ezzel a füzetrel sietek a majdnem műveletlen s oly gazdag aratást ígérő területet körvonalozni. Eredményeket, termést, még nem mutathatok be, csak bemutatom a területet, melyen dolgoznunk kell.

A kezdő lépést meg kell tenni, hogy a munka meginduljon. Dolgozni első sorban nekünk magunknak kell, mert itt nálunk nyílt erre az mánynak első ízben alkalma.

Dr. Szana Sándor.

TARTALOMJEGYZÉK.

	. Oldal
Előszó	3
1. A züllött gyermek socialhygienicus fogalma, a «züllöttség» pathologiai lényege	8
2. A gyermek züllöttségének socialis (exogen) és pathologiai (endogen) okai. (Aetiologia).....	17
3. A züllött gyermek psychologiai megfigyelése az állami gyermekmenhelyben.....	35
4. A züllöttség socialis tünetei s azok pathologiai értéklése	64
5. A züllött gyermekek klinikai paedagogiai típusai	80
6. A züllött gyermekekről való állami gondozás . Magyarországon: a magyar állami gyermekvédelem.....	94
7. A züllött gyermek socialtherapiája s orvospaedagogiai kezelése	109

A közegészségügy egyik része sem gyakorol oly fontos, oly döntő befolyást a nemzet ifjúságának s így a nemzet jövőjének fejlődésére, mint a gyermekkor socialhygieniája. A nemzet gyermekanyagának mennyiségét és minőségét a gyermekkor socialhygieniájának állapota döntően befolyásolja.

A gyermekkor socialhygieniájának fontos kérdései a legújabb időben egy fontos tárggyal gyarapodtak. Míg a gyermekkor socialhygieniája eddig leginkább a gyermek életének megmentése vagy megtartása, szóval a testi egészség megóvásának társadalmi eszközeivel foglalkozott, addig legújabban a gyermekkor socialhygieniájának kérdései között a gyermekek kriminalitása elleni küzdelem lépett előtérbe.

A gyermekkor kriminalitása elleni küzdelem azelőtt a büntetőbíróóságok ügye volt csak. A bűnös gyermekek elzárásával, a gyermek által elkövetett társadalomellenes tett megtorló büntetésével akartak a kriminalitás ellen küzdeni. Ezen megtorló rendszer teljesen eredménytelennek mutatkozott, mert nemcsak a visszaesések száma nőtt, de a gyermekkorú bűnösök száma is állandóan emelkedett. Ekkor kísérelték meg a bűnbeesett gyermekek kényszernevelését, majd a züllésnek indult gyermekek nevelését is belevonták az ifjúkorúak kriminalitása elleni eszközök közé. Csakhamar azonban ezen rendszer eredménytelensége is nyilvánvalóvá vált és a modern kriminál-psychologia haladásával és térhódításával az orvosi tudományra kezdik bízni a gyermekek kriminalitása elleni harcot.

Valamennyi kultúrnemzet között a legnagyobb szabású intézkedést e téren Magyarország tette. Magyarország az első állam, mely maga mint állam *«a gyermekek kriminalitása ellen biológiai alapon küzd»* (Roubinovitch).¹

¹. Conference international, de la société pour l'étude des questions d'assistance. Paris 1909 június 23.

A magyar állami gyermekvédelem ugyanis a züllöttségnek induló, vagy züllött gyermekeket mindenekelőtt orvosi megfigyelésbe adja és az orvos útmutatása alapján történik azután a gyermekek további nevelése, gondozása.

A rendszert a «Société international pour l'étude des questions d'assistance» ez évi június 23-án tartott nemzetközi értekezletén ismerttettem és a különböző nemzetek ott összegyűlt képviselői egyhangú véleménye volt, hogy a magyar állam ezen rendszere elsőrangú fontossággal bír és a tudomány kell, hogy a legnagyobb figyelemmel kísérje a magyar nemzet ezen vállalkozását.

A gyermekek kriminalitása elleni küzdelemnek magyar rendszere, ha eredményt fog felmutatni, az orvosi tudomány legnagyobb dicsőségét fogja jelenteni, mert az emberi elme legmagasabb rendű nyilvánulásaiba bele vinné az orvosi tudomány profilaktikus és gyógyító képességét. Nemzetközi fontossága, jelentősége van azonban a magyar rendszernek, akár sikere lesz, akár nem, mert általa került a züllött gyermekek kérdése orvosi kezekbe, mert a kriminalitás gyökereit, a kriminalitás embriológiáját ha egyáltalán, csakis ezen rendszer mellett lehet majd megismerni.

A züllött gyermekek socialhygiejének magyar rendszerét a következőkben ismertetem:

1. A züllött gyermek socialhygienikus fogalma, a «züllöttség» pathologiai lényege.

Nézzük mindenekelőtt a züllött vagy züllésnek induló gyermek fogalmát socialhygienikus szempontból.

Züllött gyermek, ifjúkori bűnösök (verkommene Kinder, ungeratene. Kinder, problematische. Naturen, leicht abnorme. Kinder, enfant difficile, vicieux, criminel, mineurs criminels, enfant anormal) ezen szavak socialhygienikus szempontból ugyanazt jelzik. Mert az ugyanis, hogy a gyermek a törvény által üldözendő bűncselekményt követett-e már el. vagy pedig társadomellenes magaviselete csak hazudozásban, szökésben, iskolakerülésben nyilvánul-e, az a dolgot lényegére mindegy. Ép így mindegy az is, hogy a bíróságokkal vagy a hatóságokkal összeütközésbe

került-e már. Az utóbbi tisztán a szerencse és a társadalmi réteg dolga. (Az előkelő s gazdag «züllött» talán globetrotter néven kóborol a föld körül.)

A züllöttség mint socialhygieniai fogalom az, *ha valamely gyermek ismételen és indokolatlanul antisociális tetteket követ el.* Ismételen, mert egyszeri hiba vagy botlás még semmit sem bizonyít, indokolatlan, mert az, a ki éhessége csillapítására lop, vagy kínzás, kiaknázás elöl szökik, vagy egyszer valamely nagyobb anyagi előny elérése végett lop, vagy valamely büntetés: kikerülése végett hazudik, az nem züllött, az esetleg csak rossz gyermek, ki a büntetés által, bűne erélyes kitérása által valószínűleg javul. Csak az ismételt és indokolatlanul gyakran saját érdeke ellen vagy csak mások hasznára antisociálisan cselekedő gyermek az, a ki «züllött» socialhygienikus értelemben.

Züllött a *magyar* socialhygieniai rendszer szempontjából.

Jól megkülönböztetendő a «züllött» a «verwahrlost»² fogalmától, mely tulajdonképen az összes állami gyermekvédelemre szoruló gyermeket felöleli.

*Roubinovitch*³ szerint az enfant «difficile» jól megkülönböztetendő az enfant «vicioux»-tól. Enfant «difficile» az a gyermek, ki oly kellemetlen és összeférhetetlen, hogy a szokott családi vagy iskolai környezetből el kell őt távolítani és specialis nevelésnek kell alávetni. Enfant «vicioux» az a gyermek, kit rossz hajlamai folytán már különböző nevelésű és javítási kísérleteknek vetettek alá, eredmény nélkül; a különböző paedagogiai kísérletek eredménytelensége mutatja, hogy a baj náluk mélyebb, náluk szervezeti. Az enfant difficilnél a hibák kevésbé mélyek, inkább alkalmoszerűek és még alkalmasak arra, hogy paedagogiai és psychiatriai kezelés által elnyomássanak. Ezen megkülönböztetéshez járul . Franciaországban még mint harmadik az enfant «déliquante.»¹

¹. Dr. Heinrich. Reicher, Die Fürsorge für die verwarloste Jugend. Wien, 1904.

². Essai pshichiatrie pédagogique des enfants «difficiles» XVIe. Congrès. International de. Médcein . Budapest. Section XII I-er fascicule p.

⁴. Madame. L. Thiry inspectrice générale des. Services administrativ en. Ministère de l'Intérieur. Lettre de 20 juillet 1909.

. A bűnbeesett, a már a hatóság elé került gyermek fogalma.

Úgy hiszem ezen megkülönböztetés nélküli a biológiai, a psychopatológiai alapot, s minthogy a züllött gyermek socialhygieniája csak ezen épülhet fel, ezen megkülönböztetést socialhygienikus szempontból sem fogadhatjuk el. Vajjon egy antisociális magaviseletű gyermek a bíróság elé kerül-e s el lesz-e ítélve, az tisztán a véletlen d. Iga. Hogy a gyermek pedig csak akkor volna «vicieux», ha már ismételt beavatkozások is eredménytelenek voltak, ez azért logika nélküli, mert az eredmény a paedagógiai és psyéhiatriai beavatkozás minőségétől fog függni a legtöbb esetben. A kezelés eredménytelenségére építeni egy klinikai fogalmat nem lehet.

*Weygandt*⁵ «Leicht abnorme. Kinder»-ről beszél és azokat jelzi így, kik az átlagtól — ezt bizonyos szélességben véve — eltérnek. Direkt hangsúlyozza, hogy a múltó eltéréseket is ideszámítja és az exogén, tehát főleg a milieu által okozott eltérések is ide tartoznak.

*Binett és. Simon*⁶ kizárva a vakokat, siketeket s idiótákat az «élèves rebelles au régime ordinaire»-t nevezi enfant anormal-nak, tehát szerinte a rendes neveléssel daczó gyermek az anormális.

Kétségtelen azonban, hogy ezen definíciók a mi szempontunkból, a socialhygiénia szempontjából s főleg a szociális profilaxis s a sociális terápia szempontjából el nem fogadhatók. Nekünk a tisztán paedagógiai szempont nem elegendő, de a tisztán psychiatriai sem. Mi a közellátásra szoruló gyermekeket a társadalmi beavatkozás szempontjából kell, hogy osztályozzuk és ezért kell «a züllött s züllésnek induló gyermek» fogalmát elfogadni, mint oly gyermekét, ki ismételten és indokolatlanul követett el antisociális tetteket s ki tehát az állam védelmére ezen erkölcsi okokból szorul.

A társadalomellenes tettek, melyekről itt szó van, rendszerint a következők:

A gyermek hazudik, csavarog, munkakerülő, túlságosan összeférhetetlen, lop stb. . A fiúknál anti-

⁵ Weygandt, *Leicht abnorme. Kinder*, 1906. Halle a. S.

⁶ *Les enfants anormaux, »uide pour l'admission des enfant anormaux dans les classes de perfectionnement.* Paris Colin 1907.

sociális tettek között a pathognostikus tünet a szökés. Ez majd valamennyi esetben megvan. A leányoknál a pathognostikus tünet a korai sexuális élet, túlkorai vágy a közösülés után, ily irányban való legkisebb csábításnak, sőt alkalomnak való engedés, a prostitúció.

A szökés természetesen, az indokolatlan szökés psychopathológiájának az ismerete fogja a züllöttség s így a kriminalitás aetiológiáját legjobban felderíteni. Azért észleleteinknél nagy súlyt helyezünk a szökések okának, körülményeinek, lefolyásának felderítésére.

A züllöttség pathológiájának lényege az, hogy

1. *vagy kis erkölcsi traumára nagy reakció áll be*, vagyis az ok és okozat közti aránytalanság. Az ép erkölcsűekkel szemben tehát quantitativ különbség. Egy kis igazságtalanságra, vagy vélt igazságtalanságra szökött ki a sötét éjszakába hideg télen stb., vagy egy csekély értékű tárgy látása, mely tárgyra túlságos értéket sem helyez, lopásra bírja, e tárgyért képes szökni, gyújtogatni, sőt ölni.

2. *Vagy az ok más okozatot idéz elő*, mit a teljes szociális alkalmazkodási képességgel bíró embereknél, tehát az ok más minőségű okozatot vált ki.

3. *Vagy az egyes ösztönök (trieb) endogen okokból oly erősek, oly korlátokat nem ismerők, a megakasztó erőnél oly annyival nagyobbak, hogy a tetteket ezek váltják egyedül ki, a jellemet egocentrikussá teszik.*

Kóroktani szempontból a züllött gyermekek a következő csoportra oszthatók:

1. Teljesen épelméjű és erkölcsű gyermekek, vagyis gyermekek teljes szociális alkalmazkodási képességgel, kik társadalomellenes tetteiket csakis a környezet, a milieu hatása alatt követték el. A milieu a gyermekre kétféleképpen hathat *a)* passiv módon, vagyis felügyelet hiánya, oktatás hiánya folytán a gyermek paedagogiailag elmarad, vagyis nem tanulja meg ismerni a jó vagy rosszat és így nem tud socialisan alkalmazkodni, *b)* activ módon midőn a gyermeket rossz példával rontják, félrevezetik, vagy pedig túlzott munkával, az éjjeli nyugalom hiányával megrontják, sőt esetleg rossz, ki nem elégítő táplálkozás vagy alkohollal megakasztják a normális fejlődést, megakadályozzák a nevelési munka eredményét.

Mindezeket teljesen elegendő más környezetbe, ép erkölcsű környezetbe hozni és a társadalomellenes cselekményeket többé nem követik el, vagyis csakis a rossz környezet *vált ki* rossz, társadalomellenes tetteket.

2. Gyermek, kik jó milieuban *sajátos természetüknél* fogva, psychophysikájuknál fogva váltak társadalomellenesekké. Pld. értelmi gyengeelméjűség, a debiliek, az erkölcsi gyengeelméjűség, psychosisok, epilepsia vagy epileptikus aequivalensek stb.

3. Psychopathikus gyermekek kóros lelki fogytékosságban szenvedő gyermekek, kikre már az aránylag nem is igen rossz milieu úgy hatott — korlátolt megakasztóképességüknél vagy túlerős impulsív ösztöneik (Triebe) fogva, hogy társadalomellenesekké váltak.

4. Ép erkölcsű és elméjű gyermekek, kik teljes sociális alkalmazkodási képességgel bírtak, de a kikre a rossz milieu oly sokáig hatott, hogy ezáltal társadalomellenesekké váltak, az associatiós pályák rossz irányba szoktak (in falsche. Bahnen eingeschliffen mondanám németül), az antisocialis tett *automatikusává vált*.

Az első csoport, miután az orvos a diagnózist megcsinálta, csak a szokott, normális paedagogiai kezelésre szorul. A másik három csoport orvos-paedagogiai kezelésre szorul.

Mindenekelőtt tehát a pontos diagnózist kell az orvosnak megejteni, majd kell, hogy ő adja a «medicopaedagogiai» útmutatást a kezeléshez.

A diagnózishoz s a medicopaedagogiai rendeléshez a psychopathologiai vizsgálat útján jutunk.

Ha a züllött gyermekek közül az első csoportot, vagyis a kizárólag exogén okokból züllött gyermekeket kivesszük, úgy az ezek után fenmaradó endogén okokból züllött gyermekek psychopathológiáját jellegzi első sorban az, hogy nem mindig, nem folyton psychopathikusok. A legtöbb közülök a rendes psychopathologiai vizsgálati módszerekkel megvizsgálva, nem mutat psychopathologiai positiv tünetet, s ez így maradhat az intézeti életviszonyok között bármeddig. De bizonyos körülmények közé hozva elköveti a társadalomellenes indokolatlan, saját hasznára nem váló társadalomellenes tettet.

A közönséges psychopatbologiai vizsgálati eszközök tehát itt rendszerint eredménytelenek, itt életbe kell léptetni, itt előtérbe kell léptetni az experimental-psychologiai módszereket.

Az endogen, az essentialis züllöttség kórképe, tehát egy időnként, bizonyos alkalmakkor, temporär, nem ép ciklikusan fellépő betegség.

De képzelhető a züllöttség lényegének egy másik magyarázata is a psychopátikus alapon züllöttek számára. Az ép gyermek lelkében vannak oly vonások, melyek a pathologikus elmében, az elmebeteg emberben megvannak. *Lombroso* a gyerekekről azt mondja ember, ki az erkölcsi érzést nélkülöző, kinél a düh, bosszúvágy, féltékenység, irigység, hazugság, kegyetlenség, lustaság stb. a szabály. *Perez* és *Schinz* is azt állítják, hogy a gyermek természetétől fogva hazug és tolvaj.

A fejlődés későbbi menetében e vonások elmaradnak, vagy egyéb centrumok, egyéb associációs pályák erősebb kifejlődése által ellensúlyoztatnak. Ha egyes, a 3-4 éves gyermek elméjében normális tünetek megmaradnának a 15 éves gyermekben, úgy a gyermek feltétlenül antisocialis tetteket ismételt és indokolatlanul követne el.

Nem-e tehető fel, hogy *a züllöttség a lélek infantilismusa*, vagyis a lélek, a psyche az agy megmaradása egy korábbi fejlődési állapotban?

«A lélek a fejlődésében is változó anyagnak megnyilatkozása» mondja. *Babarczy-Schwartz*⁷ az emberi kéz irányíthatja-e az anyag fejlődését? Nem. Ha tehát a gyermek lelkét akarjuk nevelni, akkor számolnunk kell a lélekkel, mint a fejlődő anyag megnyilatkozásával.»

Az infantilismus fellépést, a «fejlődő anyag» fejlődésének megakasztását, az ismert tényezők a szülőklüese, alkoholizmusa okozhatja. De okozhatja a socialis szempontból rossz milieu is olyképp, hogy a fejlődés egy bizonyos stádiumában meglevő, a későbbi kor számára pathologikus functiókat, semmi sem korlátozza s így *functionalis hypertrophia működési túltengés lép fel*. A nevelés stb. által nem korlátozott működés oly

⁷. *Babarczy-Schwartz*, *A gyermek szellemi életéből*, a magyar orvosok és természettudósok XXXI. vándorgyűlésén 1901.

erős associatios pályákat létesít, melyeket a továbbfejlődés felbontani többé már nem képes. Már. *Schwartzter* is a felnőtt gyűjtő szenvedélyét «fejlődési hiánynak» véli.

Nézzük mindenekelőtt egész. *Babarczi-Schwartzter* nyomán a gyermek szellemi életének azon vonásait, melyek a felnőttél elmebaji tünetek.

A kis gyermek *egocentrikus*, mindent a mi történik, maga körül jegeczesít, mindent a mi maga körül történik, magára vonatkoztat; ha a gyermek perlekedést lát, ezek lármáját is önmagával hozza összefüggésben. Miért? Szánalom, félelem ez? Ezeket ő nem ismeri, nem marad egyéb hátra, mint az érzéki észre-ve vések útján felélénkített kellemetlen zsigerérzetek, fellépésére visszavezetni e tünetet. A zsigerérzetek subjektív természetűek lévén a létrejövő összetársulások fonalán a külső eseményt is az egyéni szervezetel kötik össze, azaz a *megfigyelési téveszme* nyilvánulása vezetik. így vezeti továbbá le. *Schwartzter*, hogy a fejlődő agy nagysági *téveszme*ket produkál. A továbbfejlődés menetén a tapasztalat sok csalódást okoz. A szülők intése, nevelése is hozzájárul a *téveszme*k üldöztetési jellegét öltének. A félelem érzete is ilyenkor (4-8 életév) lép fel legerősebben. De az agy továbbfejlődik. A gyermek egy és ugyanazon kérdésért százszor is ismétli, fellép a *kényszer* eszme, gyakoriak a *kényszermozgások*, *kényszcselekvések* (az ajkrágás, arc- és orrfintorítás, fül-, orr-, szempiszkálódás stb.). Később jön a *gyűjtési*, *cselekvés*. Fellépnek az *utánzási kényszermozgások*. Mindenhez nyúl, mindenhova teszi kezét, tetteit nem az öntudatos cél felé törekvés irányítja, hanem a kényszer, mely nem az illető tárgy felismerésében, hanem a megfelelő izommozgásban leli kielégítését. Játékait összetöri apró darabokra, nem a megismerés céljából, hanem kényszermozgás, kényszcselekménykép, melynek abbahagyására gyermek akarata képtelen. A minimális fájdalmakra keletkezett hatalmas kedélyű evolúciók, *kényszerérzések*, a gyermek változékony, indokolatlan kedélhullámozásai *kény szerérmek*. «Az anyagfejlődés» egy újabb megnyilatkozása az *érzécsalódások*, *hallucinatiók*, *illúziók*. Ostorral kezében egyedül játszik, lovat, kocsit stb. lát, ez a hallucináció. Babái közé ül s egész történeteket lát, hullámozó tengert, a melybe az egyik baba beleesik, ő kimentti stb., ez az *illúzió*.

De ezen, a *Schwärtzer* által az élettani fejlődés tünetekép leírt képeken felül mindennapos az éperkölsü, de izgékonyabb gyermek életében az ébrenálmodás. Egy környezetemben észlelt esetem a következő:

Első eset. S. t. 7 éves, igen eszes gyermek, túlcsapongó fantáziával, hiú, szeret feltűnni, kissé lymphatikus, enuresis nocturna. A lakószoba padlóján 20 koronás pénzdarabot talált. Úglátszik tisztában van azzal, hogy otthon pénzt találni nem elég dicsőség, mert azonnal szalad s elmondja, hogy az udvarban *homokban* játszva találta a pénzdarabot egy pénztárczában. felszólítják, mutassa meg hol találta. Lemennek vele az udvarra, ott nincs is egyáltalában homok. Ekkor azt mondja, hogy ott volt az előbb homok s két kis barátnőjére mint tanura hivatkozik, kik ezt látták s kiknek a pénztárczát adta is. Elmennek a két kis barátnőhöz, ők sose láttak homokot, sohasem kaptak pénztárczát. A gyermek a legszigorúbb büntetés, a legerősebb verés, anyja kétségbeesett sírása daczára, hogy neki hazug gyermeke van, megmarad a mellett, hogy ott a homokban találta a pénztárczát.

Egész kétségtelen, hogy ezen felesleges hazugság, melynek hazugság voltát azonnal be lehetett bizonyítani, nem céltudatos hazugság volt, mert hisz az igen eszes, rafinált gyermek jól tudhatta, hogy ezen állítás valótlansága azonnal ellenőrizhető lesz. Kétségtelen, hogy ez az ébrenálmodás egy esete.

A gyermekek rablóbandái melyekkel egyes hírlapok oly komolyan foglalkoznak, rendszerint semmi egyebek, mint a gyermekek fantáziájának aberratioja. *Mark Twain* igen okosan írja ezeket le.

A burok segítségére induló gyermekcsapat ugyan ezen iantázia következménye. *Strümpel* leírja a saját leánya esetét ki folyton székekbe botlott, míg rájöttek, hogy herczegnőnek képzelte magát és azért hordta fejét oly magasan.

A gyermek törekvése *mindent személyesíteni*, ha ez a későbbi korban megmarad, pathologikussá válhatik. Az asztalsarkot, melybe a gyermek megbotlik megverik, «kávé bácsi» szólítja kávéját stb.

A gyermek *kegyetlensége* ismeretes. A hajlam állatokat, kisebb testvéreket kínozni, mindig megvan s csak a később fellépő könyörület, sajnálat érzése korlátozza ezt.

A züllött gyermekek egy sora a *könnyű suggestibilitás* útján lesz züllött. A könnyű suggestibilitás a gyermekkor egyik vonása. Adjuk a gyermeknek a legédesebb kedvencz ételét, mégis néhány ügyes szóval

képesek leszünk benne undort gerjeszteni ezen étel iránt. Ép úgy megfordítva.

Sok gyermeknél a szégyenkezési érzés rendkívüli mértékben van kifejlődve. Ha idegent lát, szeretne elbújni, elszökni. A jó családi körben felnevelkedő boldog gyermek mindig ott találja olyankor anyja szoknyáit, melyekbe belebújik, a hová eldugja arczát, de az anya bátorítja is, lassacskán az idegenhez hozzászoktatja – s idővel elvesz a szégyenkezés érzete. Ismert kép ez a szégyenkező gyermek, oly kép, mely már sok festőt, szobrászt lelkesített. Pedig ez a szégyenkezési érzés, ez a félelem az idegen elől, ha elhanyagolt nevelés folytán megmarad vagy durva környezet folytán még meg is nő, ugyancsak lehet oka a szökésnek s a züllésnek. A szégyenkező gyermek nem mer társai közé menni, játékaikban nem mer részt venni. Emiatt élénkebb a fantáziája, képzeleti élete, mely őt kárpótolja mindezért. Így mindinkább izolálja magát, paranoia, melancholiaszerű állapotok fejlődnek ki. Ilyen esetet magam is észleltem, mások is (*Moses* *).

Sok indokolatlan szökés egyszerre világossá válik, ha megismerjük a gyermekben a félelmet az idegen elől. Tény, hogy igen sok szökés közvetlen a gyermek odahelyezése napján történik.

Hogy a gyermekkorban a hajlam megvan arra, hogy egyes associációs folyamatok túltengenek, mutatja a «tic» vagyis valamely célszerű mozgása, automaticussá válása, az automatismus túltengése.

Ezen természettudományi magyarázatok után már csak alig érdemes felemlíteni. *Strümpel*⁹ magyarázatát a gyermek hibáiról.

Strümpel szerint a gyermek képezhetőségére az elmeműködés következő módozatai bírnak alapvető fontossággal: 1. Az érzelmi élet causalitása. Ez idézi elő a boldogság és boldogságtalanság, a szenvedés és öröm képeit, melyek között a váagnak és akaratsnak választani kell. 2. A logikus causalitás ennek alapján jut a lélek a gondolkodási igazságok (*Denkwahrheit*) megismerésére. 3. Az aesthetikus causalitás. 4. A lelkiismeret causalitása, mely az embernek az erkölcsi

⁸ koses, Zur. Pathologie der. Schüchternheit. Die. Kinderfehler. Jahrgang. IV. Langensalza 1899.

⁹ Die paedagogische. Pathologie 1909. 18. oldal.

igazságokat adja és 5. az önrendelkezés (!) causalitása. A gyermek hibái most már ezen causalitások hibás vagy hiányos működéséből vagy teljes hiányából származnak. Ezen speculativ elmélet semmi jelentőséggel nem bír, inkább csak azt mutatja, hogy a legkiválóbb paedagogiai elme, ha nem helyezkedik a gyermekhibák magyarázatánál a psychopaedagogia alapra, hová jut. Közel van ezen felfogás a népies felfogáshoz, mely «gonosz akaratot» tételezett fel ezekben a gyermekekben, melyet meg kell törni.

2. A gyermek züllöttségének *socialis (erogen)* és *pathohgiai (endogen)* okai. (*Aetiologia.*)

a). *A rossz milieu.* Züllött gyermekeket tapasztalat szerint leginkább azon társadalmi rétegekben találunk, hol a gyermek gondozása, nevelése kellő gonddal nem történhetik. Oly sociálisan magas nép-reteg, oly társadalmi osztály azonban nincs, a melyből züllött gyermekek egyáltalán ki nem kerülnének. A legjobb anyagi viszonyok között nevelt gyermekek között, a társadalmilag legtökéletesebben szervezett, körökben felnevelkedő gyermekek között is akad gyermek, ki antisociális tetteket követ el indokolatlanul s ismételten, ki antisociálissá válik. Természetesen kizárom a gyenge elrnjúeket, kik nem *antisociálisak*, hanem *extrasociálisak*.

Az anyagi viszonyok kevésbé bírnak lefolyással, mint a családi kör, a családi élet zavartalan volta, intakt volta s az vajjon a kellő felügyelet a gyermek felett megvan-e vagy nincs. Direkt meglepő, ha az erkölcsi okokból, vagyis züllöttség révén gondozásunkba kerülő gyermekek anemnezisét felvesszük, hogy ezek között mily kevés olyangyermekeket találunk, ki normális, zavartalan családi viszonyok között nőtt volna fel. Vagy elváltak a szülők, vagy özvegy az apa vagy az anya, vagy más okokból nem a szülőknél nőtt fel. Feltűnő sok az elzüllött azok között, kik nagyszülőknél nőttek fel. (10%) Úgy látszik, a nagyszülői elkényeztető szeretet nem alkalmas gyermeknevelésre. Ezen viszonyokról a következő tábla számol be, mely a magyar állami gyermekvédelemben erkölcsi okok révén 1907 szeptember 1-től 1909. március 1-ig felvett 1410 gyermek

nevelkedési viszonyait, mielőtt az állami gyermekmenhelybe kerültek, tünteti fel:

A gyermeket kik nevelték	Fiú	Leány	Össze- sen	Száza- lék
Szülei neveltek	450	75	525	37,24
Özv. szülei neveltek	360	64	424	30,07
Mostoha szülei neveltek	32	8	40	2,84
Nev. szülő	98	36	134	9,50
Nagyszülő	21	1	22	1,56
Rokonai	30	2	32	2,27
Idegének	24	8	32	2,77
Árvaház	2		2	0,14
Nincs megállapítva				
Összesen	1017	194	1211	85,89
	182	17	199	14,11
	1199	211	1410	100,16

A rossz milieu hathat a féktelenséggel, a zabolázatlansággal járó *túlságos sok lelki* izgalom által. A lelki izgalmak, a lelki zavarok, minthogy mindannyiszor agyzavarokkal is kell, hogy összekötte legyenek, direkt, közvetlen is mint erős traumák, erős zavarok érik az agyat. Hatnak továbbá a pszichikai okok az által is, hogy az étvágyat, az álmod befolyásolják. (Kraepelin.)¹⁰ A gyermek fejlődésére a helyes táplálás igen nagy hatással bír, hathat tehát a rossz milieu úgy is, hogy a hiányos vagy helytelen táplálás (alkohol stb.) a fejlődő agy rendes fejlődését megakadályozza.

A fantázia hiánya, korlátoltsága a gyenge tehetségnek egyik oka lehet. Hogy ítéletet legyünk képesek alkotni, ahhoz szükséges, hogy magunkat másnak helyébe tudjuk helyezni. Ezen fantázia hiányán ítélőképességünk hiányos, ez az ítélőképességhiány gyakran a züllöttség egyik oka. *Emminghaus*¹¹ szerint a fantázia ily hiánya, tünete az agy kimerülésének gyermekeknél, ennek oka pedig a hiányos táplál-

¹⁰ Kraepelin, Psychiatrie, Leipzig 1903. P. 84.

¹¹ Emminghaus, Die psychischen. Störungen des. Kinderalters 1887.

kozás és a kortkalis agyrétegek hiányos szöveti transpirációja.

De a milieu hatása – a kellő nevelés hiánya más bonyolultabb módon is hat a gyermek agyára s valószínű, hogy ezen mód a gyakoribb.

A *nevelés* élettani biológiai szempontból semmi más, mint a társadalmi szempontból jó cselekedetekre vezető associációs pályák begyakorlása, azok automatikussá való tétele. A jóra, a sociális cselekedetekre vezető associációs pályák kell, hogy oly annyira begyakoroltak legyenek, hogy minden reflexió nélkül, hogy a nélkül, hogy a tett az öntudatba jöjjön – a jó megtörténjék. Természetesen a nevelés csak az állandó begyakorlás útján tudja ezt elérni.

A gyermekben, mint láttuk, a természetes fejlődés menetén előbb a társadalomellenes ösztönök praevaleálnak s ennek folytán a társadalomellenes tettekre vezető associációs pályák vétetnek leginkább igénybe; ha most már a nevelés hiánya folytán ezek az antisociális tettekhez, cselekedetekhez vezető utak lesznek begyakorolva, ezek válnak automatikussá – a milieu szervezeti, alkati elváltozást okozott. Az ily gyermeket is lehet Weygandtal «leicht abnormisnak» nevezni tehát.

De az antisociális cselekedetekhez vezető utak begyakorlása mellett – mint ugyancsak már vázoltam – még egy másik élettani folyamat kell, hogy a fejlődő agynál a rossz milieu folytán érvényesüljön. Az impulsiv ösztönök (Triebe) korlátlan gyakorlása folytán működési túltengés (Aktivitäts-hypertrophie) áll be az ezeket kiváltó agycentrumokban. Ezzel párhuzamosan jár a jót eredményező gátló centrumok, megakasztó centrumok (Hemmungscentren) tétlenségi sorvadása (Inaktivitätsatrophie). Mert hisz a jó bizonyos ösztönök (Triebe) megakasztásában áll.

Tehát a rossz milieu, a paedagogiailag rossz milieu, a nevelés hiányának élettani hatása: az impulsiv ösztönök működési túltengése (Aktivitätshypertrophie), az ezeket korlátozó s így a sociális tetteket eredményező gátló, megakasztó centrumok (Hemmungscentren) tétlenségi sorvadása, a rossz az antisociális tettekhez vezető associációs pályák erős begyakorlása, automatikussá válása. Élettani hatása lehet

továbbá a rossz milieunek az agy tovább fejlődésének megállása s így egyszerűen az infantilis állása.

Természetes, hogy mind ezzel együtt járnak végre a túlerős, az abnormis érzelmek s hangulatok. A dysphoria – a pathologische. Misstimmung, a beteges rosszkedv, mely oly erőssé válhatik, hogy milieuváltozást, szökést kíván – ily alapon terem. A gondolatmegakasztással – sőt akaratmegakasztással járó állapotok így milieueredmények lehetnek.

De a rossz milieu hathat úgy is, hogy fájdalmas képekkel, fájdalmas emlékekkel tölti meg az agyat, mely képek azután fellépve oly erős dysphoriát váltanak ki, hogy a gyermek az emlékkép hatása alatt keletkezett dysphoria hatásakép megszökik.

Illusztrálja ezt a felfogást némileg a következő eset, mely példa arra a gyermek a rossz milieu hatása alatt, hogy lett labilis kedélyállapotú, annyira, hogy a rossz milieu emlékképe elegendő ma már, hogy elérzékenyítse, sírásra bírja, ha pedig a helyzet hasonlít ahhoz, hol ő annyit szenvedett – szökik.

2. eset. M. F. Sátoraljaújhelyen született 1895 december hó 25-én. Saját bemondása szerint: szüleit nem ismerte, mert anyja még csecsemőkorában egy. Gödöllőn lakó családhoz adta nevelésbe. A nevelőapa köteles, a nevelőanya háztartásbeli. Mikor a gyermek 5 éves volt, nevelőszüleivel. Szegedre mentek lakni. A nevelőszülők egymással nem jó viszonyban éltek. A férj, a ki nagymértékű alkoholistá, feleségét folyton bántalmazta. 1907. év őszén a fővárosba jöttek, hogy a nevelőapa itt munkát keressen. A nevelőszülők a gyermeket – állítólag – a ligetben elhagyták. A fiú nevelőapját keresve, csavargott, a rendőrség elfogta és 1907 november hóban a menhelybe szállította. Innen a i gyermekmenhelybe került, honnan egy kovácmesterhez volt. Kihelyezve tanoncnak, kinél félévig volt. Ezen mester – a gyermek állítása szerint – durva lelkű, szívtelen, minden belátás nélküli ember volt, ki a gyermeket kegyetlenül megverte, valahányszor a neki parancsolt túlnehéz munkát azonnal nem teljesítette (éjjel-nappal a fűjót kellett húzni, a nagy kalapácsot emelni, túlnehéz terheket czipelni stb.). 1908 év május havában, egy vasárnap korán reggel, miután az udvart rendbe hozta s a műhelyt kitakarította (tehát szokási gondolatai még nem voltak) vízért küldték az utcán lévő kúthoz. Mikor az utcára ért, állítása szerint, hirtelen szökésre gondolt, mert eszébe jutott, hogy mesterénél milyen rossz dolga van. Gyalog jött. Budapestre. Hat napig gyalogolt, útközben éjjeli szállást kért és élelmiszert koldult. Mihelyt megérkezett a fővárosba, a menhelyben önként jelentkezett. Miután kijelentette, hogy nem fog többé megszökni: Nagyváradra szállítattott. 1908 májustól októberig a nagyvárad czipógyárban kapott alkalmazást. 5 hónapig volt a gyárban s jól viselte magát. Egy alkalommal bement a menhelybe egy

társával, hogy ruhát kérjenek. A menhely gondnoka valami okból megszidta; mikor az utcára ért, oly erős félelemérzete támadt, hogy megszökött, sőt társát is rávette, hogy szökjék vele. Három napi gyaloglás után. Kisújszállásra értek, hol a rendőrség elfogta és a budapesti menhelybe szállította őket. Itt azon kérelmének adott kifejezést, hogy szállítsák őt valamely más menhelybe, mert nagyon fél. Nagyváradra visszamenni. Kérelmét teljesítve: november 15-én a szabadkai menhelybe került. Három hónapig a menhelybe tartózkodott, hol kerti munkát végzett, teljes szabadságot élvezett, pénzzel küldönczútra járt: de szökési gondolata sohasem támadt, sőt állítása szerint, nagyon jól érezte magát. 1909 február havában. Topolyára került, földműves nevelőszülőhöz. Mihelyt oda-került, szökni akart. Hogy miért, annak okát nem tudja. Márcziusig mégis ott maradt s ez ideig szökési vágyai kisebb-nagyobb mértékben jelentkeztek, míg végre egy reggel gyalog Szabadkára ment és a menhelyben jelentkezett. Mikor megérkezett, az igazgató megpirongatta. Ismét két hónapig volt a menhelyben, mely idő alatt semmi baj nem volt vele.

Két hónap eltelte után. Moraviczára került egy vendéglőbe pinczérnek, három hónapig volt ott, ez idő alatt jól viselte magát és állítása szerint igen jó dolga volt. Egy alkalommal a takarékpénztárba küldték, hogy egy 125 koronáról szóló betéti könyvecskére 100 koronát felvegyen. Útközben egy társával, M. G.-vel találkozott, ki szintén. Moraviczán volt tanoncz. A társ megkérdezte a fiút, hogy hova megy, mikor ez azzal felelt, hogy a takaréka pénzért küldték: azt ajánlotta, hogy szökjének meg, mert neki — M. G.-nek — gazdájánál igen rossz dolga van s mert. Budapesten mégis csak jobb az élet. Az elérékenyült fiú erre hajlik s hogy azon segítsen, kimegy vele a pályaudvarra, jegyet váltottak s vonatra ültek. Útközben egy legény — ki már. Szabadkán látta, hogy a gyermekeknél sok pénz van, a vonatban a pénzt tőlük elvette, ezek pedig, mikor a központi pályaudvaron megérkeztek, jelentették az esetet egy rendőrnek, ki mindkettőjüket azonnal letartóztatta és a gyermekbíróshoz kísérte, honnan a menhelybe hozták. Másnap, távirati megkeresésre, Szabadkára kellett volna visszakísértetni, de a gyermek az elszállítás elől még a pályaudvaron megszökött, visszajött a menhelybe s itt önként jelentkezett. Június 19-én a megfigyelő osztályra felvételre.

Vizsgálat. 144 cm. magas mérsékelten fejlett és táplált fiú, koponyája, homlok felé keskenyedő, occipitalis tájon kidomborodott. A homlokai rész bal felén a bal szemöldökívtől $7\frac{1}{2}$ cmnyi távolságban 4 cm. hosszú szabadon mozgatható heg (gazdája üveget vágott hozzá) látható, mely a szemöldök ívvel parallel fut. Koponyájának hosszátmérője 170, haránt-átmérője 140 mm. A homlok alacsony, a dombok közelállók. A szem irise szürke, fülek elálló és nagyok. Az alsó fogsor fogai csipkézettek. Látái középtágak, fényre és alkalmazkodásra jól reagálnak. A jobb arcfelet kissé gyengébben idegi be. Nyelve középvonalban áll. Kinyújtott kezűjaiban csekély remegés. Behunyt szem mellett kissé ingadozik. Térdreflex kiváltható. Bőrérzés zavartalan, szintűgy a hő- valamint a mélyérzések. Has- és cremasterreflex élénk.

Értelmileg jól fejlett, ismeretei kielégítő, asszociációs műveletek alkalmából csakhamar egyes szavaknál persévériai, egyes szók említésekor (pl. anya) megakasztás áll be s a nyugtalanság, elérzékenyülés mimikája észlelhető. Példabeszédeket jól értelmezi. Memóriája, reprodukáló képessége igen élénk. Jól olvas és számol. Megszokott környezetében sunyi tekintetű, ravasz arczkifejezésű, idegenek előtt alázatos, félnék arcú gyermeknek mutatkozik, ki a hozzá intézett kérdésekre sirva fakad.

A megfigyelés eredménye. Táplálkozásban nem válogató, dolgozni szeret és tud is. Hangulata rendkívül változó. Társainak legcsekélyebb ingerlésére hirtelen dühös lesz és ilyenkor káromkodik. Feljebbvalóival szemben tiszteletet tanúsít, de ha jövőjéről van szó, vagy arról, hogy mi szeretne lenni, vagy hova helyezzük tanoncznak: sirva fakad. Azon kérdésre, hogy miért sir, azt feleli, hogy nagyon fél. Ittléte alatt szökési kísérletet nem tett, sőt erősen fogadja, hogy nem szökik meg többet, részint azért, mert úgy is elfogják, másrészt pedig azért, mert borbélymesterséghez lévén kedve, mielőbb inas akar lenni.

A gondozó napi feljegyzései.

Június 20. Társait kerüli, szomorkodik.

« 21. Dolgozni szeret, nyugodtan viseli magát.

« 22-30. Jól viseli magát, néha, ha társai boszszantják, mérges lesz és káromkodik.

Július 1. Különösen a kerti munkát szereti, engedelmes, szótfogadó.

Július 2 – 5. Társaival békésen megfér, szívesen takarít, tanoncz lenni szeretne már mielőbb.

Július 20. Miután többször azon óhajának adott kifejezést, hogy borbélytanoncz szeretne lenne, egy jelentkező borbélymesternek bemutattam, ki hajlandó lett volna őt magához fogadni. Az elutazás pillanatáig nagy kedvet érzett és mutatott, de mikor a mester megjelent, hogy őt próbaidőre átvegye, daczára annak, hogy megmagyaráztam neki, hogy csak próbaidőről van szó s visszajöhet, ha bármely okból nem tetszik a foglalkozás: sirva fakadt s arra kért, ne küldjem el, mert ő rendkívül fél, érzi, hogy úgy sem maradna meg. Különös hangulatváltozása okát abban adja, hogy előbbi gazdái nagyon verték s ez mindig egy újabb helyre való elutazása alkalmával jut eszébe s ekkor nem mer elmenni.

Ha csak a távozásról beszélünk, sir.

Vélemény. Épelméjű, ki csékeny hangulattal bír s annak változásai szerint, azok befolyása alatt cselekszik. Paedagogiai felügyelet alatt álló nevelőszülőhöz helyezendő, hol állandóan kedélyállapotára kedvező befolyást gyakorolnak, midőn is kellő hangulat mellett socialis alkalmazkodásra képes lesz.

A gyermek kedélyállapota már első nevelőszülőinél sem nyerte valószínűleg azt a stabilitást, melyet a normális lelki élet megkíván. (A nevelőatyja iszákos volt, később elhagyták őt a nevelőszülői a

városligetben.). A fejet erős trauma érte (heg.). Talán születésétől fogva is terhelt, erre egyes stigmák mutatnak, bár amnesziájuk nincs. Kihelyezve egy kisiparoshoz, ott vagy tényleg rosszul bántak vele, vagy ő rossznak, kegyetlennek érzi a bánásmódot. Elszökik. Azóta, ha csak valami emlékezteti őt erre a situációra, sír s ha az alkalom olyan, elszökik. Láttuk, hogy társának rossz helyzete is már annyira elzékenyítette őt, hogy azzal együtt elszökik, csak hogy azon segítsen. Hogy tényleg nem a pénz csábítja, azt bizonyítja az, hogy. Szabadkán sohasem szökött el, ha pénze volt is. Itt az intézetben s a szabadkaiban is, mindent tesz, dolgozik - onnét nem szökik.

A rossz milieu tehát sok esetben az épnek induló, az élettani fejlődésben levő szervezetből - egy szociális alkalmazkodási képességgel már nem bíró szervezetet csinált. A milieu tehát a züllöttség alapját, talaját teremtette.

*Moses*¹² a rossz társadalmi életviszonyoknak romboló hatását a gyermek psychejére a következőképp magyarázza. A rossz, az örömtelen életviszonyok nyomása alatt élénk phantasiaélet fejlődik, melyben a nélkülözött élvezetek, a jövő hatalom és nagyság ábrándjai szerepet játszanak. A meddig ezen kárpótló phantasiák az öntudat küszöbe alatt maradnak, a meddig a külvilág iránti érdeklődést nem bénítják s nem nyernek túlsúlyt a logikus gondolkodás s ítélőképesség telett, addig még jótékony hatással is vannak. De ha a határvonal való s álom között elvesz s a phantasia képei nemcsak a napot s annak bajait, de a nap feladatait is félretolják, akkor elérkeztünk a pathologia határához. A phantasia túlcsapongásainak képei kényszerképekké váltak.

A milieu hatását említve, legalább jelezni kell a *tanítás*, az iskoláztatás hatását is. A szellemi túlterheltség az egyik tényezője a tanítás ártalmainak, a másik tényező a tanítás módja. A szellemileg kissé gyengébb s így hátramaradt gyermeket nem hogy kímélettel erősítsék, azt ellenkezőleg correpetitív órákkal még kevésbé alkalmassá teszik a szellemi anyag befogadására. Az anyag pedig tisztán a memoria anyaga - minden

¹². Die. Abartungen des kindlichen. Phantasielebens in ihrer. Bedeutung für die paedagogische. Pathologie. Langensalza 1906. P. 21.

szemléltetés hiányán – mint ezt egy kitűnő paedagogus *Trüper*¹² különös tekintettel a psychopatikus – valamely kóros lelki fogyatékoságban szenvedő gyermekekre leírja.

Természetes, hogy a milieu mindezen hatását nem a legellentállóbb anyagnál, nem a legegészségesebbeknél fogja kifejteni, hanem legelsősorban a terheltég folytán hajlamosoknál. Ezeknél tulajdonkép kiváltó hatással van a milieunek. *A sociális szempontból rosse milieu tehát a züllöttség pathologiai talajai megalkotja, a már pathologikus talajon pedig kiváltja a züllöttséget.*

Az exogen okokhoz, a milieuel összefüggőleg említendőek még a *gyermekek betegségei*. Hogy némely átállt betegség a psychet befolyásolja rég ismert tény. Hogy azután mostoha viszonyok ebből állandó jellegű bajt okozhatnak, azt a következő eset is mutatja. Rossz kezekbe kerülve a következő eset – a gyermek kétségtelenül állandóan társadalomellenes maradt volna.

2. eset. D. Gyula 12 éves, Hyperbrachykephal, 142 cm. magas, fej kerülete 560 miliméter, anyja azt mondja, hogy a gyermek öt hetek óta életében veszélyezteteti és a környezet biztonságát is veszélyezteteti. Állandóan kivan valamit, a mint azt neki megadják, azonnal más valamit kér, dühöng és veszélyesen fenyegetőzik, akár teljesítik a kívánságát, akár nem. Az anya kéri, hogy a gyermeket szigorúan zárják el, mert ő fenyegetőzik, hogy ha innen megszökik, megöli őt. A beszállítás után olyan dühöngő, hogy a tanító, a ki őt átveszi, a legszigorúbb – túlszigorú – bünyfenytéshez látja magát kényserítve.

Rosszul táplált fiú, állandó nyugtalanságban, ide-oda dobálja magát, keservesen sír, állandóan hangsúlyozza ugyanazt a dolgot, hogy vissza akar menni anyjához, e dologban semmiféle érvre nem hallgat, csendes, keserves sírás, időnkint hangos ordítás, lábával kapar, csak erőszakkal lehet az ágyban tartani.

Az anamnesisből kitűnik, hogy a gyermek két hónap előtt hasi hagymázt állt ki. Rendelés: 2 g. Chloralhidrat kétszerre, két órán belül. Miután semmiféle eredmény látható nem volt, még veronai és brómot megfelelő adagokban adtunk. Kábult a gyermek ekkor sem volt, de csendesebb volt. Ezután a túltáplálást kezdtünk s a mellett naponta. S g. bromkali lett rendelve. A gyermek csakhamar igen élénk, de már nem nyugtalan. Kis súlygyarapodás. Nagy szabadság daczára nem szökik, komolyan tárgyal jövőjéről: kifogástalanul viselkedik. Hónapokon át kifogástalan viselkedés.

¹³ Trüper. Die. Anfänge der abnormen. Erscheinungen im kindlichen. Seelenleben. 1902. Bonde. Altenburg.

b) a zülöttség endogen okai.

A züllött gyermekek korát, illetőleg a priori kétségtelen, hogy a züllött gyermekek között a *pubertás* nagy fontossággal kell, hogy bírjon. Az ezen időben fellépő erős tettvágy – *Bethätigungstrieb* – a képzelőtehetség erős működése, az ingerlékenység, az ébredő nemi ingerlékenység, a változó hangulat mind praedisponálnak az elzüllesztéshez szükséges lelki állapotokhoz. *Kraepelin* azért tartja valószínűnek, hogy a pubertás folyamatai váltsák ki az elmebajokat, mert a *dementia praecox* sok alakja e korban kezdődik. *Hecker* pedig figyelmeztet a *dementia praecox* s a pubertás *physiologiai képe* közti hasonlatosságra.

1907. október elsejétől 1909. márczius elsejéig a magyar állam gondozásába – erkölcsi okokból vett 1410 gyermek kor szerint így oszlik meg.

A gyermek kora	Fiú	Leány	Össze- sen	Száza- lék
8 évesnél ifjabb	51	18	69	4,89
8 éves	42	6	48	3,40
9 «	57	9	66	4,67
10 «	125	24	149	10,55
11 «	163	25	188	13,32
12 «	209	26	235	16,65
13 «	236	27	263	18,64
14 «	244	57	301	21,33
15 «	72	19	91	1
Összesen:	1199	211	1410	100,00

Látjuk, hogy a 12 s 15 év közti kor tényleg a legnagyobb *conlingenst* szolgáltatja, hogy a 15 évesek aránylag oly csekély *contingenst* szolgáltatnak, ennek oka az állami gyermekvédelem 15 éves korhatára. Mint ugyanis később látni fogjuk, az állami gyermekvédelem csak a betöltött 15-ik évre terjed.

Nem szerint a züllesztés révén az állam gondozásába jutott 1236 gyermek között az arány ez:

Nem	Absolut szám	Százalék
Fiú	1087	87,84
Leány	149	12,05
Összesen:	1236	99,99

A leányoknak aránylag oly csekély részesedése abban leli magyarázatát, hogy a leányoknál a züllöttség, mint már említettem, majdnem kizárólag a prostitúcióban nyilvánul. Ez különben. *Lombroso* elméletéhez egy adat. A prostitúció pedig a dolog természeténél fogva, senkinek sem árt, mint magának a gyermeknek, sőt ellenkezőleg a többinek tán még hasznára van s így ritkábban kerül feljelentésre.¹⁴ A *házasságon kívül való születés* csak a kedvezőtlen életviszonyok folytán, tehát mint exogén ok látszik hatni. Legalább egyenlő életviszonyok között eltérés nincs, mint azt *Caillard* az állami közellátásba felvett gyermekek (enfants assistés) számára megállapította.

Ha az endogen okokból elzüllött gyermekeknél az endogen okokat vizsgáljuk, úgy mindenekelőtt el kell fogadnunk azt, hogy a züllöttség, a büntett «socialis, antropologikus és psychikus okok rezultansa» (*Ferri*). Tehát egy büntetendő «rossz akaratot», a gyermekből «kiűzendő rossz szellemet» ki kell zárni. A gyermek a rosszat elköveti a milieu hatása alatt, ehhez járul az egyéni dispositio, mely az «a hangszer, melyen az élet vihara azokat a disharmoniákat előidézi, melyek oly rútol csengenek fülünkben» (*Aschaffenburg*).

Midőn most már a züllöttség endogen okairól beszélünk, úgy azalatt mindazt értjük, mi által a gyermek a normálistól eltér s mi oka lehet a züllöttségnek. Természetes, hogy bennünket a határterületek érdekelnek leginkább. A kifejezett elmebajos, a súlyos epileptikus, az idióta a feltűnő imbecillis nem antisocialis, hanem extrasocialis lények. Ezek mint gyógyíthatatlan betegek kezelendők.

Nézzük most már a züllöttség révén közellátásba, kényszernevelésbe került gyermekek között hány százalék az, melynél endogen okot, psychopathiát találni.

Nálunk 1907 október 1-től 1909 márczius 1-ig erkölcsi okok révén gondozásba vett gyermekekről adataink ezek:

Felvételkor még züllött nem volt, csak környezete által az elzüllés veszélyének volt kitéve az 1410 között 174.

¹⁴ *Savouré-Bonville. Revue philanthropique XXIV. p. 729.*

A viszonyok ezek:

Felvétel oka	Fiú	Leány	Össze- sen	Vala- mennyinek százaléka
Felvételnél züllés veszélyé- nek volt kitéve	112	62	174	12,34
Már «züllött» volt	1087	144	1236	87,65
Összesen	1199	211	1410	100,99

A psychopatikus tünetek mutatkoztak ezeknél:

	Fiú	Leány	Össze- sen	Száza- lék
Psychopatikus tünetek észlel- tettek	99	44	143	10,14
Nem észleltettek	826	119	943	67,66
Nincs megállapítva	274,	48	322	22,83
Összesen:	1199	211	1410	100,63

Kétségtelen, hogy ez a tabella az igazi viszonyokat még nem tükrözi vissza. A züllött gyermekek magyar állami védelme még csak két éves. Két éve annak, hogy. Bosnyák Zoltán merész koncepcziója folytán. Andrassy. Gyula gróf belügyminister a züllött gyermekek megfigyelését, s további gondozásuk módzatának megállapítását az orvosok által vezetett állami gyermekmenhelyekbe utalta. Hogy mily merész, mily uttörő ez eszme, majd később kimutatom – bár itt is megemlítem, hogy a porosz. Fürsorgeerziehungsgesetz alkotói, mely törvény a züllöttek közel-látásáról, kényszerneveléséről szól – bár csak hét évvel fiatalabb, mint a mienk, még nem is gondoltak arra, hogy a fiatalkorú bűnösök között pathologiai okok folytán züllöttek, lehetnek. (Hagen.¹⁵ Trüpper.¹⁶)

A magyar állami gyermekmenhelyek igazgató fő-orvosait ez az új feladat azonban készületlenül találta. A legtöbb közülünk a züllött gyermek psychopathológiájával nem foglalkozott volt még, s midőn az

¹⁵Hagen. Reisebericht Zeitschrift für. Kinderforschung, 1903.

¹⁶ Trüpper. Zur. Frage der. Erziehung unserer sittlich gefährdeten. Jugend, Beiträge zur. Kinderforschungs u. Heilerziehung. Heft. V.

irodalmat kerestük, látnunk kellett, hogy e kérdésnek irodalma még alig van. A züllött gyermek psychopathológiáját a magyar orvosoknak kell megteremteni.¹⁷

Így tehát a kezdet kezdetén állva megfigyeléseink még igen hiányosak.

Az az adat tehát, hogy a gyermekek 10%-a volt csak psychopatikus így leli magyarázatát.

A hiba annál inkább elnézhető, mert a porosz Fürsorgeerziehungról szóló hivatalos adatok szerint a Fürsorgeerziehung zöglingei között, 1901-ben ugyancsak 10,7%» majd 1904-ben 9,1% csak «nem normális» és ebből örömmel véli levezethetni a jelentés, hogy az erkölcsi okokból közellátásba került gyermekek, a züllött gyermekek zöme «normális».

A most 1907-ről megjelent évi jelentés még mindig csak 10%-ról számol be, de hozzáteszi, hogy egész más volna az eredmény, ha elmeorvosok vizsgálnák a gyermekeket.

Ugyanez az anyag, mint a mienk – sőt pedig ez a praeventiv felvétel ott nem lévén oly gyakori, mint nálunk – még a miénknél súlyosabb anyag ez. Hogy úgy az eddigi magyar, mint a porosz hivatalos adat tévedés, bizonyítja. *Neisser*¹⁸. *Bonhoeffer* vizsgálataival, ki 190 borszlói prostituált között 53%-nál terheltséget talált. 85-nél, azaz 44,7%, alkoholizmus által, epilepsia s egyéb psychosis s öngyilkosság által 8,9%. Maguk a vizsgáltak közül 10 = 5,2% volt terhelve. Hysterias v. kifejezett pathologikus gyengeelméjűség volt 59 személynél, azaz 31,1%, epileptikus 13 – 7,7%, tehát psychopatikus lelet nélkül csak 32% volt. Ugyancsak. *Bonhoeffer* vizsgált 404 koldust és csavargót, tehát szintén a mi anyagunk, és pedig csak olyanokat, kik nem először fogattak el koldulás miatt. Ha ezek között szétválasztjuk azokat,

¹⁷ Ez indokolja azt is, hogy daczára annak, hogy két éve foglalkozom magam is csak a züllött gyermekekkel – midőn a züllött gyermek socialhygieniájának magyar rendszerét ismertetem – a züllött gyermek pathológiájának körvonalait is törekszem vázolni. A velem együtt az állami gyermekvédelem keretében a züllött gyermekekkel foglalkozó nagy orvosi karnak (igazgató-főorvosok, másodorvosok, teleporvosok), s magamnak akarom az eddig elért eredményeket fixírozni, hogy ezen az *ösvényem tovább haladhassunk*.

¹⁸ (Neisser). Psychiatische Gesichtspunkte der Beurteilung und Behandlung der Fürsorgeerziehung. Halle a. S. 1907.

kik 25 életévük előtt lettek krimnalisok, azt látjuk, hogy ezek között tetemesen terhelt 55%, veleszületett gyengeelméjűség volt 31%-nál, szerzett elmebaj 4%-nál, egyszerű alkoholizmus 10% s minden psychopatikus anomália nélkül csak 20 volt. *Azok között, kik 25-ik életévük után lettek krimnalisok psychopatikus tünet csak 9%-nál volt.* Monkenöller egy ugyancsak óvatos vizsgáló. Berlin városának kényszernevelő-intézete orvosaként 1897-ben 200 erkölcsi okokból közellátásba került, tehát rendellenes viselkedésű, züllött gyermeket vizsgált, 68-nál, tehát 34%-nál, veleszületett gyengeelméjűséget talált s 41*5%-t talált csak normálisnak.

Hogy mennyire óvatos volt s mennyire nem túlozta a patologikus momentumokat, mutatja, hogy az általa normálisnak jelzett gyermekek között nem kevesebb mint 10 volt, kinél epileptikus tünet volt, de az intelligencia csökkenve" nem volt. Mendel 1887-ben kényszerdologházban 21"8%-ot talált elmebetegnek.

Tippel. Kauerwertben 163 növendék 66,78%-át találta psychopatikus minderwertignek, vagyis kóros természetű fogyatékoságban szenvedőnek. A többi rajnai intézet, hol orvos nem vizsgált, csak 2,5%-nál találtak kóros természetű fogyatékoságot.

Neisser maga 38 gyermek között csak 33¹/₃%-ot talált normálisnak.

Legújabban. *Caillard*¹⁹ az összes. Saint. Omer környékén elhelyezett közellátásban levő gyermekeket (enfant assistés) megvizsgálta s ezek között, tehát a normális viselkedésűeket is beleértve, csak 25% «normális» gyermeket talált. Az ezek között volt züllött gyermekeket (enfants difficiles et vicieux) pedig *mind kivétel nélkül abnormálisaknak* találta.

Ha most már az abnormális magaviseletű a züllöttség endogen okait egyenként vizsgáljuk, ezek között első sorban a *kóros lelki fogyatékoságot (psychopatische minder wertigkeit (Koch)*²⁰ kell figyelembe venni. A többi belső ok (epilepsia, imbecillitás, hysteria, fugues, dementia praecox) együttesen a gyermek züllöttségé-

¹⁹ *Caillard.* Les pupilles anormals de l'assistance publique, Revue philanthropique XXIV.

²⁰ Koch. Die. Psychopathischen. Minderwertigkeiten. Ravensberg. Verlag. Otto. Meier. 1893.

nek okai között nem játszanak oly fontos szerepet, mint a kóros lelki fogyatékoság psychopatisch. Minderwertig leichte. Abnormität (Weygandt). Azok, kik az egészséges és beteg között, a normális s abnormális között mozognak érdekelnek bennünket első sorban.

Kóros lelki fogyatékoságnak (psychopatische Minderwertigkeit) nevezi. Koch mindazon veleszületett vagy szerzett, az embert személyi életében befolyásoló rendellenességeket, melyek rossz esetekben sem elmebeteg, de melyek a legkedvezőbb esetekben sem engedik meg, hogy az ezekkel terhelt személyeket szellemileg teljesen épnek és teljesen munkabírónak tekintsük. Pilcz²¹ helyesen hangsúlyozza, hogy ezek között egyesek eltérnek a normálistól külső ingerek kedélyi, érzelmi feldolgozásában, mások pedig az impulsív ösztönök (Triebe) elleni csekély ellentállás által, vagyis a csekély megakasztó képesség áitnl. A züllöttség legtöbb eseteit tényleg e két tényezővel lehet megmagyarázni.

Az *öröklékenységnek* mint endogen aetiologiai faktornak elbírálása a züllött gyermekeknél igen nehéz. A terhelt családból való gyermek ugyanis külső életviszonyaiban is kárt szenved a terhelt szülők által. Ugyanis nem nő fel ép családi körben, vagy pedig a családi kör antisocialis irányban neveli őt. Már most megkülönböztetni a gyermek züllöttségéből mennyi esik a terheltséggel járó endogen okokra s mennyi az exogen tényezőre, nehéz. Kétségtelen azonban, hogy úgy mint valamennyi psychopatiánál a züllött gyermek anamnesisében is igen gyakran találkozunk terheltséggel. Hogy azonban a terheltség gyakran tényleg csak mint exogen tényező hat, vagyis a rossz milieu bírja a gyermeket a rosszra anélkül, hogy az alkatiilag (endogen okokból) rossz lett volna, sőt a nélkül, hogy őt elrontotta volna a rossz milieu, vagyis a nélkül, hogy a rossz már automatikussá lett volna, mutatja a következő eset:

4 eset. P. L. Antal szül. Budapest, 1897. szeptember 27. rk. Apja vasúti irodaszolga. Anyja tuberkulotikus volt, költekező, vallási őrtjögő, elmeógyintézetben halt meg.

Előzmény. Apa bementása szerint: Budapestben született 12 éves gyermek. Budapestben nőtt fel együtt élő szüleinél. Ren-

²¹. Pilz, . Specielle gerichtliche . Psychiatrie, . Leipzig und Wien. 1908. S. 176.

des időben kezdett fejlődni, járnai. Beszélni 3 éves korában kezdett. 7 éves korában a Krisztina-téri elemi iskolába írtatták be. Jól tanult, szófogadó volt, s otthon tartózkodott. Az apa nappal nem volt otthon, mert hivatása egész nap elfoglalta. Az anya pedig a gyermek rohamosan kifejlődött rossz szokásait titkolta, s a gyermeket védelmezte. *Az apa a gyermek anyját csak a fiú két éves korában vette el.* 1908. év júniusában a 4-ik osztályt fejezte be. Mikor az anyját betegsége miatt kórházba kellett szállítani. Ekkor a fiút a rokonok vették pártfogásba. Ekkor kiderült, hogy az apa által jámbor, engedelmesnek, becsületesnek képzelt gyermek, erkölcsileg teljesen romlott fiú. Ugyanis rendre követett el lopásokat úgy otthon, mint idegeneknél. Apja távollétében a lakást kinyitatta, és minden eladhatót elvitt. Az így szerzett pénzt eltorkoskodta. Az apa állítása szerint rendkívül költekező természetű anyja szoktatta rá, hogy czukrászdába járjon s pénzét torkosságra költse. 1908. év szeptemberében a budai áll. polg. iskolába iratott be. Anyja ekkor már kórházban volt, s otthon nem ügyelhetett senki a gyermekre. Apja naponta az iskola kapujáig kísérte, de ő a másik kapun kiszökött, s csavarogni járt. Délben a közelben lakó nénjéhez kellett volna mennie, de oda rendszeren csak 4 óra tájban került, késésének okául azt adta, hogy az iskolában volt elfoglalva. Novemberben az intézetből eltávolították. Deczemberben lába ficzomodott ki, s ezóta otthon volt néne felügyelete alatt. Ha apja otthon volt, akkor türhető volt a magaviselete. Mihelyt apja eltávozott, ő is megszökött, s az utcára és a ligetbe ment csavarogni. Rendkívül hazug természete miatt soha sem tudták, hogy hol van. A házban azt beszélte, a lakóknak, hogy apja után 2000 forint örökség esik rá és ezt apja elsikkasztotta. Az árvaszék tanácsára idehozták.

Testvérei nincsenek, makacs, önféjű, másokkal szemben illedelmes, apját nem szereti.

Vizsgálat. 135 cm. magas, jól táplált fiú. Koponyája hossza 180, területe 140. A jobb fali lemez közepe táján ezüst forint nagyságú hajzattól teljesen fosztott terület, szintúgy a homloki részen, mely azonban csak babnagyságú, homloka a mell felé keskenyedik, a halánték tájak besüppedtek. A szem iris macskaszürke, látái középtágak, fényre és alkalmazkodásra jól reagálnak. Mindkét arczfelét jól idegzi, kioltott nyelve a közép-vonalban áll. Kinyújtott kéz ujjaiiban csekély remegés. Behunyt szem mellett biztosan áll. Térdreflexek élénkek. A bőr érzékenysége rendkívül fokozott. Hőérzés megvan. Has, valamint cremaster reflex élénk. Mozgások szabadok. Mélyebb érzések zavartalanok. Mellkasi szervek épek.

Korát jól mondja, születési idejét tudja. Tér és időbeli tájékozottsága kitűnő, felfogása élénk, memóriája kifogástalan. Ismeretei iskolázottságától várhatókat felülműlják. Jól számol, hibátlanul olvas. Beszéde akadozottságot nem mutat. Szellemileg fejlett. Élénk tekintetű, megnyerő külsejű. Állítása szerint néne, ki mindig haragudott reá, árulta be apjánál.

Vélemény. Ép elméjű, teljes szociális alkalmazkodási képességgel. Mivel helytelen, nem elég szigorú nevelésben részesült és nem megfelelő milieuban tartózkodott, továbbá társai által könnyen befolyásolható volt: az atyja által bementett rendellenes cselekedetei ezen tényezők befolyásának tudhatók be.

Megfelelő kihelyezés mellett paedagógiai felügyelet alatt, teljes javulás remélhető.

Elhelyezés:

Miután 2 hétig a menhelyen tartózkodott, s ezen idő alatt példás magaviseletével, engedelmességével, intelligenciájával társait nagyban felülmúlta: annak megállapítására, hogy ezen kifogástalan magaviselet nem-e csak színlelt és kipróbált, szigora mesterhez ideiglenesen kihelyeztetett 1909. július hó 30-án.

1909. augusztus 20. a fiú mestere jelenti, hogy a gyermek kitűnő magaviseletű, szorgalmas, rendszerető, és az összes tanoncok közül jó tulajdonságainál fogva kiválik.

A *luesnek* kétségtelenül itt is jut szerep. Magam észleltem egy esetet, hol az apának leukoderma syphilitica-ja volt, a csecsemőt veleszületett luesben kezeltem, a 13 éves fiú pedig züllöttség folytán a temesvári állami gyermekmenhelybe került. A lues nemcsak úgy hathat, hogy lobos vagy degeneratív elváltozást okoz, de hathat a lues az által is, hogy, mint ismeretes, infantilismust okoz. A züllöttség pedig az agy infantilismusának egy alakja, mint azt már előbb valószínűnek jeleztem.

Ugyanily módon hathat a *tuberculosis is.* «Tuberculose mit persistirenden infantilem habitus»-ról már régebben írtak s a züllöttség az agy infantilismusa lévén, valószínűleg fontos aetiologiai ok is.

Az *anyagcsere egyéb elváltozásai* is tekintetbe veendőek. Pajzsmirigy hiányos működése idiotismust okozhat, miért ne okozhatna gyengébb elváltozása oly elváltozást, mely a züllöttséget okozó hangulatokat s gyengébb Ítézőképességet idézi elő.

Szívbetegségek is okozhatnak anyagcserezavar alapján züllöttséghez vezető infantilismust, infantilismus auf angiodys-plastischer. Basis *Weygandt*.

A züllöttség okai között fontos tényezőként szerepelnek az *elmebeli débilitas* leggyengébb, legkifejezetlenebb alakjai. A kinek züllöttekkel sok dolga van, annak csakhamar minden behatóbb vizsgálat nélkül is az a benyomása, hogy ezen gyermekek között igen sok gyengébb tehetségű. Érdekes, hogy az állami gyermekmenhelyekbe kerülő dajkák is a legtöbb vezetőorvosban azt a benyomást keltették, hogy nem értelmeseek.

Mönhemöller már idézett vizsgálataiban 200 elzüllött gyermeket vizsgált s ezek között 68-nál félreismerhetetlen világra hozott értelmi gyengeelméjűséget és egyéb idegbajt, 13-nál kizárólag az előbbit találta.

*Ranschburg*²² is azon nézetten van, hogy a *züllöttség* egyik *főoka a gyengeelméjűség.*

*Dósainé. Révész. Margit*²³ az országos gyermekvédő-liga rákoskeresztúri intézetében 40 *züllött* fiút vizsgált a kísérletes pszichologia módszereivel. A szorgalmas munka eredménye ez:

Az erkölcsileg *züllöttek* szellemi képességei a normálisokéi mögött maradnak. Egyszerűbb műveleteknél a normális korlátoltak képességeivel mutatnak analógiát; komplikáltabb szellemi folyamatoknál gyengébb képességük jobban előtérbe lép s e tekintetben már kórosan gyengetehetségük értékeihez közelednek.

Szellemi fejlődésük *rythmusa* lassúbb, az egyes *phasisok* későbbben jelennek meg, mint normálisoknál, de hamarabb, mint gyengetehetségüeknél.

Szellemi képességeiknek megfelelő s ahhoz alkalmazott munka- és társaskörben az esetek egy részében javulás állhat be állapotukban.

Ezen, különben értékes munka abban a hibában szenved, hogy a *züllött* gyermekek egy csoportba vannak véve, pedig ezeket ily vizsgálatoknál határozottan szét kell osztani. Van ezek között olyan, ki *gyengeelméjű*, van ezek között olyan, ki *dementia praecoxban* szenved stb., tehát ha ezeket mind összevetve vizsgálják, általános értékű következtetést vonni nem lehet. A vizsgálatnak azt kellett volna kideríteni, hogy oly *züllött* gyermeknél, ki a durvább vizsgálati módoknál *imbecillitást* vagy *debilitást* nem mutat, a finomabb vizsgálati módokkal kimutathatók-e eltérések *socialis viselkedésű* gyermekekkel szemben.

Vagyis a régi vita: a *moral insanity* – az erkölcsi *gyengeelméjűség* – értelmi *gyengeelméjűséggel* jár-e, ezen térre is átültetendő.

A *züllöttek* egy nagy csoportja *züllött*, mert az események *affektív*, érzelmi, hangulati feldolgozása náluk más, megakasztóképességük *ceskély*. *Intellektuális gyengeséggel* jár-e ez rendszerint vagy mindig, ezt kell kutatni.

²² Útmutató az eddigi környezetükben erkölcsi romlásnak kitett vagy *züllésnek* indult gyermekek megfigyeléséhez. Kiadja a m. kir. belügyminister.

^{23a} *Dósainé. Révész. Margit: Kísérleti adatok az erkölcsileg züllött gyermekek pszichológiájához, Orvosi. Hetilap (Elme- és idegkörtan) 1909-iki 33. szám.*

Rendkívüli fontossága van a züllöttség aetiologiájában az *epileps iának*. Az időszakonként fellépő zavarai az érzelmi és kedélyi életnek (Affektleben) kétségtelenül összefüggnek, a pszichiatria sok tekintélyének mai nézete szerint, az epilepsiával. Már pedig az érzelmi és kedélyi életnek tipikusabban időnkint fellépő zavara nincs, mint a züllöttség. Erre az időszakosságára már utaltam is. A gyermek kifogástalan jómagaviseletű, telve a legjobb szándékkal, egyszerre szökik. Egyik esetem különösen élénken illusztrálja ezt. A züllött fiúnak ígértem hetenkint egy koronát, ha nem szökik. A koronával elszámolnia nem kell, tehát czukorra, szivarkára, mozira stb. is költhet. A gyermek telve a javulás utáni vágytól, hetenkint a koronát gazdájának adta, hogy annak idején ezen a pénzen vehessen magának majd szerszámokat. Talán az ötödik vasárnap még oda adta, magam beszéltem vele, roppant boldog és elégedett volt. Hétfőn egy pár czipő hazavitelével bízzák meg. A pár új czipőt eladja 2 koronáért s elszökik!!!

Nagyon sok züllöttségi eset semmi egyéb, mint egy *elmebaj kezdete*. *Wümanns*²⁴ ötvenkét, a klinikájára mint elmebajos került csavargónak élettörténeteit akták nyomán a legrészletesebben felkutatta. Végig olvasva ezek élettörténeteit, az ember meglepetéssel látja a züllött gyermekek életfolyamát. Ugyanaz a periodikus fellépés, az antisocialis tettek időnkinti s indokolatlan elkövetése.

Weygandt szerint az endogen psychosisoknál gyakran találunk psychopaticus vonásokat már a praepubikus korban, míg a manikus depressiv elmebajnál vagy a tipikus Hebephreniánál a praepubikus fellépés ritka.

*Moses*²⁵ szerint a gyermek phantasiája legszívesebben önönmagával foglalkozik. A léleknek egy titkos élete, egy második, egy belső élete fejlődik (Seelenbinnenleben), melyben az «én» nagysága s hatalmasága kultiváltatik. A szerencsétlen, a martir gyermek ott keres vigaszt a valódi élet keserőségeiért, de a mint a phantasia élete áttöri az ész határait, a mint a normális élet s a belső élet határai elmosódnak, a mint a phantasia élete a normális életbe behatol

²⁴ *Willmanns*: Zur Psychopathologie des Landstreichers, Leipzig, 1906. Ambrosius. Barth.

²⁵ 1. c. p. 23.

s a képzeletnek lefolyását a phantasia nagyzási eszméivel átítatja, elértünk a pathologikushoz. A züllöttek között soknál találjuk ezen nagyzási eszméket.

A *kényszerképzetek* rendkívüli fontossággal bírnak a züllöttségénél. Észletem egy esetet, hol a gyermek bátyja sírja után vágyódott, oly erősen, hogy mindent félre dobva, odaszökött.

Kényszereszmék látszanak fellépni a pályaválasztás kérdésénél is. Merev makacssággal ragaszkodnak egy kiválasztott pályához, mechanikus, gépész stb. Ettől eltéríteni őket nem lehet. Semmiféle érv, hogy nem lehet ily állást találni, hogy arra nem alkalmas, nem használ, eszméjéhez görcsösen ragaszkodik. Csofálatos módon azután, némelykor hirtelen visszalépnek ezen eszmétől.

Az *erkölcsi gyengeelméjűség*, az erkölcsi vakság is kell, hogy a züllött gyermekek aetiológiájában szerepeljen. Eddig határozottsággal ily esetet felismerni nem tudtam. Voltak gyermekek nemcsak minden socialis alkalmazkodási képesség hiányán, de direkt anti-socialis ösztönökkel, de ezeknél az intellektus kimutatható hiányai is voltak. Gyermeket normális, vagyis alig csökkent intelligenciával, ki «Lustgefühl»-bői tette a rosszat, ki «Unlust»-tal reagál a jóra, nem láttam még, persze aránylag rövid gyakorlatomban. Kétségtelen azonban, hogy ezekkel az alakokkal találkozni fogunk, mert hisz, *Fischer* szerint, már gyermekkorukban antisocialisok.

3. A züllött gyermek *psychologiai megfigyelése az állami gyermekmenhelyben.*

A magyar állami erkölcsi gyermekvédelem egyik legfontosabb feladata az, hogy az állami gyermekmenhely igazgató-főorvosa tényleg betekintést nyerjen a gyermekek lelkébe és tiszta képet bírjon arról, hogy ép erkölcsű, vagyis socialis alkalmazkodási képességgel bíró gyermekkel áll-e szemben, melyre csak környezete bírt rossz hatással, avagy olyannal, kinek elméleti és erkölcsi fejlettsége a neki való nevelés híján elmaradt, vagy psychopatikus, esetleg csak kó-

³⁶ *Fischer: Az erkölcsi vakság elmekörtani jelentősége. Gyógyászat, 1907.*

ros természetű lelki fogyatékosággal bíró gyermek, ki környezete és saját ösztönének (Trieb) játékszere, megakasztóképességének hiányossága folytán vagy pedig befolyásolhatlan, antisocialis elmével áll-e szemben. A megismerés alapján adja azután a javító neveléshez szükséges pszichológiai utasításokat.

Az erkölcsi állami gyermekvédelem célja, mint azt a 60000/1907. sz. b. ü. m. rendelet oly szépen kifejti, a társadalomban börtönt és fogházat feleslegessé tenni. Ez kétféle módon érhető el és pedig úgy, hogy a befolyásolható elmék a kellő milieube kerülnek, a be nem folyásolható elmékkel szemben pedig a társadalmi hygienia profilaxisa lép életbe, vagyis oly intézetbe kerülnek, hol nem árthatnak.

Hogy a megfigyelés mennél alaposabban történjék, de nehogy ezen erkölcsileg beteg gyermekek zavarják s rontsák az Állami gyermekmenhely intézetében levő ép elméjű, testileg beteg gyermekeket, a temesvári intézet a züllött gyermekeket egy külön kis intézetbe tette. Ezen kis intézet a város külterkén van, négy apró szoba, hol a tanító együtt lakik a megfigyelendő 10 gyermekkel, ezekkel együtt, játszik, együtt dolgozik, együtt alszik, együtt eszik, bizalmas barátjuk lesz és így hatol be a gyermekek lelkébe. A gyermekek az intézetben kerti munkával, házi munkával foglalkoznak, a tanító leckéket is ad nekik, lelkész jár az intézetbe és a valláserkölcs eszközeivel is törekszik a lelkekre hatni. Az elv, hogy a züllött gyermekek külön épületben figyeltessenek meg, helyesnek bizonyult. A budapesti állami gyermekmenhelynél is egészen külön osztályon vannak a gyermekek és alapos a remény, hogy a jövő év folyamán az országban négy külön pszichológiai észlelő intézet züllött gyermekek számára fog felépülni.

Az intézetnek csak a megfigyelés a feladata, de örömmel látjuk, hogy sok gyermek az intézet nyújtotta milieuben visszanyeri lelke egyensúlyát, a lélek ép erkölcsű, socialis alkalmazkodási képességgel bírónak mutatkozik és már innét a kellő környezetbe kihelyezhető. Ezek a gyermekek, ép úgy a később leírandó szigorúbb felügyelet alatt álló gyermekek is, ha ez a távolság folytán lehetséges, időnkint az intézetbe a tanítóhoz visszakerülnek és ott újabb suggestiv befolyásokat nyernek.

Az észlelés orvosi vezetője az igazgató-főorvos, rendelkezésére áll a segédorvos. Ezenkívül a gyermekekkel való foglalkozás számára és a foglalkozás közt való megfigyelésre, rendelkezésére állanak a tanító s felügyelők, illetve felügyelők, kik lehetőleg, első sorban a tanító, szakképzettséggel kell, hogy bírjanak. Természetes, hogy a hol s a mint lehetséges, psychiatriailag előképzett szakorvosokat kell e határterület feldolgozásával megbízni. Hogy a megfigyelés kevésbé szakképzett orvos és tanító részéről is psychopathologiai alapon történjék, a ministerium egy «Útmutatót»-t és «Törzsnapló-mintá»-t szerkesztetett *Eanschburg-gsa*, a gyógypaedagogiai-psychologiai laboratórium vezetőjével. Ezen lap túlságosan tekintetbe vette az intellektuális hiányokat és az érzelmekre, az ösztönökre (trieb), a hangulatra csak aránylag igen kevés figyelemmel volt. Az érzelmi élet a «lelkiállapotnak csak egy egyszerű alpontja, mint a «figyelem», «képzettársítás» stb. nem lehet. Az intellektuális képességek összességükben gyermekeknél oly értékük van, mint az érzelmi életnek. A psychiatriai szempontot pedig majdnem teljesen elhanyagolta, pedig a psychiatriai felfogás jobban magyarázza a züllöttséget, mint ezt már láttuk. A. Ranschburg-féle törzslap-minta főhibája, a kérdés és feleletek sokasága. Végig olvasva a sok «igen»-t, «nem» et, összefüggő képet nem tudunk kapni, a sok válasz össze-vissza zavar. A gyakorlatban ezen törzslap alkalmasnak nem bizonyult. Ranschburg dolgozata mindazonáltal nagy haszonnal járt, mert lerakta a psychologiai vizsgálat alapkövét. Majd én a. Ranschburg lapjának felhasználásával kidolgoztam a következő lapot, a melyben a válaszok aláhúzással jeleztetnek s így összefüggésben olvashatók, tiszta képét adják a gyermek állapotának. De jól megoldva e kérdés csak akkor lesz, ha egy rövid útmutató mellett összefüggő kórtörténetek szerkesztésére vállalkozhatik majd már a menhelyek orvosi személyzete.

M. kir. állami gyermekmenhely. Budapest.

60000/1907. sz. Bra. r. alapján felvett gyermekek osztálya.

Megfigyelő-lap.

A megfigyelő intézet
törzskönyvi száma

A budapesti áll. gyermek-
menhely törzslapszáma

A meg-felelő válasz aláhúzendő.

A megfigyelő intézetbe felvétel 19. év ----- hó..napján.

1. A gyermek neve _____, született _____ n
_____ megye I _____ évi _____ hó... napján, vallása
-----, házasságbeli - házasságon kívül született.

Az állami menhelybe hozatott _____ által.

Az árvaszék határozott, még nem határozott. A behozatalnál
feltűnt _____

A 2-9 alatti kérdések kitöltésénél mindig a forrás pon-
tosan odajegyzendő, későbbi hiteles adatok ugyancsak be-
vezetendők.

2. A közerkölcs ellen vétkezett: (_____ bemondása
alapján..... _____ hivatal _____ sz. irata alapján)
kártévő volt - csavargott - lopott otthon - lopott idegenek-
től - szökött otthonról ..szőr - szökött nevelőszülőjétől
___ szőr - szökött mesterétől.....szőr - szökésben volt _____
napon át.

3. _____ a megfigyelő intézetbe való felvételig nevelkedett:
(_____ bemondása alapján _____ hivatal
_____ sz. irata alapján) a szülői házban - együtt élő szülőknél
- külön élő anyánál - külön élő apánál - özvegy anyánál
- özvegy apánál - mostoha anya mellett - mostoha apa
mellett - a mostohának _____ saját gyermeke is volt - rokonok-
nál - nevelőszülőknél - a nevelőszülőket _____ ízben változ-
tatta - egynél volt _____ -ig, egynél _____ -ig
fővárosban - városban - nagyközségben - falun - tanyán.

4. Iskolálatogatás: (egyáltalán nem járt _____
— a népiskola _____ osztályát fejezte be _ eredménynyel
— ismételte a _____ osztályt - kétszer ismételte a _____ osztályt
— háromszor ismételte aosztályt - rendszeresen járt ..
rendetlenül járt .. mert elkerülte az iskolát - otthon foglal-
koztatták - betegeskedett - nem küldték.

5. Nyelvismeretek: Anyanyelve _ . _____, azonkívül
beszél . _____ ..

6. Szolgálati viszony: a). Iskolaköteles korban az iskolai
időn kívül végzett: házi munkát - mezőgazdasági munkát
(milyet) _____ - b) az iskolából való kilépés

..éves korában történt. Azóta:-házi munkát végzett - iparos
inas..... _____ - kereskedő inas volt _____ helyen - volt már
egy helyen.. _____ -ig - a helyeket változtatta saját be-
mondása szerint, mert _____ - mestere bemondása
szerint, mert _____ napszámos volt _____,
- foglalkozás nélkül volt _____ ..

7. Előző törvényes büntetések: (.. _____ bemondása
alapján _____ hivatal _____ sz. irata alapján) a rend-

őrség előtt volt _____ szőr – bíróság által megdorgáltatott.. szőr
- próba idő alatt állt _____ szőr – elzárattott _____ szőr _____ napra.

8. Terheltség s házi viszonyok: (.....) bemondása
alapján _____ hivatal _____ sz. irata alapján). Jólétben --
szegényesen – nélkülözők között nevelkedett. A családban
felmenőleg vagy oldalágon előfordult elmebetegség – gyenge-
elméjűség (hülyeség) – idegbetegség -epilepsia (görcsös szív-
baj, nyavalyatörés) – öngyilkosság – iszákosság – munka-
kerülő csavargás – a szülők vérrokonok. A szülők foglalkozása

Az apa foglalkozása _____, a mostoha apa foglal-
kozása _____, nevelő foglalkozása, büntetve
volt már – elzárással – fogházzal – fegyházzal – iszákos -
munkakerülő – csavargó – elhagyta családját _____ ..

Az anya foglalkozása..... _____, mostoha anya foglal-
kozása _____, büntetve volt már – elzárással – fog-
házzal – fegyházzal – iszákos – munkakerülő – prostituált

A gyermek testvérei között társadalomellenes tettet kö-
vettek el _____ η _____ _____, büntetve volt a
testvérek között _____, javítóintézetben van..... _____, gyermek-
menhelyben van _____ . A nővérei között prostituált volt
A gyermek a szülők -- nevelőszülők – között nappal
otthon volt s felügyelt a gyermekre
Éjjel a szülők – nevelőszülők otthon voltak – munkában
voltak. Felügyelet nélküli idejét a gyermek (hol) _____
töltötte _____ nek társaságában.

9. A gyermekekre vonatkozó egészségi adatok: Bemond-
dotta hónapos korában kezdett járni -
hónapos korában kezdett fogzani – .. . korában kezdett
beszélni – ránggörcsben (frász) – el kékülésben szenvedett -
csontelgörbülései voltak – szeszes italt rendszeresen kapott
_____ szeszes italt szereti

10. A gyermek szellemi fejlődésére vonatkozó adatok:
Bemondotta _____. Igen későn kezdett szellemileg fejl-
lődni – a gyermek nem tud nyugodtan figyelni – nyugtalan,
erőszakos – lusta, lomha – mindig szeret valamit tenni -
rossz szokása a körömrágás, dudlizás, ujjszopás – szemhunyor-
gatás – areziintorgatás – rángatózások – ágybavizelés fenn-
állott – fennáll – szeret rontani – kárt tenni – állandóan
makacs – vannak időnként dühkitörései – nemi részeivel
babrál – nemiélet ébredése mutatkozik, keresi más neműek
társaságát _____ éves kora óta – kényszerítő ok nélkül hazudik
– kitalál meséket – túlozva meséli el az eseményeket -
gyűjtőszendvélye van – kártyázik – lopott – torkos -
beszédében, viselkedésében szemérmetlen – testvéreit, szüleit
szereti – szenvedők iránt részvételet mutat – hangulata fel-
tűnően változik – álmában beszél – járkál – gyűjtogatni
szeret – önmagában beszél – feltűnő félénk, vallásos – _____

A gyermek vizsgálata.

11. A gyermek testi jelen állapota. I. *Antropológiai jelleg.* Magasság _____ testsúly _____. Fejátmérők a) a legnagyobb hosszúság _____ mm. b) legnagyobb szélesség _____ mm. c). Részaránytalanság az arczkoponyán.....

Elfajulási jelek _____

Arczkifejezés: élénk – rokonszenves – értelmes, semmitmondó, mindennapi – bárgyú – buta – gonosz.

II. *Testi állapota:* erősen fejlett – közepesen fejlett – visszamaradt fejlődésű – egészséges küllemű – beteges küllemű – jól táplált – rosszul táplált. Idegrendszeri eltérés _____

Rendellenes érzései (Organgefühl) _____ érzékszervi eltérés _____

..... Belső szervek eltérései _____ Adenoid vegetatio _____

..... Rángások --. Együtt mozgás _____

– Gestikulatio _____

III. Elmeállapot: *Értelmiség:* Igen tehetséges – közepes tehetségű – Gyenge tehetségű – gyenge elméjű. – Szó és képzett kincse _____ Felfogása _____ Képzettársítások.. Figyelme _____ Emlékezőtehetsége _____

Érzelmi élete: jó kedvű – levert hangulatú – csendes, nyugodt

– feltűnően változó _____

Akarat: Fegyelmezett, azaz a parancsokat követi – makacs,, akadékoskodó – könnyen suggerálható – nehezen suggerálható – nem suggerálható – (Stern-féle képmódszer szerint megállapítva _____)

Beszéd: Rendes folyékony – lassú – vontatott – dadog _____

– hébeg – selypít. _____

IV. *Iskolai ismeretek:* minden iskolai ismeret nélkül – nem tud tökéletesen írni, olvasni – nem tud a 100-as számkörben számolni – tökéletesen ír és olvas – jól számol a 100-as számkörben – teljes népiskolai képzettség – magasabb iskolai képzettség. (Ezen kérdésekre a felelet, tekintet nélkül a korra, adandó.). Ismeretköre egyöntetű valamennyi tárgyban

– feltűnően érti a-----, feltűnően gyenge a _____

A gyermek előadásából múltját illetőleg kitűnik, hogy lekére a legnagyobb irányító hatással volt (ki, mely esemény vagy egyéb) _____

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

d) rendszerető – elég rendszerető – rendetlen.

e). Hiú – nagyravágyó - _____ szeretne lenni.

Önérzetes – alázatos – durva, dühös, apathikus – közömbös
– henczegő hangulata rendkívül változó – némelykor közömbös – mások csekélységek által – dühre – tettlegességekre
– durvaságokra ragadtatja magát – szórakozott gyakran .-

víg – kicsapongó – jó kedvű _____

i). Jól összeférő – bőkezű – holmiját szereti társaival megosztani – fősvény – veszekedő – társait rosszra hajtogatja – keresi társai barátságát – közömbös barátai iránt -

g). *Feljebbvalóival* szemben tiszteletet tanúsít – tiszteletlenül viselkedik – túlérzékeny – azonnal és sokat sír – ..

_____ .. szófogadó – szófogadatlan – társaival jól bánik

- társaival együtt érez – kegyetlen – feltűnő közömbös mások fájdalma, bajai iránt – rábizott törekeny tárgyakkal nagy gonddal, gondatlanul bánik – rábizott apró állatokkal szeretettel – gondatlanul – kegyetlenül bánik ._. . _____

h) nem hazudik – hazudik – hazudik ok nélkül is _____

h) megfigyelés ideje alatt lopott – nem lopott – lopásra

nem bujtogatta senki – lopásra felbújtogatták _____

értéktelen tárgyakat is lop – hol alkalma van lopni, nem tud ellentállni – a következő alkalmakkor lopott:

a lopásra való rábeszélésnek enged _____

erős suggestív befolyás után, ha alkalma nyílik lopni, tud ellent-

állni s nem lop – nem tud ellentállni s lop _____

intézetből kiküldve küldöncútra nem hűtlenít el semmit -

elhűtlenít _____

j) az intézetben szökési kísérleteit nem tett – tett -

először szökött az intézetben való tartózkodás _____-ik napján

- szökését előre jelezte. -. *Szökött daczára* annak, hogy az intézetben való tartózkodás pontosan meg volt előtte jelölve.

A gyermek szökése okáról kikerdezve előadja: A szökést

önként határozta el – a szökésre rábeszélte őt _____ -

ő bírta társait is szökésre – szökött rossz bánásmód miatt

- szökött a munka elöl – szökött a fegyelem elöl – szökött

a büntetés elöl – szökött a szabadsággal való visszaélés utáni

vágyból – szökött minden külső ok nélkül – szökése okául

felhossa ._. _____

- a szökésnél célul lebegett előtte _____

sokat gondol a vándorlásra _____ – a szökést aznap hir-

telen határozta el – a szökést már napokkal előbb határozta

el; mielőtt szökött rosszul érezte magát – nyugtalanságot

érezett – izgatottságot érezett – a szökés alatt könnyebbülést

érezett – a szökés alatti tettekre és eseményekre a legrészlete-

sebben – emlékszik – nem emlékszik – a szökés alatt cél

nélküli tettet követett el _____

nem követett el; – a szökés alatt foglalkozása volt _____

_____ .. szökés alatt táplálkozik

– szökés alatt társai voltak _____
 _____ – szökés alatt szórakozása volt _____
 – szökésből visszakerült – önként – hirtelen határozta el
 a visszatérést – felocsúdott – megbánást érzett a szökés alatt
 és elhatározta a visszatérést – _____

Küldönczútra pénzzel kiküldve nem szökik – szökik – ez
 megkíséreltetett _____ ször _____

Büntetés után küldönczútra küldve pénzzel nem szökik -
 szökik _____

a büntetés állt _____
 ez kíséreltetett _____ ször _____

k). Makacssági eszméje _____ - okvetlen
 csak _____ - akar lenni _____

– kényszereszmék _____ – téveszmék
 _____ - üldöztetés! téveszmék _____

1). Jutalom javító hatással bír – jutalom hatástalan _____

dicséret javítja – dicséret nem javítja _____

— büntetéstől fél – büntetéstől nem javul – büntetéstől nem

fél – rosszat indokolatlanul is cselekszi _____

— képtelen belátni a rosszat _____ minden
 szociális ösztön hiányán _____ – rossz

– züllött léteivel – rossz tetteivel dicsekszik

m) álma mély – könnyen felébreszthető – könnyen alszik
 el – nehezen alszik el – későn ébred reggel – túlkorán
 ébred reggel _____

n). Székletete rendes, mindennap van – rendetlen – csak
 hashajtókra – erős hashajtók után viselkedésében változás

o). Langyos fürdőt szereti – nem szereti – langyos fürdő
 után _____

p). Hideg fürdőt szereti – nem szereti – hideg fürdő
 után _____

q). Fárasztó testi munka után _____

r) a gyermek életfelfogására jellegzetes megjegyzései -
 események _____

Vélemény

1. Épelmejjű – tökéletes szociális alkalmazkodási képesség-
 gel – (éperkölcösű) – környezetében erkölcsi romlásnak volt
 kitéve _____

2. Pedagógiailag elmaradt (normális elméjű és tökéletes
 szociális alkalmazkodási képességgel, de elmebeli és erkölcsi
 fejlettsége a neki való – szeretetteljes - szigorú – nevelés
 hiányán hátramaradt) _____

3. Épelmejjű, éperkölcösű, ki helytelen bánásmód által állandó
 izgalomban van s ennek folytán védekezik az erkölcsi szociális
 rend ellen _____

4. Gyengeelméjű – szellemi képességei kifejlődése vala-
 mennyi irányban mérsékelten – erősen – csökkent – _____

_____ csökkent _____ ___ irányban – szellemi
 képességei alig csökkentek – emlékezőképessége jó – de kép-
 telen az ismeretek alkalmazására – érzelmi s akaratképes-
 sége csökkent _____

5. Psychopatikus – kóros természetű lelki fogyatékoság
 – hajlamos – terhelt – elfajult -- (csökkent megakasztás)
 (verminderte. Hemmung) nyughatatlan (instable), erőtlen (ast-
 hénique), de befolyásolható _____

6. Psychopatikus – kóros természetű lelki fogyatékoság
 – hajlamos – terhelt – elfajult – csökkent megakasztás,
 nyughatatlan (instable), erőtlen (asthénique), be nem folyásolható

7. Működési idegbaj – psychosis (epilepsia, hysteria, mánia,
 fugues) által lelkileg abnormis _____

8. Erkölcsi gyengeelméjű (moral insanity) minden sociális
 ösztön, minden sociális alkalmazkodási képesség hiányán -
 nemcsak önérdékből, de indokolatlanul is cselekszi a gonoszat
 - nem külső, de belső kényszerből – tetteit nem sajnálja -
 nem látja be, hogy ezzel rosszat tett – antisociális jellem
 Változott vélemények indokolással kelt _____

Javaslat

Egyszerű kihelyezés kipróbált szeretetteljes nevelőszülők-
 höz – szigorított pedagógiai felügyelet alá helyezett családi
 gondozásba – szigorított nevelésre való intézetbe – gyógy-
 intézetbe vagy gyógypedagógiai intézetbe – királyi javító
 intézetbe _____

Intézkedés

Elhelyezés

Hová: Mikor? _____

Pártfogó: Felkérte: _____ n. Elvállalta: _____ n

Pedagógiai megfigyelő: _____

Jelentések, esetleg újabb felvételek az intézetbe:

Az anamnestikus adatok természetesen roppant
 fontosak s azok beszerzésére igen nagy gond fordít-
 andó. Mi a következő nyomtatványokon szerezzük be
 az adatokat. A kérdőpontokat a Ranschburg-féle törzs-
 naplóból vettük. A hatóságok nagy része válaszol, de
 bizonyos, hogy ezt a kérdőívet erősen meg kell majd
 rövidíteni

Néhány esetből okulva ezentúl a már beszolgál-
 tatott anamnestikus adatok helyességét is kell majd

K é r d é s	Felelet	a ¹⁻⁴⁺ felelet
3. Szenvedett-e valamely családtag börtönbüntetést, (mely okból)?		
4. Előfordúlt-e iszákosság (főleg a szülőknél)?		
5. Tüdővész?		
6. Apa egészségi állapota; családi élete; a) régebben kiállott nagyobb betegségek:		
b) jelen egészségi állapota?		
c) együtt él-e a gyermek anyjával?		
d) ha elhalt volna, mely korban, minő bajban?		
7. Anya egészségi állapota; a) a régebbi kiállott betegségek:		
b) a gyermekkel való terhessége alatt kiállott betegségek, lelki megrendülések, testi sérülések? Nehéz munka?		
c) jelen egészségi állapot?		
d) hány élő gyermeket szült?		
e) hányszor volt terhes?		
f) volt-e abortusz? hány? hányadik hónapban? szült-e holt magzatot?		
g) ha az anya elhalt volna, mely korban, minő bajban?		
8. Van-e a szülők (esetleg a nagyszülők) között vérrokonság? Ha igen, minő?		
9. A gyermek testvérei: a). Vannak-e s hányan?		
b) X hányadik gyermek?		
c). Egészségesek-e, vagy szenvednek-e? a). Testi betegségben (alkati betegségek, tuberkulózis,		
b). Elmebajban gyengeelméjűségben?		

K é r d é s	Felelet	Mily módon lett a felelet beszerelve
<i>c)</i> . Szenvedett-e valamilyenkük fogház, illetve börtönbüntetést? Elzüllött-e valamilyenkük?		
10. Ha gyermek törvénytelen:		
<i>a)</i> lehetséges adatok az apa kilétéről, foglalkozásáról, egészségi állapotáról:		
<i>b)</i> gondoskodott-e a törvénytelen apa a gyermekről?		
<i>c)</i> ki nevelte a gyermeket? kinél lakott?		
11. Ha az apa törvénytelen, vagy ha a szülők egyike, vagy mindkettő elhalt, ha a gyermek nem otthon nevelődött?		
<i>a)</i> ki nevelte a gyermeket?		
<i>b)</i> minő hírék a nevelőszülők?		
<i>c)</i> iszákosak-e? hogy bántak a gyermekkel?		
<i>II. . A terhelt gyermekre vonatkozó adatok</i>		
1. A gyermek világrajötte:		
<i>a)</i> A szülés időpontja (kora-		
<i>b)</i> A szülés lefolyása (orvosi beavatkozás, fogóműtét, stb)?		
<i>c)</i> Nem-e volt tetszhalott? Alkalmaztak-e nála felélesztésre lóbálást?		
<i>d)</i> Rendes fejlettségű volt-e az újszülött? (Volt-e kiütés a testén, talpain?)		
2. Csecsemőkor és első gyermekkor:		
<i>a)</i> Ki szoptatta és meddig? Mesterséges táplálás?		
<i>b)</i> Csecsemőkori betegségek?		
<i>c)</i> Mikor kezdett fogzani?		
<i>d)</i> Mikor kezdett járni? Nem-e volt feltűnően ügyetlen; sokat botlott, esett-e?		

K é r d é s	Felelet	Mily módon lett a felelet beszerelve
<i>e).</i> Mikor kezdett beszélni? Ha későn, úgy mikor kezdett érthetően s mikor összefüggő mondatokban beszélni?		
<i>f).</i> Szokott időben tisztaságra volt-e szoktatható?		
<i>g).</i> Feltűnő későn nőtt-e be a feje lágya?		
<i>h).</i> Előfordult-e egyszer, vagy többször elkékülés, pillanatnyi elszédülés, rángógörcs vagy megmerevülés (népiesen: frász, frájzen)? Ha igen, mely korban, mily gyakran, mely formában? Járt-e ez állapot lázzal (meningitis)? Gyógykezelték-e emiatt? hol s meddig?		
<i>i).</i> Voltak-e gyermekkorában hosszabb gyomor-és bélhurutjai?		
<i>j).</i> Angolkóros tünetek, csontelgörbülések? . Görvélykóros tünetek (mirigy- v csonthártyalobok, csontszú)?		
<i>k).</i> Volt-e számárhurutja, egyéb hev fertőző betegsége?		
<i>l).</i> Kapott-e csecsemő vagy gyermekkorában bort? sőrt? pálinkát? Gyakrabban-e és mennyit?		
<i>m).</i> Hogy bántak otthon a gyermekkel? Büntették-e otthon? Veréssel? Sűrűn-e? . Hogy viselkedett büntetéssel szemben? . Volt-e annak rá javító hatása?		
<i>n).</i> Hol nőtt fel? Ki gondozta, nevelte? felügyelet alatt? Rendesen táplálták-e születésétől iskolaköteles koráig?		

K é r d é s	Felelet	Mily módon lett a felelet beszerezve
3. Szellemi fejlődés. Elfajulási tünetek: a). Rendes szellemi fejlődést mutatott-e?		
b). Ha nem, miben mutatkozott a rendellenesség?		
c). Tud-e nyugodtan figyelni?		
d). Voltak-e rossz szokásai hajlamai, körömrágás, dudlizás, ajkak rágása, húzogatása, nyelv- és ujjszopás, hajhúzogató, szemhunyorgató, arczfintorgató, ütemes mozgások, egyéb rángatózások, stb)?		»
e) Ágybavizelés fordult-e elő?		
f). Szeret-e rontani, törni, másokat károsítani? Állatokkal hogy bánik?		
g) Állandóan makacs-e, vagy vannak-e időnként dühkitörései? Bántalmaz-e ilyenkor valakit, esetleg önmagát?		
h). Szokott-e nemi részeivel babrálni? Mely kortól fogva? Teszi-e ezt mások jelenlétében is?		
i). Mutatkoztak-e a nemi korárettség (nemi izgalom) egyéb tünetei is? Keresi-e a másneműek társaságát? Mennviben?		
j). Szokott-e hazudni? Kényszerítő ok nélkül is hazudik-e? Kitalál-e hazug dolgokat? Esetleg mások károsítására hazudik-e? Beszél-e egyáltalán igazat? – Mindig hazug volt-e? Magyarázható-e hazudósága valamely külső körülményből (rossz példából, túlszigoru bánásmódból)?		
k). Van-e gyűjtő szenvedélye? Kártyázik-e? Kikkel? Pénzbe?		

Kérdés	Felelet	Mily módon lett a felelet beszerezve
l). Lopott-e (rabolt-e) már a gyermek? . Ha többször, úgy mikor kezdte? Hogy csinálja? Mit tesz a lopott tárgyakkal?		
m). Torkos-e? . Otthon tulajdonít-e el tárgyakat? Eladja-e azokat? . Mit tesz a kapott pénzzel? Ravasz, alattomos-e? . Csal-e ki pénzt hozzátartozóktól, ismerősöktől?		
n). Viselkedésében, beszédében durva-e, szemérmetlen-e?		
o). Mutat-e ragaszkodást, szeretetet szülők, testvérek egyáltalán valaki irányában? Mutat-e részvétet?		
p). Engedelem nélkül elkóborol-e hazulról? Hosszabb időre is? Mit mivel ilyenkor? Számot tud-e adni a kóborlása alatt vele történekről?		
q). Mutatkozik-e nála feltűnő szeszélyesség? Feltűnően időszakos hangulatcsapongások?		
r). Milyen az alvása? Álmodik-e sokat? Beszél-e álmában? Szokott-e alvás közben felkelni, járkálni?		
s). Szeret-e tűzzel játszani? Gyújtogatni?		
t). Szokott-e feltűnő módon félni, rettegni? Beszél-e feltűnő módon önmagában?		
u). Van-e a gyermekben valóságos érzék? Hogy nyilatkozik az meg?		
4. Iskola oktatás: a). Járt-e a gyermek óvodába, iskolába? Mikor, meddig, hová? Járt-e kisegítő osztályba, kisegítő iskolába?		

Kérdés	Felelet	Mily módon lett a felelet beszerezve
b). Rendszeren látogatta-e?		
c). Ha nem, mi volt annak akadálya?		
d). Hogy vélekedtek tanítói?		
e). Iskolai bizonyítványok?		
f). Ismételt-e osztályokat, melyeket, hányszor?		
g). Iskolai magaviselet?		«
h). Követett-e el az iskolában nagyobb kihágásokat? Figyelmeztették-e ilyenekre a szülőket? Kiltolták-e a gyermeket az iskolából?		
i). Nem-e vonták el otthon a rendes iskolázástól, tanulástól?		
j). Szabad idejét mivel töltötte?		
5. Volt-e már a gyermek rendőség előtt? Volt-e hatóság által megdorgálva, büntetve, letartóztatva? . Mikor? . Mi miatt? Mennyi időre?		

Egyéb fontosabb vagy jellegzetes események vagy tulajdonságok a gyermek életéből _____

Az egyöntetű megfigyelő lap fontosságát általánosan elismerik s azért. Sommer elnöklete alatt bizottságot is küldtek ki, egy ilyen lap szerkesztésére gyengeelméjük számára. A lapot. Sommer²⁷ szerkesztette,, körülbelül megfelel. Ranschburg lapjának.

Tekintetbe veendő lesz még a vizsgálati napló összeállításánál. Cramer²⁸ vizsgálati módszere ki 286

²⁷ Sommer, Ein. Schema zur Untersuchung von. Idioten und Imbezillen für. Idioten- und. Epileptikeranstalten, Hilfsschulen, Zwangserziehungsanstalten und verwandte. Einrichtungen. Klinik für psycheale und nervöse. Krankheiten. IL. Bd, Heft 4t

²⁸ Gramer, Bericht an das. Landesdirektorium in. Hannover über die. Ergebnisse der psychiatrisch neurologischen Untersuchungen der. Fürsorgezöglinge in dem. Stephanstift bei. Hannover, im. Magdalenenheim etc. Klinisches. Jahrbuch. Bd 18*- S 163-198. Jena. Gustav. Fischer

züllött gyermeket vizsgált s *Rizor* vizsgálatai, ki 789 intézetben gondozott züllött gyermeket vizsgált.

A menhelyben az észlelés mindenekelőtt a gyermek *intellektuális képességeit* állapítja meg s itt teljesen követhetjük. *Ranschburg* útmutatóját: képzet és szókinccs, apperceptió (felfogás) képzettársítás, emlékezet, Ítéloképesség, tudatállapot, figyelem stb. A vizsgálat sokkal egyszerűbb lenne, ha. *Ranschburg* a különböző kor s előképzettségeknek megfelelő 4-5-féle teljes vizsgálati kérdőívet dolgozott volna ki *Sommer*,²⁹ munkája alapján. Mindig ugyanazon kérdőpontokat használva az intellektuális képességek vizsgálatánál az összehasonlítás igen könnyű lesz, eltekintve attól, mily értékes anyag gyűl így össze -. Az útmutató csekély számú példája a gyakorlatban elegendő nem volt, ezt bizonyítja az, hogy a menhelyekben nem tudott velük élni. Ez a hiány azonban könnyen pótolható lesz.

Az intellektuális képességek, az értelmi állapot megállapítása után a pszichiátriában használatos klinikai módszerekkel átkutatandó a gyermek lelki életének többi része. A vizsgálat menete. *Kraepelin* szerint:

A *felfogási folyamatnál* kutatandók az érzéki csalódások, az Öntudat zavarai (absence, álom stb.) a megakasztás, a befolyásolhatóság stb.

Az *érzelmi élet zavarainál* kutatandó: a kedélyi izgalom fokozása és csökkentése: apátia, az érzelmi kör összébbszorulása, a hangulat befolyásolhatósága, hangulat változás -. Beteges kedélyállapotok: fokozott érzékenység a kellemetlen érzések (Unlustempfindungen) iránt, féltékenység, ingerlékenység, zárkózottság, könnyelműség, csalók, beteges kedélyhullámzások: félelem, fóbiák, levertség, ingereltség, humor, boldogsági érzés, - vígság extasis -. A közérzet zavarai: fáradtság, éhség, unalom, undor, fájdalom, nemi érzések.

Az *akarat s cselekvés zavarai*: Az akarat impulzusok leszállítása, az akarat impulzusok fokozása, az akarat impulzusok nehezebb kiváltása, az akarat impulzusok könnyebb kiváltása, az akarat könnyebb befolyásolhatósága, furaságok (mozgások czélszerűtlenségek, Verschrobenheit) es stereotyjpja, az akarat nehezebb befolyásolhatósága, kényszercselekvések, ösztön-

²⁹ *Sommer*, Lehrbuch der psychopathologischen Untersuchungsmethoden Urban und. Schwarzenberg. Berlin-Wien 1899

cselekvések, a kifejezés mozdulatainak zavarai, cselekvések beteges indító okokból.

De mint már ismételten jeleztem a züllöttségnek azon esetei, melyek ép orvosi szempontból legérdekesebbek s legfontosabbak azok, melyek sem egyszerű milieu eredmények, sem imbecilitas v. debilitas eredményei. Nem állandó jellegű zavarai ezek az érzelmi a kedélyi életnek, *hanem időnként fellépő zavarok*. Itt tehát a kísérleti vizsgálatoknak jut döntő fontosság. Minthogy abban az időben mikor a gyermek a züllöttséget előidéző hangulat vagy mondjuk óvatosabban, állapot erőt vesz, nem vizsgálhatjuk: kísérletileg kell törekednünk lelkét különböző állapotokba hozni.

Erre igen alkalmasnak látszik a *psychoanalytikus módszer* a képzettársítás útján (*Freud*).

A szabad képzettársítás vizsgálata az intellektuális képességre vonatkozólag. *Kraepelin, Ziehen, Ebbinghaus, Meumann, Sommer Weggandt által* polgárjogot nyert s az intellektuális képességeket illetőleg sok felvilágosítást ad *Érdekes felvilágosítást* fogunk továbbá kapni, ha tekintettel vagyunk az egyes szavaknál fellépő mimikai mozgásokra, melyek elérzékenyülést, meghatottságot, vígságot stb. jelezhetnek. Figyelniük kell a késleltetett válasza, mely gondolkodásra enged következtetni, ha pedig állandóvá válik a késleltetett válasz, kifáradás jele. Figyelniük kell a perseverantiora, vagyis ha a gyermek egy előbből megtapadt szót ismételi, figyelni kell arra, ha a mi hívó szavunkat mondja mindig vissza, végre pedig ha semmit sem válaszol.

Még érdekesebbé válik a vizsgálat, ha tartalmilag ingerlő szavakat (*Beizworte*) használunk az indifferens szavak helyett. Itt azután kísérletileg tudunk hangulatokat előidézni «*Anyá, lopás, verés, szökés stb*» ily gyermek múltjával kapcsolatot létesítő szavak szerepelnek, mint ingerlő szavak.

Az experimental-psychologiai vizsgálat, a *Freud-féle* irányban kibővítve, figyelembe véve. *Moravesik* szerint a hangulatok mimikai kifejezését s egyéb kifejező mozgásokat s vasomotorikus változásokat felvilágosítást ad tehát:

a) az a vizsgált gyermeki elme képzettársításáról mint az intellektuális képesség egyik tényezőjéről;

b) a gyermeki kedély hangulat változásairól, egyes fogalmakra, vagyis mutatja, mily irányban közelíthető meg a gyermek kedélye, hangulata;

c) a gyermeki elme könnyen kifárad vagy zavarba jön-e s ennek oka: a primär gátlás-e vagy a kényszerképzet;

d) a hangulat változtató complexumok tartalmának kutatása által kideríthető nem-e rejlenek az öntudat színvonala alatt (Unterbewusstsein) tények, melyek a kedélyt, a hangulatot befolyásolják s melyek felderítése üdvös lehet (Freud).

A vizsgálat menetéről a következő eset ad képet *A* vizsgálatot. *Moravcsik* tanár szívességéből gyakornoka *Dosainé. Révész. Margit* végezte.

M. Ferencé (Körtörténet 1. 2 eset).

Ranschburg-féle szópár módszer szerinti emlékezet-kísérlet

(Értelmileg rokonszókból alkotott szópárokat mondunk elő, melyek mindegyikét a gyermek utánunk mondja. Bizonyos szünet után (6-10 mp után) következik a kikérdezés, midőn is csak az első szót mondjuk meg mindegyik szópárból s a hozzátartozó második vagy páros szót a vizsgált gyermeknek emlékezetből kell reprodukálni, ez a felfogó emlékezés. Ha a kikérdezett anyagot - újabb előmondás nélkül - j₂, 1, 24 óra stb. múlva kérdezzük, a megtartó emlékezéstről nyerünk képet. *Banschburg-féle* útmutató 8 old).

Felfogó emlékezés. VIII/23

Megtartó emlékezés. VIII/24

Bemondott szópár	Helyes felelet időtartama njp	Helyes felelet időtartama mp	Téves felelet és időtartama mp	Javított felelet időtartama mp
Fej – kalap „	1,6	1,6	szoba 1,6	
Ház – kémény	0,8	3,2		
Víz – folyó -	0,6	1,6		
Fal – tükör	1,0	4,6		
Kard – huszár	0,6			
Könyv – betű	0,8			

Bemondott szópár	Helyes felelet időtartama mp	Helyes felelet időtartama mp	Téves felelet és időtartama mp	Javított felelet időtartama mp
Toll – tinta	0,8	22		
Pérez – fillér	10	1,8		
Bot – pálcza	10	1,6		
Leány – fiú	0,6	1,6		
Liszt – tészta	0,6		kenyér 4,1	
Tél – kályha	16		nyár 3,6	
Só – cukor	12 0 nem tudom		paprika 5,0	
Lúd – kacsza	1,0	3,2		
Por , szemét,	1,2		nem tudom 11,0	
Hús „ étel	1,8			
Vas – ólom	12	2,6		
Ló – kocsi	1,2	3,8		
Rét – széna	16,0	50		
Gomb – kabát	1,0	2'4		
Szék – asztal	1,0	1,8		
Nyelv – beszéd	0,6		száj 2,0	
Nap – felhő	1,0		csillag 2,2	
Juh – bárány	0,6		nem tudom 8,0	
Bab – lencse	1,0		borsó 3,2	
Láb – cipő	1,4	3,0		
Csend – lárma	1,2	9,6		
Bolt – üzlet	1,6		kereskedés 3'0	
Pont – vessző „	12	2,0		
Tök – dinnye	0,8	14		
Fa – erdő	5 2		nem tudom 7,6	
Hegy – szikla	0,6		völgy 2'6	2,8
Légy – szúnyog	1,0		u a i'é	
Gáz ,villany	0 8	1 8		
Hold – csillag	1,4	1'4		
Tű – czérna	1,0	1,2		
Táncz – zene	1,2	1*6		
Nyár – meleg	8,0		nem tudom 6,4	
Úr – szolga	1,6		szegény 6,2	
Kéz – gyűrű	1,4		nem tudom 1,0	

A felfogó emlékezés terjedelme tehát 100%, átlagos gyorsasága 1 mp. A megtartó emlékezésnél 57,5%-ot reprodukált azonnal helyesen, 2,5%-ot javítással; átlagos időtartam 1,6 mp.

*Szabad asszociatio vizsgálat a. Neumann által módosított
Wundt-féle eljárás szerint*

M-r. Ferencz

	Idő mp	Felelet	Megjegyzés
1 Fej	3,8	<i>kalap</i>	
2 Kéz	2,6	<i>köröm</i>	
3 Láb,,	2,0	<i>cipő</i>	
4 Száj	1,fi	<i>mjelv</i>	
5 Szem	1,8	<i>szemöldök</i>	
6 Sötét	30,0	<i>az emberek</i>	Segítséggel Kezével babrál
7 Világos	30,0	<i>a kutya</i>	
8 Csendes	17,4	<i>az asztal</i>	
9 Hangos	6,2	<i>fázunk</i>	
10 Sima	6,2	<i>az alma</i>	
11 Érdes	30,0	<i>az uborka</i>	
12 Hideg	3,6		
13 Édes	6,4		
14 Savanyú	4,2		
15 Piros	36	<i>paprika</i>	
16 Kék	300	<i>a levél</i>	
17 Zöld	4,6	<i>a fal</i>	
18 Fehér	2,2	<i>föld</i>	
19 Fekete	2,6		
20 Szoba	7,4	<i>asztal</i>	
21 Ablak	24	<i>üveg</i>	
22 Óra	38	<i>mutató</i>	
23 Utcza	3,6	<i>járda</i>	
24 Palota	5,6	<i>lépcső</i>	
25 Bíró	14,0	<i>büntet</i>	
26 Szolga	20	<i>dolgozik</i>	
27 Hivatalnok	6,0	<i>dolgozik</i>	
28 Kereskedő	30,0	<i>gyógyít</i>	
29 Orvos	2,6		
30 Ah	18,0	szó után	
31 Oh	15,0	mondják	
32 Jaj	3,0	<i>fáj</i>	
33 Ejnye	1,6	<i>Jó</i>	
34. Nini	3,4	<i>mi az</i>	

		Idő mp	Felelet	Megjegyzés
35	Fiatal	4,2	<i>szalad</i>	%
36	Erős	30,0	<i>ember</i>	
37	Kövér	41,0	<i>állat</i>	
38	Öreg	9,2	<i>ló</i>	
39	Beteg	1,0	<i>rózsa</i>	
40	Fáradt	4,6	<i>bika</i>	
41	Szép	3,2	<i>ló</i>	
42	Csúnya	4,2		
43	Csinos	6,6		
44	Jó	2,6	<i>gyerek</i>	Elpirul
45	Kedves	19,0	<i>anyám</i>	
46	Okos	20	<i>ember</i>	
47	Rossz	4,2	<i>ló</i>	
48	Buta	4,8	<i>fiú</i>	
49	Hazug	3,4	<i>ember</i>	
50	Daczos	3,0	<i>állat</i>	
51	Kellemetlen	5,4	<i>ember</i>	
52	Erőszakos	3,6	<i>légy</i>	
54	Becsület	7,0	<i>ember</i>	Sírni kezd
55	Szánalom	15,0	<i>gyerek</i>	
56	Félelem	50	<i>kutya</i>	
57	Gyűlölet	30,0	<i>pénz</i>	
58	Büszkeség	30,0		
59	Szerencse	14,2		
60	Kár	20,0		
Átlagidő,		4,8		

Értelmes associatio 64%
 Perseveration alapuló associatio 18%
 Elmaradt 18%

A *felfogási képesség vizsgálata* igen fontos. A felfogás apperceptio – Ranschburg szerint – a külső benyomások által keltett észrevezés (perceptio) társulása az elmében már a múltban meglévő s az új észrevezés felé irányuló tartalommal. Abnormisoknál, pssychopathiás gyermekeknél részben az észrevezés hiányos élessége, részben az associatio hibássága folytán fennáll a hajlam arra, hogy a tényleges bemondás által keltett észrevezés rovására a felfogásban tulajdonképpen a múltbeli elemek érvényesüljenek. Vagyis az egyén nem azt látja és hallja, a mi reá tényleg

behat, hanem annak valamely elferdítését saját gondolatai, érzelmei, vágyai irányában.

A gyermek felfogási képességének jó módszere a. Stern-féle képmódszer (Ranschburg útmutató 5. és 6. old).

A gyermek elé valamely egyszerű jelenetet ábrázoló színes képet teszünk azon felszólítással, nézze meg azt jól, mert mindent el kell majd mondani, a mit a képen látott.

A képet hosszabb ideig, pl. 1 percig szemléltetjük, azután azonnal azt mondjuk a gyermeknek, mondja el, a mit látott. A gyermek bemondását szószerint írásba foglaljuk E bemondás még a normális gyermeknél is alig terjed ki az összes látottakra.

Csodálatos ezen egyszerű képet mily különbözően mondják vissza. Az egyik a látási emlékezet s exakt gondolkodás csodás példáját mutatja, mindent látott. A ferdén álló óramutatót a felhúzott függöny A másik gyermek a hangulattal kezdi: Látszik, hogy szeretik egymást. Látszik az elégedettség, a jó mód stb.

A vizsgálatról a következő példa számol be. A M. Ferencznek bemutatott kép a következőt ábrázolja: Egyszerű parasztszobában férfi, asszony s egy gyermek asztalnál ül. Az anya tálal, az apa s egyik gyermek esznek. Egy csecsemő a bölcsőben fekszik.

Stern-féle vizsgálat

M-r. Ferencz. Spontán bemondás. Láttam egy órát és 3 képet, 2 vánkost és 1 ágyat, 1 bölcsőt kis fiúval, egy feszületet rozmaringgal, egy ablakot vadszöllővel, ember, asszony, meg 1 fiút

. Kikérdezés

1. Van-e asszony?	
2. Ül vagy áll?	<i>áll</i>
3. Nem ad-e ételt?	<i>nem</i>
4. Milyen színű a szoknyája?	<i>piros</i>
5. Van-e köténye <i>i</i>	<i>van</i>
6. Milyen színű?	<i>kék</i>
7. Van-e kendő a vállán?	<i>nincs</i>
8. Milyen színű?	
9. Van-e férfi?	
10. Ül vagy áll?	<i>ül</i>
11. Min ül?	<i>széken</i>
12. Látni azt, a min ül?	<i>igen</i>
13. Mit csinál?	<i>semmit</i>
14. Hogy van felöltözve?	<i>magyar nadrágban</i>
15. Nincs-e rajta fekete nadrág?	<i>fekete</i>
16. Van-e szakálla?	<i>nincs</i>

Kikérdezés

17. Milyen a szakálla?
 18. Van-e fiú?
 19. Min ül? *az áll*
 20. Milyen színű a nadrágja? *fekete*
 21. Nincs-e raita czinó?
 22. Nincs-e a kabátja elszakítva? *van*
 23. Mit csinál? *nincs*
 24. Bölcsőt látni-e? *semmit*
 25. Milyen színű? *barna*
 26. Fekszik-e gyerek benne?
 27. Nem iszik egy szopós üvegből? *nem* %
 28. Mivel van betakarva? *paplannal*
 29. Milyen színű a takarója? *fehér*
 30. Milyen színű a férfi haja? *barna*
 31. Milyen színű a fiú haja? *annak is*
 32. Milyen színű a gyerek haja? *annak nem látszik*
 33. Nincs az asszonynak is fekete haja? *igen*
 34. Van-e állat? *van, kutya,*
 35. Hol? *a kis fiúhoz közel*
 35. Milyen színű? *barna*
 37. Mit csinál? *áll*
 38. Van-e nyakkötője? *van*
 39. Milyen színű? *piros*
 40. Nincs-e terítő az asztalon?
 41. Mi van az asztalon? *nincs*
 42. Tál van-e rajta? *3 tál, vizes korsó, 1 kanál*
 43. Látni-e a tartalmát? *nem*
 44. Hideg az vagy meleg?
 45. Nincsenek-e poharak? *nincs*
 46. Kanalak vannak-e?
 47. Kancsó van-e?
 48. Hány?
 49. Milyen színű? *barna*
 50. Nincs-e kályha? *nincs*
 51. Hol?
 52. Üres széket látni-e? *nem*
 53. Fából van vagy szalmából?
 54. Hol áll?
 55. Ágyak vannak-e?
 56. Hány? *egy*
 57. Hol állanak? *a sarokban*
 58. A takarója milyen színű? *fehér*
 59. Láthatók-e párnák?
 60. Milyen színűek? *fehér*
 61. Szekrény van-e? *van*
 62. Hol? a) *a szoba végén*
 b) Milyen színű? *barna*
 c) Mi van a tetején? *semmi*
 63. Játékbát látni-e? *nem*
 64. Hol?
 65. Milyen színű a ruhája?
 66. Vannak-e ablakok?
 67. Hány? *egy*

	Kikérdezés
68. Hol?	<i>a szoba végén</i>
69. Látni-e az ablakon kívülre?	<i>igen</i>
70. Házakat nem lehet látni?	<i>nem</i>
71. Függetlenek vannak-e?	<i>igen-</i>
72. Milyen színűek?	<i>fehér</i>
73. Vannak-e rolók?	
74. Fel vannak húzva vagy leeresztve?	<i>van</i>
75. Képek vannak-e a falon?	
76. Hány?	<i>felhúzva</i>
77. Hol?	
78. Mi van rajtuk lerajzolva?	<i>1 a szoba végén, 2 oldalt egyiken ház fa, országút: a másikon 6 fa, 1 ház, meg 1 ember, teve, 2 fa</i>
79. Nincs-e függő lámpa?	
'80. Van-e kereszt?	<i>nincs</i>
81. Hol?	<i>a kis kép alatt</i>
82. Milyen színű a plafon?	<i>barna</i>
83. Órát látni-e?	<i>igen</i>
84. Hol?	<i>a szoba oldalán</i>
85. Vannak-e rajta súlyok?	<i>igen</i>
86. Milyen színűek?	<i>feketék</i>
87. Az ingája egyenesen lóg v ferdén?	<i>egyenesen</i>
88. Czipőhúzó van-e?	<i>nincs</i>
89. Hol?	

Újból $\frac{1}{2}$ mp expositio azon felszólítással, hogy a hibáit javítsa ki. A fiú meg az ember eszik. Kis baba földön, 1 kutya barna, sárga nyakkötővel. Óramutató ferdén áll. A függöny barna.

A bemondások értékelése	Helyes válasz esetben	Téves válasz esetben	Kétes válasz esetben		Helyes válasz esetben	Téves válasz esetben	Kétes válasz esetben
Spontán bemo- mondás	15½		-	Suggestív kérdés	7	5	-
Kikérdezés	45	28	2	Szín-kérdés_	6	9	-
Összeg	w%	28	2	Egyéb kérdés	32	12	2
Végösszeg				92½	$\frac{1}{2}$ helyes adat		

Ezen vizsgálatok értékelése: Ranschburg f. szópárrend-
szer szerint a vizsgált szóemlékezete, hol mechanikus begyakor-
lásról van szó, jó. Felfogó emlékezete az átlagon felül álló,
megtartó ereje azonban jóval a normán alul van; például míg
a rögtöni kikérdezésnél az összes szavakat helyesen reprodu-
kálta, addig a 2-tő kikérdezésnél már körülbelül csak az esetek

főleiben felelt helyesen, míg egyébként kitérő «nem tudom»-mal vagy tévesen, előbbi asszociációiból pótolta szavakkal felelt. Általában azonban ezen, mondhatjuk mechanikus emlékezete nem mutat lényeges eltérést.

Feltűnőbbé válik szellemi kisebbértékűsége ott, hol koncentráltabb figyelemre van szükség a teljes apperceptiohoz. Stern f. képmódszerrel vizsgálva spontán bemondása, érdeklődési köre igen szűknek bizonyult, megfigyelési módja primitív, spontán bemondása a substantiális formához tartozik. Suggestio kérdésekre adott feleletei színekre vonatkozó bemondásai nagyfokban megbízhatatlanok, míg egyébkénti, normális kérdésekre adott válaszai a valósághoz közel állók. A megfigyelőképességének, érdeklődésének egyetlen összehangoltan volt kitűnik abból is, hogy míg a nagyobb méretű dolgokról, személyekről sok esetben nem tud részletes felvilágosítást adni, addig a kis méretű tárgyakról, sokat és önként is beszél. Pl. a képen ábrázolt személyekről csak annyit jelez, hogy «ember, asszony», viszont azt megjegyzi, hogy az ablakon vadszöllő fut, s a feszületen rozmarin van, különösen érdeklik a természet tárgyai, fák, virágok, a kis képeken ábrázoltakat egészen részletesen írja le.

A *szabad asszociatio* vizsgálat szegénysége mutatja végül, hogy ott, hol szellemi életének önálló, vezetés nélküli megnyilvánításáról van szó, tűnik ki legerősebben agyi működésének fogyatékos volta. Egyrészt a lassú reakciós idő (4'8" az átlag, míg az előbbi emlékezet vizsgálatánál, a mely értékek pedig rendszerint határosak egymással 1" volt az átlag) melyet még sok esetben fokoz a fennálló gátoltság, mely a reakció elmaradásához vezet az esetek 18%-ban). Másrészt a gyors kifáradás, gyakori perseveratio (18% szintén) egykorban való asszociatio, mind-mind a szellemi funkció debilisebb voltára utalnak pl. az «ember» szóval 7 szer felel.

Jellemző, hogy itt is érdeklődés a természet tárgyai, a kertészetgazdaság körébe vonják, pl. pirosra paprika jut eszébe, csúnyára béka stb.

E vizsgálatok objectív jelenségein kívül a psychophizikai kísérő jelek, hangulata is jellemző viselkedést mutattak. Apatikus, mogorva gyermeknek mutatkozott, kinek érdeklődését igen nehéz felköltetni, ki nehezen tud örülni, ellenben a másnemű, komor állapot depresszió, sírás igen könnyen kiválthatók nála. Pl. miután kedves szóra anyám-mal asszociált, ezután figyelme elterelődött, állandóan persévérta, vagy nem felelt, míg végül sírásra fakadt és többé nem volt szólásra bírható. Tehát érzelmi-hangulati téren is ugyanazon egyenetlenség, deszequilibrizott-ság nyilvánul meg, mint a szellemi téren.

A *suggestibilitás vizsgálata* is rendkívül fontos gyermekeinknél, kik rossz milieuban nőttek fel. A suggestibilitás vizsgálatára ugyancsak a leírt Stern-féle módszer használható. Egyes gyermekeknél a legképtelenebb dolgokat lehet suggestio útján feleletül kapni, mindent látott, mindenre emlékszik, a mellett bizonyos irányban történő suggestióknál arcza kipirul, kihevül. Főleg a phantastikus dolgok azok, a melyeket

könnyen elhisznek. Mutattam N. Adorjánnak, kinek kórtörténetét lejjebb közlöm, egy képet, mely. Rouxt ábrázolja, a mint az első seruminjectiót adja. Könnyen sikerült a gyermeknek suggerálni azt, hogy az orvos a képen szándékosan öl gyermeket, azért van már a koporsó elkészítve (a képen persze ilyen nem volt), azért van az orvosnak oly dühöngő arczkifejezése stb. Az előző példánál használt képen a gyermeknek suggerálható a ruházat legkülönbözőbb színe, sőt rajta nem levő személyek stb.

A tények suggestibilitásán kívül fontos vizsgálni azt is, az *érzelmekek és a hangulatok mennyire suggerálhatók*. Ismeretes, hogy a gyermek hangulata mily könnyen befolyásolható, már pedig azt láttuk, hogy züllött gyermekeink nagy része hangulathatás alatt cselekszik antisociálisan. Láttuk a gyermeket, ki a mikor társa panaszkodott, hogy neki mily rossz dolga van, úgy elérzékenyül, hogy együtt el szökik vele. Láttuk a gyermeket, ki oly érzékeny a rossz hangulat (dysphoria) iránt, hogy a legkisebb dysphoriára szökik.

*Witasek*⁸⁰ szerint az érzelmekek suggerálhatása roppant fontos therapeutikus szempontból is. *Witasek* szerint psychologicé a lelkiismeret, a moral, az erkölcsi érzés semmi más, mint disponáltság arra, hogy ethikailag sociálisan jó dolgokra az egyén «jól érezze magát», jólérés (Lustgefühl) lépjen fel, ethikailag, socialis rossz dolgokra pedig «ne jól érezze magát,» «rosszul érezze magát» (Unlustgefühl). A nevelés dolga a «jólérést» a jó iránt belenevelni az emberbe, mert természeténél fogva ez az emberben nincs benn. A gyermek önző, mindent el akar venni, kegyetlen stb. A nevelés élettani menetét egy példa élénkíti legjobban. A csecsemő «jól érzi magát» (Lustgefühl), ha szárazban fekszik, jó melege van s szophatik, ha éhes. Ha ez nincs így «rosszul érzi magát,» (Unlustgefühl), sír. Jön az anya és segít a baján. A «rosszul érzés»ből az anya közbejötté által «jólérés» lesz, lassacskán a két benyomás, felfogás, «anya» s «jólérés» összefolyik a gyermek agyában; ennekfolytán később már az anya látása is «jólérést» (Lustgefühl) vált ki érze-

⁸⁰ *Witasek*. *Psychologisches zur ethischen. Erziehung*. Vortrag gehalten in der XII. Versammlung der öst. Gesellschaft für Kinderforschung in Wien am 18. Mai 1907. *Zeitschrift für Kinderforschung* XIII. Bd 1. II.

lemátvitel folytán így az etikailag jó cselekedet, a nevelés folyamán dicsérettel jár, elismerést nyer és végre a gyermek a jót cselekszi, mert az neki jó: *érzelemátvitel folytán*. Az erkölcsi gyengeelméjűségben szenvedők «Witasek» szerint képtelenek ezen érzelem átvitelre. Értelmiségők szerinte képtelen a hivatást megteremteni, a mely az érzelemátvitelhez szükséges. Ezeknél az érzelmek közvetlen suggestiója lesz megkísérlendő. Vagyis az etikailag jó, a szociálisan jó, egyénileg jónak, kellemesnek lesz suggerálandó. *Witasek* egy éles kefével végig simított arcán s az erre érzett fájdalmat elnyomva, kellemes, kéjes érzést jelzett arcz kifejezésével. Majd ugyanígy tett felesége. A kis leányka a ki ezeket végig nézte, erre maga is örömteljes érzéssel simított végig az éles kefével arcán. Egy hosszú drót végét néhány ember kezébe adta. *Witasek* s a drót másik végével egy más szobába ment, mondva, hogy a drótot tartók jelezzék majd, mikor és mily sorrendben érzik a meleget. Sorban egymásután érezték a meleget, a nélkül, hogy a drót vége tényleg melegített volna.

Kétségtelen, hogy az érzelemsuggestiónak helyet kell juttatni a züllötték gyógyító nevelésében s azért a suggestibilitás érzelmek iránt is alaposan vizsgálendő.

De *hangulatok változásainak okait*, suggestív behatás nélkül is keresni kell. Keresni kell az érzékszerveken át érkező felfogások miként befolyásolják a hangulatokat (*Révész. Géza*³¹). Látás, hallás, tapintás s ízlés útján érkező ingerek hatását a dysphoria fellépésére vizsgálunk kell.

Vizsgálendő lesz a *dysphoria lefolyása* is, vagyis a kedély egyensúlyának regenerálása mikép áll be.

De a *kedély alaphangulata*, vagy az az irány, mely felé a kedély tör is vizsgálendő. A. Stern-féle kísérlet már ad is ily irányban felvilágosítást. A mód, amint a képen láttatottakat elmondja a gyermek, már jellegzetes kedélye alaphangulatára is. Az egyik gyermek objektív észlelő, szárazan ír le, a másik gyermek a kép hangulatát írja csak bőven. Egyik gyermek feltűnően elmerengett a kép ablakain s az azon át látható dolgokon. Ez a gyermek első lopását nyitott ablakon át követte el. *Révész. Géza* a következő módot

³¹. Révész. Géza az egyetemen a kísérleti lélektan előadójának szóbeli információjára.

is ajánlja. A gyermeknek egyszerű történetet mondunk el, száraz tényállást, minden hangsúly, minden színezés nélkül. Bizonyos idő múlva a gyermek ugyanezt a történetet elmondja s ekkor megfigyelendő az előadás árnyalata, timbreje.

De az *akarat lefolyása* is tanulmányozandó, lehetőleg kísérletileg.³²

Meg lesz figyelendő a *vasomotorikus idegműködés* az arczon, esetleg amylihitrit belélegzésre is (Pilcz)³³

A vizsgálatok körébe vonhatók lesznek szaglási és ízérzék eltérései is.³⁴

De ezeken kívül az észlelés eszközei közzé sorolandók oly kísérletek is, melyeket *kísérletező psychopaedagiának* lehetne nevezni, vagy talán *szocialis kísérleteknek*.

Ilyen kísérlet: «A gyermek küldöncz útra pénzzel kiküldve szökik-e. V» «A gyermek véleménye szerint ellenőrizhetetlen bevásárlással megbízva elhűtlenít-e?»

Ennél a két felsorolt kísérletnél a hangulat nincs figyelemde véve. Itt csak egyszerűen arra mondott választ a gyermek az egyszerű csábításnak tud-e eilentállni. Le tudja-e küzdeni a legegyszerűbb viszonyok között fellépő impulsiv ösztönt, triebet.

De ezeket a *socziális kísérleteket hangulati kísérletekkel* lehet kombinálni, mert hisz kétségtelen, hogy a gyermekek nagy része bizonyos hangulatok befolyása alatt szökik. Tehát: büntetés után, dorgálás után küldönczútra küldve szökik-e a gyermek? vagy fárasztó, neki kellemetlen munka után szökik-e a gyermek? Egyéb utón előidézett dysphoria után szökik-e?

A socziális érzésbe enged bepillantást az a kísérlet is a reábízott törékeny tárgyakkal, hogy bánik Rábízott apró állatokkal hogy bánik. Mint osztályfelügyelő gyermektársaival hogv bánik.

Összefoglalva mindezeket mondhatjuk:

1. A züllött gyermek lélektani psychologiai megfigyelése az állami gyermekmenhelyben tökéletesen

³² Rieger. *Trippel*. Experimentelle Untersuchungen über die Willensthätigkeiten 1885. Jena.

³³ I. c.

³⁴ Paul. Mahner (Beuthen in. Oberschi). Vergleichende. Psychophysiologische Untersuchungen über die Unterscheidungsfähigkeit des innern und äussern. Tastsinnes, des. Geschmacks und. Geruches bei stummen, schwerhörigen etc. Bern 1909.

csakis külön épületben történhetik, s speciális irányban kiképzett szakerek segítségével.

2. Az észlelés tökéletes megejtésére pontos útmutatás dolgozandó ki, mely a hangulatokat és általán az összes pszichiatriai megfigyeléseket ép oly részletesen előírja, mint az értelmi vizsgálatokat, de mely lehetőleg kiterjeszkedik experimentális szociális kísérletekre is.

3. Az útmutató mellett gondosan kidolgozott egységes schema kell, mindig ugyanazon példákkal, úgy az értelmiségi mint a psychoanalytikus vizsgálatokhoz.

4. . *A züllöttség socialis tünetei s azok pathologiai értékelése*

Az erkölcsi okok alapján a magyar állami gondozásba került gyermekek közül eddigi környezetében csak züllés veszélyének kitétt, de még el nem züllött 174 gyermek volt Züllöttséget mutatott már, vagyis antisocialis viselkedést mutatott 1236 gyermek, vagyis 87%

	Fiú	Leány	Össze- sen	Valamennyi- nek százaléka
Felvételekor csak züllés veszélyének volt kitéve	112	62	174	12,34
Már züllött volt, már anti-socialis magaviseletet tanúsított	1087	144	1236	87,65
Összesen	1199	211	1410	99,99

Az antisocialis viselkedés a következőkben nyilvánult:

	Fiú	Leány	Össze- sen	Százalék
Csavargott	574	51	625	50,54
Csavargott és lopott	513	43	556	44,98
Hibák a nemi erkölcs ellen		55	55	4,45
Összesen	1187	149	1236	99,7

Mindenekelőtt feltűnik, hogy aránylag mily nagy azok száma, a kiknél az antisocialis viselkedés a milieu s sajátos természetük az eredményekép már kitört (87,65%), s mily csekély (12,34%) azoknak a száma, kik csak züllés veszélyének voltak kitéve, kik tehát csak preventív okokból kerültek az állami erkölcsi gyermekvédelembe.

A. Rizor³⁵ által vizsgált 789 tizennégy éven felüli westfália által köznevelésbe (Fürsorgeerziehung) vett gyermekeknél a viszonyok ezek voltak.

A westfáli köznevelésbe (Fürsorgeerziehung) került gyermekeknél Rizor a következő felvételi okokat jelölte meg:

Testi sértés	13 eset
Gyújtogatás	6 «
Vagabondage	193 «
Lopás	376 «
Csalás	56 «
Erkölcstelen cselekedetek	256 « és pedig
Züllés veszélyének kitéve	119 « fiú 31, leány 226.

Cramer és. Rizor is, de az egész német szakirodalom a preventív esetek csekély számát a német köznevelési rendszer hibájául róják fel. Szerintük a gyermekek csak nagyon nehezen tudnak a köznevelésbe kerülni, minthogy a porosz rendszernél a köznevelés csak «subsidiär», vagyis csak akkor alkalmazandó, ha már semmiféle más módon a gyermekek nevelését biztosítani nem lehet. Az ítélkező bírói gyakorlat ebben a kérdésben elég szigorú s így. Németországban, főleg. Poroszországban igen erős a panasz, hogy a gyermekek csak későn kerülnek a köznevelésbe.

Annál meglepőbb, hogy nálunk is csak 12,34% azon gyermekek száma, kik a közerkölcsessel még ellenkezésbe nem jöttek, pedig nálunk a felvétel nem csak nem subsidiär, hanem ellenkezőleg a hatóságok és hatósági személyek utasítottak minden züllés veszélyének kitétt gyermeket azonnal a menhelybe hozni

³⁵ Rizor. Ergebnisse der psychopathisch-neurologischen Untersuchung oder in den Anstalten befindlichen über 14. Jahre alten. Fürsorgezöglinge Westfalens Zeitschrift für die Erforschung und. Behandlung des jugendlichen. Schwachsinn III. Band 1909.

Mindkét gyermek-anyag a socialis renddel való összekoccanás szempontjából tehát egyenlő súlyos, de eltérés a két anyag között mégis van.

Míg ugyanis a német gyermekek közül azok, kik állami gondozásba, köznevelésbe kerültek, a legtöbben már rendőrség vagy bíróság előtt álltak, addig a mi gyermekeink legtöbbször még nem állt bíróság vagy rendőrség előtt. A legtöbb gyermeket családja hozza be, néhány gyermek önként is jelentkezett. Ezt a következő tábla mutatja:

	Fiú	Leány	Össze- sen	Százalék
A rendőrség által nem volt büntetve	1022	190	1212	85,95
Büntetve volt	177	21	198	14,05
Összesen	1199	211	1410	100,00

Hogy anyagunk mégis antisocialis viselkedés szempontjából ugyanoly összetételű, mint a német, annak két oka van. Először nálunk az elhagyott gyermek, a közgondozásra szoruló gyermek védelme oly kiterjedt, hogy azon esetek, melyekben a gyermek züllésnek van kitéve a szülők szegénysége miatt, már előbb kerülnek közellátásba, mielőtt még akár csak a züllés veszélyének is lettek volna, kitéve az anyagi elhagyottság révén.

Másodszor pedig anyagunk azért oly súlyos, mert eddig, még a rossz szülők jó gyermekeit – a «mártír gyermekeket» – nem tudtuk még nagyobb tömegben az állami erkölcsi gyermekvédelembe bevonni. A hatóságok nem kutatják még fel az eseteket elég erélylyel. A társadalom pedig az ily esetek felkutatására még berendezve nincs, mint a hogy például be van rendezve az angol társadalom s be van rendezve legújában a német s osztrák társadalom legalább a fővárosban. A mi eseteink tehát túlnyomóan a «jó szülők rossz gyermekei». Ez magyarázza a magyar állami erkölcsi gyermekvédelem anyagának összeállítását.

Nézzük most azokat a gyermek hibákat, melyek a gyermeket a közrenddel még összeütközésbe nem hozzák, de a gyermeket fokongint antisocialissá teszik. A vezetésem alatt álló intézetben megfigyelt gyer-

mekek között az utolsó ötven gyermeknél a következő antisocialis jellemvonást találtuk:

Antisocialis tulajdonság	Összesen:		34 fiú		16 leány	
	Fiú	%	Leány	%	Össze- sen	%
Hazug	10	29	5	31	15	30
	8	23	3	18	11	22
Árulkodó	3	8	-	-	3	G
Rendetlen	1	11	-	-	4	8
Káromkodó	6	17	2	13	8	16
Makacs	5	15	1	6	6	12
Összeférhetetlen	7	20	3	18	10	20
Erőszakos	6	17	3	18	9	18
Dühös	4	11	2	13	6	12
Verekedő	8	23	2	13	10	20
Kártevő	2	5	1	6	3	6

Érdekes, hogy a leányok között nincs árulkodó, nincs rendetlen. Ritkább a makacsság s a verekedő. A többi hiba majdnem egyenlő számban van meg mindkét nemű gyermeknél.

Ha most már nézzük az *antisocialis tettek* között melyek azok, melyek a züllöttség orvossociális körképét dominálják, úgy mindenekelőtt teljesen el kell választani a fiukat a leányoktól. A fiuknál a szökés a legfeltűnőbb, a pathognostikus sociális tünet. *A csavargás és szökés egyetlen egy gondozásunkba került fiú gyermeknél sem hiányzik* és így legfontosabb feladatunk lesz a szökések psychopathológiájának a tanulmányozása. A fiuk züllöttségének és így a fiuk kriminalitása lényegének megismeréséhez ezen az utón fogunk jutni.

A leányoknál a pathognostikus sociális tünet a korai közösülés, a *nemi élet korai felébredése*. Ezen tünet, eddigi tapasztalataim alapján már állíthatom, sokkal inkább előidéztetik a milieu hatás által, mint a fiuk züllöttsége, sokkal könnyebben akadályozható meg fellépése, viszont sociáltherapiája ép társadalmunk sociális structurája folytán még nehezebb. A mai társadalomban a prostitúció állami védelemben részesül

s a nőnek mindazt nyújtja, mit a férfi büntett útján szerezni óhajt

Midőn most az antisocialis viselkedést – a rendellenes viselkedés pathológiai értékelésének útjait vázolni igyekszem, tisztában kell lennünk azon nehézségekkel, mélyekkel a *normális s a normális viselkedés difiniciója* jár. Tisztában kell lennünk azzal, hogy a normális viselkedésű ember kánonja megállapítva nincs még, nem is lesz soha. Emlékünkbe kell idézni, hogy. *Lombroso* s. *Ferri* a normális emberről mily kicsinylőleg nyilatkoznak.

«A normális ember – mondja. *Lombroso* – az, ki kitűnő étvágygyal bír, kitűnő munkás, egoislikus, üzletileg ügyes, türelmes, minden hatalmi sphaerát respektáló – házi állat». Hasonlóan nyilatkozik. *Ferri* is a normális emberről így lett azután felvetve a *dégénère supérieurs* fogalma, oly rendellenes magaviselkedésük számára, kiknek anormalitása a társadalomnak hasznos. A normális s abnormális szót azért egész el is kell ejtenünk e helyen, hol a socialis szempont, a socialis beavatkozás a döntő.

A morális, az erkölcsös magaviseletű kifejezés is rossz természettudományi s pszichológiai szempontból. Az erkölcs, a morál az uralkodó társadalmi réteg felfogásának kifejezése és így helyenként s időnként változik, sőt nagyban változik, gyakran egyidőben a társadalmi réteg szerint ellentétes. A mi sváb falvainkban éppenséggel nem erkölcstelen dolog, ha a 15 éves leánynak szeretője van. A városban ez már erkölcstelenség. Nem beszélhetünk tehát erkölcsös magaviseletről vagy erkölcstelen magaviseletről, mert ehhez absolut mérték nincs. Azért az egyetlen helyes kifejezés az, hogy kutatandó vajjon züllött gyermekeik *socialis alkalmazkodási képesség hiányán vannak-e*. Vagyis tudnak-e a socialis milieu-höz alkalmazkodni vagy nem. Mily tökéletes e definíció, mutatja a következő példa. Egy 22 éves falusi leány, ki korán került a fővárosba, ott bárónő házában szobaleány volt s a bő alkalom daczára virgó intacta maradt. Állását elhagyta, falujába visszakerült. Már néhány hét után ulcus durummal jelentkezett nálam. Kérdésemre, hogy van az, hogy a fővárosban oly sokáig tudott a csábításnak ellentállni, a faluban meg sehogysem, azt felelte: a fővárosban ez szégyen, nálunk

a falun ez nem szégyen. Ez tökéletes socialis alkalmazkodási képesség, bár éppenséggel nem erkölcsös. Ezt a leányt züllöttséggel vádolni, nem volna socialis-pszichológiai szempontból helyes.

a). Ha a társadalomellenes tetteket vizsgálat alá vesszük, vajjon azok a socialis alkalmazkodási képesség hiányának kifolyásai-e, mindenekelőtt vizsgálnunk kell, a tett nem-e *jogos önvédelem*. Nem-e rossz, szívtelen nevelőszülők kínzásai kényszerítették gyermeket szökésre, nem ipari kiaknázás elől szökött-e a gyermek. Egyik esetben a gyermeket már 9 éves korában fogták, rendszeres ipari munkához. A gyermek megszökött, sőt az úton elfogva, ismételten megszökött csavargott. Midőn a gyermek a menhelybe került s ezen tényállást megállapítottuk, a gyermeket szeretetteljes nevelésbe tettük s a gyermek minta magaviseletű gyermek lett. Volt oly esetem, midőn az iskolakerülő, majd szökevény gyermek az iskolában hanyag gyermek kihallgatás alkalmából meg lett állapítva, hogy a gyermeket nevelőszülője, a ki pék volt, reggel 4 órakor süteményt kihordani küldte s csak azután mehetett a gyermek iskolába. Természetes, hogy ott aludt, hanyag volt s az ezt követő büntetés előtt mielőbb megszökött.

l.). Nem a socialis alkalmazkodási képesség hiányán antisocialisak azok, kiknél *pedagógiai elmaradtság* van jelen. Azok, kiket a jóra nem tanítottak, kiknek a jót nem mondták meg, kiket nem hoztak annyira, kiket nem neveltek arra, hogy a socialis jó gyakorlására «jól érezzék» magukat.

Ezek kellő milieube, kellő környezetbe helyezve hozzászoktatnak érzelm átvitel útján a socialis jóhoz, megtanulják a socialis jót gyakorolni, megtanulják a rosszra vezető impulsiv ösztönöket gátolni, megakasztani, vagyis socialis ösztönt kapnak, socialis lények lesznek, mert socialis alkalmazkodási képességük van. Hogy mégis antisocialisan viselkedtek, ennek oka a nevelés pszichológiai folyamatának elmaradása volt.

c) Átmenetet képeznek a psychopatikus vagy psychopatikus fogyatékoságban szenvedő gyermekekhez azok a gyermekek, kiknél a *paedagógiai elmaradtság* oly sokáig tartott, hogy az – mint az első fejezetben már kifejtettem – *organikus, szervezeti elváltozásokhoz*

vezetett. A gyermekben élettanilag bennlevő, ethikailag socialisan rossz impulsiv ösztönök (Triebe) túlgyakorlás által túltengtek, aktivitási hypertrofiába estek; a socialis jó, az ethikailag jóra vezető pályák, a megakasztó centrumok ki sem fejlődtek, vagy inaktivitási atrophia, tétlenségi sorvadásba estek. Ezek az előbbi csoporttól csak mennyiségileg, csak fokozatban különböznek, lényegileg, minőségileg a kettő között nincs eltérés.

d) Ugyanebbe a csoportba tartoznak pathologiai szempontból azok is, kiknél a *züllöttséghez vezető agy-infantilismus alkati baj, diathesis* folytán állt elő Akár luetikus, akár tuberkulotikus, akár szívbaj folytán. Mindezen három csoport bár pathologiailag egy, illetve a második s harmadik csoport rokon, az egyéni s a socialtherapia szempontjából igen különböző. Az első csoport gyermekei egyszerű nevelés útján javíthatók. A második csoport könnyebb esetei is. De ezen második csoportban fognak már akadni oly gyermekek, kik már többé nem befolyásolhatók, a kiknél az agy további fejlesztése gyakorlás útján már nem sikerül. Ezeknél az idomítás lesz alkalmazandó, ha ez sem vezet célhoz a socialis prophylaxis, vagyis a gyermeknek oly milieube, oly intézetbe való zárása, hol nem árthat. A harmadik csoport gyermekei között még mindig remélhetjük, hogy a diathesist okozó baj befolyásolása által (jód, thyreoidin stb) előidézhetjük az agy tovább fejlődését.

Mindezeket az antisocialis tetteket diagnostikailag a *logika az antisocialis tettben* jellegzi. A tettek érthetők, bennük észszerűség van. Nem indokolatlanok, nem meglepők, hanem a gyermek egész magaviseletéből kifolyóak. Ismerve az előzményeket, az ember ezeket a tetteket várja. Hangsúlyozni kívánom, hogy az intézet milieujében ezek a gyermekek igen gyakran a rosszaságnak semmi nyomát sem mutatják már. A gyermekmenhely észlelő osztályának fegyelme már elég, hogy socialisan «jól» viselkedjenek. Alig, hogy azonban kikerülnek családhhoz, a lazább fegyelem a socialis rosszra vezető infantilis impulzusok, a jól begyakorolt rosszra vezető utak minden megakasztás hiányán működnek. Természetesen, ha az intézeti élet könnyű alkalmat nyújt lopni, ők is lopnak. Psychologiai osztályunk megfigyelése alatt levő gyermekeket az irodaszolgai teendőkre osztjuk be. Bélyeg, levelező-

lapok stb. ilyenkor gyakran tűnnek el kezeikben s a gyermekek antisocialis tetteket követnek el. Ezen gyermekek hangulata is állandóbb jellegű. Meglepő hangulatváltozások nincsenek, bár dühkitörések s egyéb megakasztás, a gátlás hiányát mutató hangulatok előfordulnak.

Jellegzetesnek tarlom ezeknél, hogy a kellemetlen érzéseket, a dysphoriákat jól tűrik, elszenvedik. Nem reagálnak ezekre *psychopathologia*. Védekeznek, ha lehet de nem saját kárukra. Nem szökik a gyermek egyszerű dorgálásra egy fillér pénz nélkül a sötét hideg éjszakába. De lop, ha alkalma van s megszökik ha pénzt bíznak reá. Az értelmiség nem csökkent, bár az iskolai ismeretek a hiányos nevelés folytán hiányosak, hátramaradtak. Figyelmét a gyermek koncentrálni képes. A tuberkulózis, lues stb alapján fellépett infantilizmusok eseteit a jelzett antisocialis tüneteken kívül a test klinikai vizsgálatánál talált elváltozások erősítik meg.

e). Az antisocialis tettek pathologiai értékelésénél a tetteket abból a szempontból is kell vizsgálni, vajjon nem-e *testi kimerülés* következményei. A kimerülési psychosisokhoz hasonló képekkel találkozunk a züllöttség socialhygienikus kórképében. Heveny megbetegedés után vagy általános alkati gyengeség idéz elő oly kórképet, melyben az antisocialis tettek dominálnak, melyek nem a pszichiater kezébe vezetik a gyermeket, hanem a socialhygienikus kezébe. A már ismertetett 3 eset ezekhez az esetekhez sorozható, bár itt a mánia majdnem tiszta kórképével állunk szemben. De inkább az általános alkati gyengeség által kifolyó esetek azok, melyeket ez osztályba sorozhatunk. Az úgynevezett *iskolaanaemia* igazi esetei tartoznak ide. Azon esetei az iskolai ártalomnak, melyeknél tényleg a vérképződés, az anyagcsere szenvedett s nem azok, melyeknél az idegesség lépett fel anélkül, hogy a vörös vértestek száma csökkent volna, anélkül, hogy a vér vastartalma csökkent volna. Czerny⁵⁶, Feuchtwanger⁹⁷.

³⁶. Czerny: Zur geistigen Ueberbürdung der. Schulkinder, XIV. Internationaler hygienischer. Congress. Berlin, 1907

³⁷. Feuchtwanger: Warum kommen viele. Kinder in der Schule nicht vorwärts Zeitschrift für. Kinderforschung XIV évf. 2. füzet

Ilyen eset a következő:

5-ik eset: N. N. 11 éves fiú gyermek. Apja intelligens kereskedő a fővárosban. A gyermeket azzal hozza. Temesvárra, hogy lehetetlen magaviseletű. Szökik és azután napokon át csavarog. Már 3-ik helyre adták inasnak, sehol maradása nincs. Midőn közölték vele, hogy szigorúbb nevelés céljából Temesvárra fogják vinni intézetbe, meghatottságot nem mutatott a felett, hogy otthonáról elkerült, hanem egész nyugodtan azt kérdezte, mikor megy az utolsó vonat s mintegy búcsú kérésül azt adta elő, hogy addig vigyék még egyszer a mozgóképszínházba. Apja kéri nyomdásznak adni.

A gyermek alapos vizsgálata mutatja, hogy a gyermek vérszegény, korához képest igen gyengén fejlett. A test fejlettséggel parallel jár értelmiségének és kedélyéletének fejletlensége.

Az apának megmagyaráztuk, hogy a gyermek még sokkal gyengébb, fejletlenebb ahhoz, semhogy életpályát választhatna, s állandó és rendszeres munkát végezhetne. A gyermeket falura adjuk, még iskolába se járattuk, túltáplálást rendelünk el, hogy teljesen teste s így idegrendszere erősödésének éljen.

Az antisocialis tettek ily arányú pathologiai értékelésénél a diagnózist ugyanazon tünetek alapján ejtjük meg mint az előző esetekben. Itt azonban az értelmiség hiányossága már mint lényeges rész jön a kórképhez. Ezeknél találkozunk hypersthenikus és hyposthenikus alakokkal (Roubinovitch 1 c.). A hyposthenikus lusta, minden iniciatívától ment, a hypersthenikus nyugtalan, türelmetlen, fecsegő, engedelmetlen. Tehát a kórképet jellegzi az antisocialis tettek logikai indulása, de az értelmiség csökkenése folytán elhibázott végrehajtása a dysphoriák jó tűrése, hiánya a hangulatokból keletkező indokolatlan, sőt az egyén saját érdekeit sértő tetteknek. A tettek hiányos logika következményei, de nem logikaellenesek. Ezen gyermek a helyzetet rosszul ítéli meg elfelejti a reflexiónál, az ítélet alkotásnál, a döntésnél az egyik vagy a másik tényezőt, de direkt logika ellenesen, direkt kárára nem cselekszi. Az ő tette logikusan indul, csak a kivitelben a hiba. Ellenben az, ki hangulatból cselekszik antisocialisan, a józan ész ellen cselekszik, már eleve tettének nem volt értelme.

f). Az antisocialis tettek psychopathologiai értékelésénél, ha ezen tett, sem önvédelem, sem pedagógiai hátramaradottság, sem agyinfantilismus, úgy mint azt a vizsgálat menetele leírásánál már hangsúlyoztam, az értelmiség fokát kell vizsgálnunk s meg kell

állapítani, vajjon az elkövetett antiszociális tett nem az *értelmiség alacsony fokának következménye*. Tehát nem-e következett egyszerűen azért be, mert a gyermek nem tudja megítélni a tetteket, melyeket elkövet, nem tud a helyzetéről kellő ítéletet alkotni. A mannheimi iskolarendszer pontosan tekintbe veszi a gyermekek képességeit s a gyermekek különböző fokú képességei szerint alkotják az egyes iskolosztályokat. A «Förderklasseba» a mi kisegítő iskoláinknál talán valamivel értelmesebb anyag kerül, s mégis *Weygandt* szerint ott a gyermekek nagy része önféjű, ijedős, könnyelmű, hirtelen haragú. Sokan folyton hazudoznak s rezonálnak, illetlenül beszélnek, társaik iránt rosszindulatúak, társaikat s állatokat kínoznak.

Az antiszociális tettet elkövető gyermek értelmiségének vizsgálata a már leírt módon teljes felvilágosítást fog adni, – vajjon van-e oly hiánya az értelmiségnek – főleg az ítéletalkotó képességnek, hogy az antiszociális tettet vagy tetteket ezzel meg lehet magyarázni. Az emlékezet ezeknél a gyermekeknél gyakran nem rossz, sőt vannak feltűnő jó emlékező tehetségűek, iskolai ismereteik sem rosszak, de az ítélőképesség hiányos, főleg egy új helyzetben az ítélőképessége teljesen cserben hagyja őket. Jellegzetes példa egyik esetünk. A fiú az intézetben harisnyát lopott, mert neki szüksége volt erre a harisnyára. Megmagyarázzuk neki, ha neki harisnya kell kérjen, mert ha engedély nélkül vesz el valamit, az lopás. A lopás pedig bűn. Nem is lopott többé. Később egyszer a szakorvos egy alkalomból tévedésből egy más gyermeknek hányta szemére ezt a harisnyalopást, mire ő azonnal büszkén jelentkezik s rekriminál, hogy hisz ő az, a ki akkor lopott. Már azt feldolgozni értelmisége képtelen volt, hogy a bűn szégyen is.

Egyáltalán a gyengetehetségük értelmisége az elvont fogalmakon szenved leginkább hajótörést, ha csak meg nem elégszünk katekizmuszerűen betanult feleletekkel vagy raffinaít paedagogiai fogásokkal, minden képzelhető associatio felhasználásával nem csikarjuk ki a feleletet (*Rizor* 1. c). Midőn a gyengeelméjűséget mint az antiszociális tett okát akarjuk megállapítani, tekintetbe kell vennünk, a gyenge-

elméjüknek gyakran gyors kifáradást, az ezt kísérő kellemetlen érzést, dysphoriát is (*Hampe*)³⁸

Az értelem gyengesége az érzelmi életet különben is befolyásolja. Az ember érzelmi reakciója egyéni s veleszületett tulajdonság. A túlheves reakciót a nevelés folytán képződött emlékképek megakasztják. A gyengetehetségüeknél ép gyengeértelmiségüknél fogva a képesség túlheves érzelmi kifakadásokat korlátozni az emlékképek hiányossága folytán nincs meg. Ok képtelenek észművelet által a túlheves érzelmi reakciót s az ezt követő motorikus kifakadásokat korlátozni. Igen gyakran tehát minimális jelentőségű okra súlyos antisociális tettel reagálnak, mert ép gyengeértelmiségük képtelen volt megakasztani az értelem túlheves reakcióját. Apró sértésre, gyakran csak vélt sértésre kriminális tettel válaszolnak így tehát ezen lélektani elemi zavarból fejlődik ki azután az antisociális tulajdonságok egész sorozata (*Hoche*)³⁹: a képtelenség büntetendő cselekményekhez vezető ösztönöknek ellentállni, az összeférhetetlenség, mint a könnyű ingerlékenység eredménye.

A rábeszélésre való könnyűhajlás szintén gyakran a gyengült értelmiség folytán hiányzó ellenérvek következménye.

Vajjon az elbírálandó esetben az antisociális tett oka a gyenge értelmi tehetség azt az értelemnek a leírt módon való vizsgálata fogja mutatni.

g). De az érzelmi reactio nemcsak a gyengetehetségüeknél válthat ki túlheves reakciót. Vannak teljesen épértelmü gyermekek, kiknél jelentőség nélküli eseményekre fellépő érzelmek komoly antisociális tetteket váltanak ki, az érzelmi, az ösztön, a hangulati, az affekt élet rendellenességénél fogva. Tulajdonképp gyermekek antisociális tettei elbírálásánál mindig az érzelmi élet, a hangulatok, az affektusok is vizsgálandók, mint ezt már hangsúlyoztam «Es ist falsch – mondja. *Hoche* – bei. Jugendlichen bloss die intellektuelle. Seite des. Seelenlebens ins. Auge zu fassen». Midőn tehát a gyermek antisociális tetteit pathologiailag értékeljük, tekintetbe kell vennünk

³⁸. Hampe: Ueber den. Schwachsinn nebst seinen. Beziehungen zur. Psychologie der. Aussage, . Braunschweig lb07

³⁹. Hoche: Handbuch der gerichtlichen. Psychiatrie, Berlin 1902.

nemcsak, hogy a kis gyermek ösztönei, hangulatai stb. – mint ismételten kifejtettem – antiszociálisak, de tekintetbe kell vennünk a *pubertást is*. Tekintetbe kell venni, hogy a serdülő 12-15 éves gyermek elé lép a nehéz feladat az ethikai absztrakt fogalmakat magáévá tenni, ez pedig csak az értelmiség és az érzelmi élet együttes fejlődése által lehetséges (L. f.) A pubertás előtt mondja. *Rizor*, az egyén nem gondolkodik még absztrakt képzetekkel. A pubertás előtt – mondja. *Cramer* – az ember rövidlátó, ítélet nélküli egoista, altruizmus és ethikai képzelő tehetség nélkül. Viszont aztán a pubertás idejében, s ép ez az idő szolgáltatja a legtöbb kriminális gyermeket, – az affektusok túlzottak – könnyen átcsapnak elmentétekbe. Ilyenkor – kamaszévek, bakfischidő – oly labilis, oly ingadozó a lelki egyensúly, hogy csak a gondos nevelés óvhatja meg a túlcsapongásoktól az agyvelőt. «A fejlődésben levő agy – mintegy lobos állapotban van» (*Anton*). A gyermek ilyenkor könnyen befolyásolható, a nemi ingerek ilyenkor ébrednek a tetterő, a tenni vágy (Betätigungstrieb) ilyenkor ébred. A gyermekben felébred a vágy az önállóság után, henczegni, renomérozni szeret. Vágyódik a romantikus, a különleges után.

*Kruppa*⁴⁰ egy német fogház tanítója 750 fiataloknál végzett tanulmányai alapján számol be a pubertás ösztönei miként vezetnek a kriminalitáshoz. Az erő érzete s a tennivágy tárgyrongáláshoz, rabláshoz, zsaroláshoz, útonálló rabláshoz stb. vezetett. A dacz, a törekvés az önállósághoz, a hatóságokkal hozza összeütközésbe a gyermeket, öregebb személyek iránti tiszteletlenséghez vezet. A henczegés, a feltűnési vágy, a renomálási vágy is sok antiszociális tettehez vezet. Lop, hogy ritkább bélyegjei legyenek, lop, hogy egy jótékony célra többet adakozhasson. Igen nagy volt a szexuális ösztön szerepe. A legkülönbözőbb alakban nyilvánult meg a brutális merénylettől a legritkább perverzitásig.

A nevelés s oktatás szabályozó hatásának a pubertásban jut a főfeladat. Az impulzív ösztönök megakasztása az ész munkája által itt kell, hogy fő-

⁴⁰ Kruppa: Flegeljahre und. Pubertätszeit als Ursachen der. Kriminalität. Jugendlicher Zeitschrift für. Kinderforschung XIV. Jahrg. Heft 7-8,

munkáját kifejtse. Főleg az iskola feladata a gyermeket altruistikus irányban nevelni. A családban az önzés nem jön annyira ellentétbe mások érdekkörével, mint az iskolában. Az iskolában tanulja csak megóvni érdekeit mások érdekeivel szemben, de itt kezdi csak megismerni a szükségességet, hogy másokhoz alkalmazkodjon (*Aschaffenburg*)⁴¹. Pedig az a népréteg, mely e züllött gyermekek legnagyobb számát szolgáltatja, ép ilyenkor nélkülözi az iskola befolyását teljesen «Erziehungswüste» – «nevelési űr»-ről beszélnek a német paedagogusok, a 15-ik életévtől a katonakorig fennálló oktatáshiányt jelezve. A 15-ik életévvel megszűnik az ismétlődő iskolakötelezettség. Nálunk sajnos, már előbb szűnik meg a nevelés, mert hisz az ismétlődő iskolák ügye igen primitív állapotban van. Hisz népiskolaügyünk is még rendkívül hiányos. Az iskolakötelezettség alul tekintélyes hányada a gyermekeknek búvik ki, sok helyen nem is búvik ki a gyermek, hanem egyáltalán nincs elegendő iskola⁴². Ismétlődő iskolák szintén vagy nincsenek egyáltalán, vagy nincsenek elegendő számban, vagy a tankötelezettséget nem ellenőrzik, vagy mint a tanoncziskolák szervezetük olyan, hogy sok helyen a gyermekek ott inkább elvadulnak. De, ha most már a nevelés hiányához még a Nick. Carter regények, a mozik a fantáziát felingerlő rossz hatása jár, ha a nevelés óvó hatása helyett a rossz társaság csaltató hatása jön a pubertás által már felingerelt impulsív ösztönökhöz, akkor a «züllöttség», az antisociális tettek halmozódása megvan.

Midőn tehát antisociális tettet ily korban kell elbírálnunk tekintetbe veendő, vajjon a tett magyarázatát nem-e a pubertás élettani folyamatoként fellépő tünetek szolgáltatják. De tekintetbe veendő az is, hogy a pubertás korában az élet fokozott igények lép a gyermek értelmisége elé. Gyakran ilyenkor sül csak ki elégtelen ítélőképessége, mert eddig emléképei is tudták őt irányítani. Oly helyzetekbe, hol ítél-

⁴¹ Aschaffenburg: Die rechtlichen Grundlagen der gerichtlichen. Psychiatrie (A. Strafrecht und. Strafprozess. Hoche Handbuch der gerichtlichen. Psychiatrie 1901)

⁴² Tápiószele községében (Budapesttől 3 órányira vasúton) 800 iskolaköteles korban levő gyermek évek óta be nem iskoláztatható, mert elegendő iskola nincs

keznie kell, csak most kerül. Az ilyenkor fellépő erősebb impulsív ösztönök s affektusok ellen is észmeveletekkel kellene védekezni, az értelmiség gyenge volta gyakran ilyenkor pattan ki. Hogy nálunk, mint az eddig állami erkölcsi gyermekvédelemben került gyermekek kimutatásából láttuk, a züllöttek tekintélyes száma 12 év körül van összefüggésben van nemcsak a nálunk korábban fellépő pubertással, de összefüggésben van azzal is, hogy nálunk korábban lép ki a gyermek a kenyérkereset terére.

Az antisociális tetteket, azokat pathologiai szempontból értékelve a pubertással akkor fogjuk összefüggésben hozni, ha a gyermek a megfelelő korban van, ha a tett a pubertás élettani főtüneteinek túlzásából magyarázható, ha a milieu olyan volt, mely tényleg alkalmatlan volt a tüneteket visszafojtani. E tünetek a túlzott tenni vágy, tetterő, mely hevessegre vezet, a hajlam a kalandos s fantastikus felé. A feltűnni vágyás, s renommálás, a nemi ösztön felébredése, az erős nemi appetencia. A züllött tetteiben van logika úgy a kezdeményezésben, mint a végrehajtásban. Csak az indító ok a pubertás impulsív ösztönének túlhajtásában található, melyet a nevelés nem korlátozott. Az antisociális tettek nem tervszerűek, hanem hirtelen, gyakran explosioszerűleg lépnek fel. Nem motiváltak, sőt reflexió sem előzi őket meg. Ha lassan zajlanak le, bizonyos automatizmus van bennük. Jellegzetes, hogy a gyermek pubertás előtt volt züllött, s hogy a nevelés igen jó hatással, eredménynyel jár.

h). Az értelem mellett az ember tetteit irányítják még az *affektusok* (félelem, harag, ijedtség, öröm stb), a *hangulat* vagyis a fokozott dispositio bizonyos affektusok fellépése (nyomott, ingerült, emelkedett hangulat stb), végre az *impulsív ösztönök* (Triebe). Az utóbbiak ugyancsak kedélyhullámzások, mint az affektusok, de ezektől abban különböznek, hogy meg van bennök a törekvés oly mozgásokat kiváltani, melyek célja a kedélyhangulat megváltozása – vagyis valamely kellemes érzés megszerzése vagy valamely kellemetlen érzés megszüntetése (*Hoche*). Ilyen impulsív ösztön a táplálkozási ösztön, a sexualis ösztön.

Láttuk, hogy az affektusokat, az impulsív ösztönöket az értelem korlátozza, megakasztja, ha anti-

socialis irányba terelődnek. Gyengült értelmiség mellett az impulsiv ösztönök, az affektusok antisocialis tetteké lesznek.

De az impulsiv ösztönök a táplálkozási s nemi ösztönök irányán kívül más irányban is fejlődhetnek, melyek irányú ösztönök a nevezett két főösztöntől jellegileg nem különböznek. Létezik ily impulsiv ösztön a lopásra, a gyűjtésre, a szökésre, a gyujtogatásra. A nemi és táplálkozási ösztönnek lehetnek perverzitásai, így a homosexualitas, a sadismus vagy az alkoholismus, a morphinismus, cocainismus stb.

Ha az impulsiv ösztön oly erősen lép fel, hogy tetthez vezet, mielőtt ellenérvek léphettek fel, mielőtt még az egyén válogathatna – úgy *impulsiv cselekedetéről* beszélünk (*Hoche*).

Ellentétben áll az impulsiv cselekedet az *akaratossal*, melyet szabad mérlegelés előz meg.

(Nem szabad ezeket az impulsiv cselekedeteket a *kényszer-cselekedetekkel* összetéveszteni. A kényszer-cselekedeteket kiváltó ösztönöket az illető mint ráerőszakoltakat érzi, míg az impulsiv cselekedeteket mint lelki állapotuk természetes folyamányát érzi).

Úgy amint tehát az értelmiség csökkenése vezethet antisocialis tettekhez, úgy antisocialis tettekbe vezethet az értelem tökéletessége mellett, ha az antisocialis impulsiv ösztönök, hangulatok s az affektusok oly erősek, hogy uralják, dominálják az egyént. Ha s ez is fontos, jelentéktelen okokból lépnek föl vagy oly alkalmakból, melyek más embert nem érintenek, sőt gyakran endogen okokból, a megakasztó, a gátló képesség pedig ezzel szemben csekély, hatástalan.

Hogy tökéletes értelmiség mellett az affektus, a kedélyhullámozás mily végzetes szerephez juthat, azt igen ügyesen érteti meg. Pilcz a hirtelen haragú ember példájával. A hirtelen haragú ember gyakran a legjobb, a leglágyabb kedélyű ember, alig hogy haragja elmúlt, tele van búval, bánattal. Nemcsak a haragban elkövetett tett büntethetőségével van tisztában, de a tette tisztán ethikai csúnyasága is fájjalja. Ezer s ezer kellemetlenség daczára, minden megbánás daczára, egy legközelebbi esetben valamely apróság folytán ugyancsak erőt vesz rajta ez az affektus, a düh; a megakasztóképesség, a gátlás ugyancsak megint gyen-

gének bizonyult s megint elköveti azt, mit már annyiszor elkövetett, s annyiszor megbánt.

Így vannak emberek, főleg gyermekek, kiknél nemcsak a harag, hanem más egyéb affektusok oly erőt vesznek, hogy képtelenek ezek lefolyását megakasztani s az affektusban antisocialis tetteket követnek el. Ily affektus a félelem, de ily affektus az egyszerű dysphoria, az indokolatlan, a pathologiai rossz hangulat. Az egyszerű dorgálás némely gyermeknél már oly pathologikus rossz hangulatot, dysphoriát idéz elő, hogy minden ész, minden logika ellenére mindent ott hagy, elszökik.

Egyik értelmes, eszes gyermekünket, kit irodai szolgálatra használunk, rongyos czipőben látok, figyelmeztetem, hogy kérjen a gondnoktól új czipőt. Midőn napok után újból ily rongyos czipőben látom, kérdem, hát miért nem kért czipőt. Erre azt válaszolja, hogy félt, hogy ezt tőle megtagadják, ez pedig őt oly mélyen sújtaná, hogy valami rosszat tenne, míg a rongyos czipő őt nem bántja.

Hogy az impulsiv ösztönök mily természetellenes arányokat vehetnek, már láttuk.

Az okok, melyek a kedélyeket ily erős dominálását előidézik, igen különbözők lehetnek. Összefoglalva a különböző alapon keletkezett képeket kóros lelki fogyatékoságról – psychopatische. Minderwertigkeitről (Koch) – beszélnek. Némely szerző más nevet használ ugyan-ezen fogalomra. Nekünk a socialhygiene szempontjából ezen egy kifejezés elegendő. Ezen kórkép, ezen csoport szétbontása már csak a psychiatert érdekli.

Az antisocialis tett pathologiai értékelésénél a kóros lelki fogyatékosásra fogunk gondolni, ha a gyermeknél indokolatlan elhanyagoltságot fogunk látni, ha a hangulatok indokolatlanul váltakoznak, ha kis okra aránytalan reakció következik be, psychopaticus reakció, ha a legkisebb alkalomnak, a legkisebb csábításnak ellentállni nem tud (a lányoknál a nemi életre vonatkozik ez leginkább), ha a gyermek képtelen a legkisebb kellemetlenséget, elviselni az elől megszökik.

Ha tehát az indokolatlan tett, hangulat vagy affektus kifolyása s a gyermek kedélyelete a jelzett irányok egyikében túltengő volt, úgy a társadalom-ellenes tett pathologiai értékelését a kóros lelki (kedély) fogyatékoság irányában fogjuk keresni.

i). Végre az antisocialis tettek értékelésénél arra is kell gondolnunk nem állunk-e szemben egy *kifejezetten elmebajjal*, elmebaj egy kezdetével. Az elmebajok között, melyek itt tekintetbe jönnek, a legfontosabbak, mint már említettem, a dementia praecox, az epilepsziával járó elmezavar és az erkölcsi gyengeelméjűség. Ezen esetekre a pszichiatria jelzett módszereinek alkalmazása vezet.

5. A züllött gyermekek klinikai-paedagogiai típusai

Míg a pszichiatria feladata az antisocialis tettek czimén az állami gyermekvédelembe került gyermekek elmeállapotának megállapítása révén az esetleges kórkép tudományos diagnosisát megállapítani – addig a socialhygienikus a kórkép alapján a gyermekeket oly csoportokba kell hogy ossza, melyek a kórkép jellegzése mellett egyúttal a további gondoskodás útját jelölik meg.

Tisztán klinikai pszichológiai szempontból *Weygandt* a következőkép osztja fel a könnyebb arányban rendellenes magaviseletű gyermekeket:

- a) könnyen epileptikus gyermekek
- b) hysteriára hajlamos gyermekek
- c) neurastheniac hajlamos gyermekek
- d) értelmi s affektív életükben kórosan csökkent gyermekek, a debilisek a szó szorosabb értelmében,
- e) értelmileg s az apperceptio szempontjából gyengébb gyermekek az érzelmi élet túltengése mellett A phantastikus, az ingerlékeny – a «haltlos» gyermekek,
- f) intellektualiter és az apperceptio szempontjából teljesen ép s kifejlődött, de érzelmi életükben csökkent, erkölcsileg gyenge gyermekek

A socialhygiéna a típusok felállításával a tisztán pszichológiai, a tisztán pszichiatriai szempont egyedül mérvadó nem lehet. A mi felosztásunknál, tekintve a czélt, , kell, hogy egyik mérvadó szempont legyen a befolyásolhatóság is.

Typusainkat már két év óta ily alapon fel is állítottuk *Weygandt*⁴³ most az elmúlt XVI nemzet-

⁴³ XVI. orvosi nemzetközi kongressuson a. Psychiatriai sectio kiadványa 52 oldal: *Weygandt*: Die. Imbecilität von klinischen und forensischen. Standpunkte.

közi kongressuson ezt szintén elismeri s a gyakorlati megítélés s administratív elhelyezés szempontjából a következő két szempontot ajánlja: *a)* az eset sajátos-sága oly szempontból, hogy egyes csoportok többé vagy kevésbé befolyásolhatók, *b)* a zavar fokáról, mert súlyos esetek asocialisok s így kevésbé súlyosak socialis szempontból.

Roubinovitsch abból az alkalomból hogy a francia belügyminister tőle s *Paul. Boncour*-tól a züllött gyermekek orvos paedagogiai nevelésére és oktatására programot kért a következő klinikai-paedagogiai típusokat állapította meg.

Miután kizárja az épeket, kik csak rossz helyen voltak, 3 csoportot különböztet meg.

I Elmebelileg subnormalis gyermekek. Vagyis gyermekek a normális s anormalis között. Az egészséges s teljesen betegek közötti állapot. A központi idegrendszer valamely veleszületett hibája van jelen.

Ezek 3 csoportra oszthatók

- a)* a nyughatatlan, instable, subnormalis,
- b)* az asthenique, lassú eszűek, subnormalis,
- c)* csökkent értelmiségű subnormalis

II Az éimebeliug teljesen anormalisok, kik valamely elmebeli hiány vagy zavar folytán 2-4 évvel hátramaradtak a többi gyermekkel szemben.

Ezek is lehetnek

- d)* nyugtalan vagy nyughatatlan, értelmileg hátramaradottak (le arriérés instables agités),
- e)* nyugodt, értelmileg hátramaradottak (le arriérés asthéniques ou tranquilles)

III Végre

g) a különböző neurosisokban vagy psychosisok könnyű alakjaiban szenvedők

Később a XVI nemzetközi kongressus elé terjesztett jelentésében. *Roubinovitsch* már a következő típusokat állítja fel.

⁴⁴ *Roubinovitsch. Essai de psychiatrie pédagogique des enfants «difficiles» XVI. Congrès international de médecine section XII 1-er fascicule, p. 64.*

Commission chargée d'établir le programme d'éducation et d'enseignement médico-pédagogique des pupilles difficiles de l'assistance publique. Présenté au nom de la souscommission du Ministère de l'intérieure par. Roubinovitsch, Paul. Roncoun-philippe, 25 mai 2 – 5 juni 1908.

Két főcsoportot különböztet meg:

I a lusta, a lassú eszűek (hyposténiques mentaux) ezek között két alcsoport az

a) az értelmileg ép vagyis hátra nem maradt hypostheniások (les hyposténiques non arriérés),

b) az értelmileg hátramaradt hyposteniások (les hyposthéniques avec arriération intellectuelles)

II főcsoport:

a) a nyughatatlan vagy nyugtalan épelméjűek (les hypersthéniques à intelligence normal),

d) a nyughatatlan vagy nyugtalan, értelmi hiányokkal (les enfants difficiles par hypersthénie mentale à intelligence lacunaire)

Roubinovitsch felosztása nem állja meg helyét - A nyugtalanság oly értelemben, mint azt. Roubinovitsch leírja, aránylag igen ritka és semmiesetre sem pathognostikus, nem a döntő. Roubinovitsch a jeliemi izgatottság, a hypersthenia mentalis jeleit így írja le:

Túlzott suggestibilitás és befolyásolhatóság; nyugtalanság, nehezen tudja ügyeimét lekötni, türelmetlenség, rendezetlen mozgások, különböző izmok ideges rándulásai, ideges fecsegés, szemtelenség, fegyelmeztelenség, düh, brutalitás, a kegyetlenség gestusai és tettei, hajlam a hazudozáshoz, a czivakodáshoz, összeesküvéshez, önfertőzéshez stb.

A szellemi lustaságot, hyposthenia mentalist Roubinovitsch szerint a következők jellemzik:

A tétlenség, az elmebeli apathia, a mely a butulásig mehet. Gyakran az első tekintetre meg lehet azt a gyermeket ismerni. A hypostenikus gyermek a rendes gyermekek között gyakran azt a benyomást teszi, mintha hústömeget helyeztünk volna az iskola padjaira, mely padot ez minden haszon nélkül tölt be. Az előadásokra intellektuális lustaságánál fogva nem figyel, nem kíváncsi a dolgokra a melyeket tanítanak. Ezek a gyermekek nem szeretik maguknak azt a fáradságot venni, hogy egy feladott kérdés magyarázatát kéresek és megtalálják, megvan a hajlamuk egy bizonyos agyi automatizmusra, mely őket arra bírja, hogy haladjanak, elmebeli tétlenségüknél fogva. Tekintetük gyakran révedező, az ember gyakran látja őket csendesén játszani, bíbelődni, mialatt a tanár fáradzik valamit magyarázni, mire ők nem ügyelnek

Roubinovitsch ezen két csoportnak az alcsoportjait is ilyen határozottsággal írja körül.

Nem kételkedem, hogy egyes betegek léteznek, a kiket ezen csoportok egyikébe be lehet illeszteni, de hogy az összes gyermekeket ezen két csoportba lehetne osztani, az teljesen ki van zárva.

De még ha lehetne is így szétosztani a gyermekeket, teljesen ki van zárva, hogy a hypersthenia s hyposathenia a döntő. Ki van zárva, hogy a nyugtalan magaviselet, az izmok nyugtalansága, okvetlen a szellemi nyugtalansággal összeesne. A nyugtalanul mozgolódó gyermek egy psychoastenikus gyermek irritált motorikus idegrendszerrel lehet. És meglehet, hogy a jelleme épenséggel nem izgatott, épenséggel nem túl aktív, sőt ellenkezőleg, lehet hogy a jellem inaktív. Az instable, a hypersthenique és az asthenique sokkal magasabb lelki nyilvánulásokra vonatkozik. Vannak a züllöttek között vezető és vezetettek. Vannak intuitívek és suggestibilisek, csábíthatók.

Roubinovitsch típusait meg lehet találni a nagy tömegben, de a nagy tömeget beosztani az ő típusaiba nem lehet.

Sok példát lehet felsorolni, hol az izommozgásra, a külső nyugtalanság mellett a lélek mély apathiája, inertiája rejlik.

A magam részéről a pszichológiai és paedagogiai tehát ez esetben socialhygienikus szempontból tett észleletek alapján a következő 8 típust láttam kialakulni:

1. *Épelméjű, tökéletes sociális alkalmazkodási* képességgel bíró gyermek (ép erkölcsű) ki csakis környezetében volt erkölcsi romlásnak kitéve.

2. *Paedagogiailag elmaradt gyermek.* Oly gyermek, ki normális elméjű és tökéletes sociális alkalmazkodási képességgel, de elmebeli és erkölcsi fejlettsége a neki való szeretetteljes vagy szigorú nevelés hiányán visszamaradt.

3. *Épelméjű, éperkölcsű gyermek,* ki helytelen bánásmód által, állandó izgalomban van s ennek folytán vét az erkölcsi sociális rend ellen. Például oly gyermek, kit fiatal korához nem való munkára fogtak. Kilencz évvel inasnak adták. 10 éves fiú kinek naponta csak 5 órai alvása volt stb.

4. *Gyengeelméjű vagy leginkább csak gyengetehetőségű gyermek.* Szellemi képességei kifejlődése vala-

mennyi irányban mérsékelten vagy erősen csökkent. Vagy pedig erősen, esetleg mérsékelten csökkent egy bizonyos irányban. Ide tartoznak azok is, kiknek szellemi képességük alig csökkent – sőt emlékezőképességük jó – de képtelenek az ismeretek alkalmazására. Mindezeknél a legtöbbször az érzelmi élet is eltörpült, az akarat képessége is csökkent.

5. *Psychopaticus* gyermekek, *helyesebben kóros természetű lelki fogyatékoságban szenvedő gyermekek*. Ezeknél megkülönbözteti az elmekórtan a hajlamos, a terhelt vagy az elfajultat. Ezeknél csökkent a megakasztó képesség (Verminderte. Hemmung). Van közöttük nyughatatlan (instable) s erőtlen (asthénique). Az egyik csoportot alkotják a befolyásolhatók.

6. *Psychopaticus* gyermekek, *helyesebben kóros természetű fogyatékoságban szenvedők*, mint az előbbi csoport gyermekei, *de be nem folyásolhatók*. Ezek között is vannak *nyughatatlanok* (instable) s *erőtlenek* (asthénique).

7 *Működési idegbaj, psychosis* (epilepsia, hysteria, mánia, fugues) által lelkileg abnormisok.

S végre a mi, a socialhygiene szempontjából mint külön csoport.

8 *az erkölcsi gyengeelméjű gyermek (moral insanity)*, ki minden socialis ösztön, minden socialis alkalmazkodási képesség hiányán van. Nemcsak önérdékből, de indokolatlanul is cselekszi a gonoszat. Nem külső, de belső kényszerből, tetteit nem sajnálja, nem látja be, hogy ezzel rosszat tett. Az antisocialis tette jól érzi magát. Antisocialis jellem.

A következőkben az egyes típusokhoz eseteket, példákat mutatok be. Az eseteket a budapesti állami gyermekmenhelyben psychiatriai szempontból. Dr *Fischer Ignác* elmeorvos észlelte s írta le. Az esetek egy részében. *Moravcsik* tanár szívességéből. Dr *Dosainé Révész Margit* az experimental psychologia egyes módszereit is alkalmazta. Mindazonáltal még a vizsgálatok nem állanak azon a magaslaton, melyre úgy a két kitűnő elmegyógyász, mint én magam ezen vizsgálatokat emelni óhajtjuk. Oka ennek az állami gyermekmenhely e célra való még teljesen hiányos berendezése, még e nem iskolázott segédszemélyzete s óriási forgalma züllött gyermekekben, mely a gyermekekkel való intenzív foglalkozást lehetetlenné tette,

különösen a két nevezett szakérőnek, kik önzetlen tudományos érdeklődésből időnként járhattak csak be.

Kétségtelen, hogy a végleges berendezkedés, a kezdet nehézségének leküzdése után jóval behatóbb vizsgálatokról fog még beszámolni.

Vigaszkunk, hogy eddig az irodalomban – züllöttek ezimén vizsgált gyermekekről – még ily beható vizsgálatok sincsenek, mert csak. *Cramer* s. *Rizor* említett vizsgálatai is egy rövid egyszeri vizsgálat eredményei.

Az első csoport az ép gyermek, ki csak rossz környezetben veszélyeztetve volt. A martir gyermek, a kolduló gyermek stb. Ezekhez példa nem kell.

6. eset. K. Ferencz, született. Rákospalotán, 1896 jan 29-én. Apja lakatos, meghalt 1906-ban. Anyja. Gs. Anna, varrónő, meghalt 1904-ben. Felvétetett 1909 június 29-én. Nevelőanyja szállította be Jászberényből túrheterlen viselkedése miatt. *Előzmény* 1904 évig együtt élő szülők nevelték Wienben, hol az apa lakatos volt egy gyárban 1904-ben az anya meghalt, s az apa egy év múlva újra megnősült. A mostohaanya a gyermeket és ennek 3 nagyobb testvérét nem szerette. A nagyobbak elhagyták a szülői házat, a 10 éves gyermeket pedig a wieni árvaszék útján mostohaanya a menhelybe hozta 1908 jún 29-én. Innen a jászfényszarui telepre került egy földműves családhoz, hol egy évig volt, majd Törökszentmiklós-telepre került, hol szintén földműves nevelőszülőkhöz helyeztetett, kiktől elszökött. A csendőrség elfogta, s a budapesti menhelybe visszashállította 1909 évi május hó 1-én Gál. Ferencz czipész, jászberényi nevelőszülőhöz került, hol a czipész-mesterségre akarták kitanítani. A fiúnak ezen életpályához semmi kedve nem lévén, elcsavargott hazulról, s mindig azt hangoztatta, hogy iparos nem lesz, mert ő csak «paraszt» akar lenni. Nevelőszüleinél gondozásban levő másik 11 éves fiú folyton veszekedett vele, a nevelőszülők pedig minden csekélységért megverték. A telep orvos tanácsára 1909 évi július hó 29-én a menhelybe hozták. *Vizsgálat:* 136 cm magas, jól fejlett és táplált gyermek. Koponyája a mell felé keskenyedő, hosszátmérése 136 mm, harántátmérése 150 mm. Az arca kissé assimetriás. A jobb arcfél valamivel keskenyebb, a jobb szemrés hosszabb, a jobb szem corneáján világos folt (macula). Szemirise szürke, láták középtágak, fényre és alkalmazkodásra jól reagálnak. Nyelve kissé balfelé deviál. Kinyújtott kezei nem remegnek. Behunyat szem mellett jól áll Térdreflexek kiválthatók. Bőrérzés zavartalan, hőérzés megvan, mélyebb érzések szintén zavartalanok. Hasreflex élénk Testi vizsgálat eltérést nem mutat. Térben és időben jól tájékozódik. A hozzá intézett kérdéseket jól fogja fel, ezekre rövid gondolkodás után odavágó feleletet ad. Ismeretei kielégítő, memóriája zavartalan. Jól számol, ír és olvas. Szellemi életében semmi kiesés nincs. Arczkifejezése értelmes. Földműves szeretne lenni. Egy ízben lopott társai rábeszélésére 3 pár harisnyát, mert az övéi már rongyosak voltak. Ő ezeket nyíltan mutogatta, s felhúzta. *Vélemény.* Teljesen ép elméjű,

tökéletes socialis alkalmazkodási képességgel. Rendellenes viselkedésének egyedüli oka a nevelés hiánya, vagyis a jóra való begyakorlás hiánya, a jó megismerésének hiánya, mi azonban nála kellő környezetben és megfelelő vezetéssel könnyen pótolható.

7. eset. T. Mihály, született. Pozsonyban, 1895 szept 13-án, anyja napszámosnő. Szüleinek lakása. Pozsony. *Előzmény.* Pozsonyban született és ott is nevelkedett. Anyja, kinek a fiú házasságon kívül született gyermeke, egy munkással közös háztartásban él. A gyermek kicsi kora óta nagyon rossz bánásmódban részesült 12 éves koráig iskolába járt, hol jó bizonyítványt nyert. Ez ideig helyzete tűrhető volt, mert a nap legnagyobb részét a házon kívül az iskolában töltötte. Mikor az iskolát elhagyta, helyzete sokkal rosszabb lett. A mostohaapa durvalelkű alkoholista, ki a gyermeket nem tűrhette lakásában, folyton ok nélkül verte, sőt éhezette. A gyermek tehát kénytelen volt az utcán tartózkodni, s így került rossz társaságba. A kóborló, csavargó életet annyira megszokta, hogy eleinte csak reggeltől estig maradt ki, később pedig már napokig nem ment haza, hanem társaival erdön-mezőn barangolt Társai – ha szerét tehették – élelmiszert is loptak, különben pedig koldulásból éltek. A fiú állítása szerint, soha semmit sem lopott. Kóborlásai közben sok bajuk volt a czirkáló csendőrséggel, kik őket gyakran bekisérték a pozsonyi kapitánysághoz, honnan a terhelő adatok hiányában szabadon bocsájtották őket, miután megígérték, hogy többé nem csavarognak. Ha a fiú ekkor haza ment, apja megverte és elkergette. A gyermek tehát újra csavarogni ment, míg végre a pozsonyi városi tanács határozata alapján a gyermeket a budapesti menhelybe szállították, 1908 október hó 13-án *Vélemény.* Épelméjű, tökéletes socialis alkalmazkodási képességgel, környezetében erkölcsi romlásnak volt kitéve. Szigorú, de szeretetteljes mester kezében javulás várható. *Elhelyezés* Miatán az intézetben való tartózkodása alatt példásan viselkedett és azon óhajának adott kifejezést, hogy lakatos-tanonc/, szeretne lenni 1908 október 25-én egy budapesti lakatosmesterhez próbaidőre tanoncznak adatott, a próbaidő sikeres letelte, után pedig véglegesen tanonczszerződéssel elhelyeztetett *Értenítés* 1909 január 1-én a fiú az intézetbe jelentkezik és előadja, hogy kitűnő helye van, gazdáját szereti, s gazdája is meg van elégedve vele 1909 február 4-én az intézetbe jött és panaszodik, hogy gazdájánál egy segéd ok nélkül többször megverte. Később mestere is megjelent és tudomásunkra adta, hogy a durva segédet elbocsájtotta 1909 máj 29-én a gyermek azon kéréssel jött, hogy alkalommal szállítsuk el. Pozsonyba anyjához, mert mestere szorgalmáért 5 napi szabadságot adott, s a pünkösdi ünnepeket anyjával szeretné tölteni 1909 június 4-én bejött az intézetbe, jelentette, hogy visszatért és megköszönte az iránta tanúsított jóindulatot.

8. eset. V. József, született. Budapesten, VII ker, 1900 márczius 10. Apja postaaltiszt. Anyja háztartásbeli. Szüleinek lakása. Budapest. VII, Bem. u 16, II. em. 25. *Előzmény.* Budapesten lakó szüleinél nevelkedett. Anyja a múlt évben meghalt. Atyja egész nap hivatalban van, s így a hét testvére senki sem ügyelt 3 elemi osztályt végzett jó eredménynel

Mivel a gyermek sokat járt csavarogni, s otthon több alkalommal pénzt lopott, atyja 1908 október 25-én a menhelybe hozta. November hó 4-én a kolozsvári gyermekmenhelybe szállított, honnan. Simon. Béláné nevelőszülőhöz kihelyezték. Itt volt 1909 évi február végéig, mikor atyja a menhely kötelekéből kivette, s haza hozta. Budapestre. A gyermek egy ideig jól viselte magát, de mihelyt újra érezte a felügyelet teljes hiányát, csavarogni, hazudozni és lopni kezdett. Mindezt az utczai gyermekek biztatására 1909. május hó 14-én a rendőrség elfogta, s a dunai kapitányság a menhelybe hozta *Vizsgálat*. 123 cm magas, jól fejlett és táplált gyermek, koponyája harántirányban erősen megnagyobbodott. Harántátmérője 110 mm, hosszátmérő 180 mm. A sutura coronalis táján sűpedés. Az occipitalis tájék kidudorodott. A koponya a homlok felé keskenyedő, s a homlokdombok közelállók. Szem irise barna, fülei nagyok, kissé elállók. Felső metszőfogak nagyok, lapátalakúak. Látái középtágak, fényre és alkalmazkodásra jól reagálnak. Mindkét arcfelét jól idegzi be, kioltott nyelve középvonalban áll. Kinyújtott kezűjait nem remegnek. Behunyt szem mellett biztosan áll. Térdreflexek kissé élénkek. Bőrérzés zavartalan. Hő- és mélyérzések megvannak. Mozgása szabad. Pajzsmirigy kissé megnagyobbodott. Mellkasi szervek épek, szívhangok tiszták. Has és cremaster-reflex élénk. Hely és idő tekintetében jól tájékozott. Olvasni kissé tud csak, számolni a százas számkörben eléggé jól. Az olvasottak tartalmát nem tudja jól reprodukálni. Javulást ígér, nyílt tekintetű, értelmes gyermek. Géplakatos szeretne lenni. A *megfigyelés eredménye*. Jól használható, szorgalmas, munkabíró gyermek. Elkövetett hibáit nyíltan, őszintén bevallja. Rend szerető, ruháját rendben tartja, társait szereti, közlékeny, barátságos. A megfigyelés ideje alatt, június hó 28-án az egyik hivatalos helyiségből, hova küldöncszolgálatra volt beosztva, egy vasúti jegyet lopott, melyet összetépett és eldobott. Azt állítja, hogy ő nem akart lopni, mert hisz akkor nem tépte volna össze a jegyet, hanem azért vitte el, mert nem ismerte, s értéktelen színes papírlapnak vélte a jegyet. Tettét nagyon megbánta, s mikor megtudta, hogy irodába nem szabad többé járnia, sírva kérte, hogy tévedését bocsássák meg. Feljebbvalóival szemben tisztelettudó, előzékeny és engedelmes. *Vélemény*. Épelméjű, tökéletes socialis alkalmazkodással. Jó nevelőszülő irányítása mellett használható, jó gyermek lesz. *Elhelyezés*. A nagyváradi állami gyermekmenhelybe szállított 1909 július hónap.

A többi typust a következő esetek illusztrálják: 9. *eset*. G. Ferencz, született. Budapest, VIII. ker. 1896 április 30-án, róm-kath. Apja gépgyári kovács. *Előzmény* A gyermek a fővárosban együtt éle") szülőknél nevelkedett Apja, ki az állami vasgyárak. István-telki műhelyében kovács, egész nap munkában lévén, csak este tért haza, anyja pedig házmester, s ezen elfoglaltsága miatt nem foglalkozott a fiú nevelésével. A gyermek 4 elemi és 2 polgári osztályt végzett, mi azonban nem észbeli fejlettségének, hanem inkább nagy szorgalmának eredménye. Az apa rendkívül szigorúan, úgyszólván embertelenül bánt a gyermekkel. Ha este hazajött és rosszkedvű volt, a gyermeket minden ok nélkül megverte

A különben is nyugtalan vérű gyermek emiatt csavarogni járt, s rossz gyermekekkel barátkozott. Mikor az apa ezt megtudta, a helyett, hogy fiát szép szóval meggyőzte volna helytelen viselkedéséről: kegyetlenül megverte és kínozta. A lelketlen apa egy alkalommal késsel a fiú felé szúrt, a bal kezének mutatóujját találta, miért a rajta ma is látható bizonylat. Máskor pedig kötéllel megkötözte, s anyja jelenlétében tüzes vassal sütögette. Anyja egyszer üveget vágott a fejéhez, máskor botlalt ütötte fejét. Koponyáján számos sérülésnek nyoma van, mert egy alkalommal a körfűrész fejét véresre sebezte. Állítása szerint a legtöbb ütletet fejére mérték, innen származik határozatlan magaviselete és kissé korlátolt felfogása. Miután a rendőrség ismételt csavargás, sőt lopás miatt (mert nem volt mit ennie) elfogta: a menhelybe szállították. *Vizsgálat.* Teljesen épelmjű. *Vélemény.* Épelmjű gyermek teljes socialis alkalmazkodási képességgel, a helytelen, igazságtalan bánásmód folytán vétett az erkölcsi s socialis rend ellen. Az intézetben jól viselte magát és kérte, hogy czipészhez helyeztessék 1908 október 26-án egy kaposvári czipésmesterhez helyeztetett November 22-én mesterétől 2 koronát lopott és megszökött. Másnap a kaposvári rendőrség beszállította a menhelybe, tetének oka felől kérdezve előadta, hogy azért lopott, mert nem kapott elég ennivalót (erkölcsi fejletlenség). Ezen állítása nem volt való, mert. B. Béla nevű tanonc társa, kit a mester testi gyengesége miatt visszahozott az ellenkezőjét állította. Decz 1-én ragályos betegség miatt kórházba szállítottott, honnan 1909 január 10-én tért vissza.

10. eset. S. Ferencz, született. Budapesten 1895, apja pinczér, anyja meghalt. *Előzmény.* Budapesten nőtt fel, együtt-élő szülőknél 4 elemiit végzett, gyenge eredménnyel. Már kicsi korában is szeretett csavarogni. Állandóan került az iskolát, s ha ezért kikapott, megszökött, s 8-10 napig nemjött haza. Anyja majdnem 3 évig tartó betegség (vesebaj) után meghalt. Rendkívül ideges, könnyelmű, ledér életű nyμφomanikus nő volt. Halála után az apa (alkoholista), ki kávéházban pinczér, a gyermeket nem tudta kellő felügyelet alatt tartani és kellő szigorral nevelni 13 éves leánytestvérét rokonok vették pártfogásukba. A leányka teljesen normális jó viseletű gyermek, csupán egy alkalommal bátyja biztatására vele két napig. Budán csavargott. A fiú hazug természetű, csavargásra és szökésre nagy hajlammal bír. Még nem lopott. *Vizsgálat* 151 cm magas, jól fejlett és táplált gyermek. Koponyája: hosszátmérője 181 mm, harántátmérője 141 mm, fej körzete 520 mm. A homlokdombok közelállóak, fülek kicsinyek, elállóak. Arcza assimetriás. A jobb arczfél kissé nagyobb, mint a bal. A jobb szemöldök magasabban áll, mint a bal. A jobb felső szemhéj kissé lóg, úgy, hogy a pupillát majdnem félig letakarja. A szem irise kékes-szürke. A szemhéjokban fibrilláris tremor. A pupillák középtágak, fényre és alkalmazkodásra jól reagálnak. A bal arczfelét gyengébben idegzi be. A hal orrajki barázda elsimult. A bal felső ajak kissé lejebb áll, mint a jobb. Szája kicsi, fogak rendesek. Az uvula kissé balfelé dől. A foga összeszorításánál a bal platizma myoides erősen megfeszül és a bőrön keresztül átűnik. Kioltott nyelve a középvonalban áll. Kinyújtott kéz-

ujjai nem remegnek. Behunytt szemmel nyugodtan áll. Térd-reflexek élénkek. Bőrérzés, valamint hőérzés zavartalan. Mélyebb érzések is zavartalanok. Has valamint cremaszter-reflexek élénkek. Mellkasi szervek épek, szívhangok tiszták Ivarszervek jól fejlettek, csekélyfokú dermatografia. Hely és idő tekintetében jól tájékozódik. A kérdésekre elhamarkodva felel, s ezért a felelet néha nem oda vágó, de ha gondolkodik, a megismételt kérdésre adott válasz rendesen helyes. Földrajzi és számtani ismeretei kielégítőek. Memóriája elég jó. Nyugodt, értelmes tekintetű. Hangulata egykedvű, helyzetének megfelelő. *Vélemény.* Psychopaticus terhelt hajlamú, elfajulási jelekkel. Befolyásolható. *Elhelyezés* 1909 júliusban a kassai menhelyben szállítottott, hol fűszeres-tanoncznak adták 1909 augusztus 7-én este itt önként jelentkezett. Kassáról elszökött szökése okául adva, hogy apja közelében szeretne alkalmazást kapni. Augusztus 18-ától a gyermek mai napig sem tért vissza. Augusztus 19-én apja itt volt és arról értesít, hogy a gyermek csakugyan nála volt, de kijelentette, hogy csak akkor tér vissza a menhelybe, ha apja megígéri, hogy itt Budapesten leendő elhelyeztetését kieszközli. Miután az apa erre nem volt hajlandó: a gyermek tőle eltávozott, s azóta ismeretlen helyen tartózkodik. Előállítására céljából a dunai ker. kapitányság megkeresett.

11. eset. P. Leopoldina született. Budapest, 1895 október 16 izraelita. Apja lakatos máv gépgyárában. Felvétetett 1909 április 29. *Előzmény.* A rendőrség átírata szerint csavargó természetű, minden rosszra hajló. Titkos kéjelgésért is volt, már ellene panasz. Minthogy gyengeelméjű, mindenki által könnyen befolyásolható. Atyja állandóan munkában van, anyja pedig a kellő felügyeletet nem gyakorolhatja, mivel még 6 gondozásra szoruló gyermeke van 5 osztályt járt az áll kisegítő osztályban (Mosonyi-utcában). *Jelen állapot* 168 cm magas erősen fejlett csont és izomrendszerű nő. Koponyájának occipitalis részén meredeken leesik. Hossz átmérője 181 mm. Harántátmérője 150 mm, fejkörzete 570 mm. Homloka alacsony szűk. A jobb homlokfélén a jobb szemöldöktől 2 centiméternyire egy ferdén haladó 1 cm hosszú könnyen mozgatható heg látható. A szem irise szürkésbarna, a bal kissé petyezett. A bal szemrés kissé nagyobb, mint a jobb Fogak hiányzóak. A kemény szájpad erősen boltozott. A szemmozgások szabadok, látái szűkek, fényre és alkalmazkodásra jól reagálnak. A jobb arcfelét kissé renyhébben idegzi be Kioltott nyelvében fibriláris tremor, kinyújtott kezujjai remegnek. Kéznnyomás ereje kissé gyengült. Behunytt szemnél a szempillák remegnek, szédülésről panaszodik. A térdreflexek felfokozottak. Bőrérzése zavartalan, szintúgy a fájdalom, hő és mélyebb érzések. A mellkasi szervek épek, a szívhangok nem tiszták, diasztolikus zörej hallható a szívcsúcson. A vér-edényeket mozgó idegrendszer zavartalan. Látása, hallása, ép A vizsgálat folyamán bal lábával ütemszerű, kezeivel sodró mozgásokat végez, kissé vontatottan beszél. A vizsgálat erősen irritálja. Arcza kipirul. Hely tekintetében jól tájékozódik Idővel nincsen tisztában Évszámot nem tudja, a hónapot sem Ismeretei primitívek. Gondolkodása nehézkes. Emlékező tehetősége is gyengült. Csendes, nyugodt viselkedésű, tekintete

bamba. Szeméremérzete megvan. Főfájásról panaszkodik, szédülésről is. *Vélemény:* Gyengeelméjű.

12. eset. V. Antal született, Budapest 1897 szeptemberben rk. Apja vasúti iroda szolga. Anyja tuberkulotikus, költekező, vallási őrjöngő, elmeogyógyintézetben halt meg 1905 márcz 19-én. Felvétellett 1909 július 14-én. Az apa bemondása: Budapesten születt 12 éves gyermek. Budapesten nőtt fel együtt élő szüleinél Rendes időben kezdett fejlődni, járni. Beszélni 3 éves korában kezdett 7 éves korában a. Krisztina-téri elemi iskolába írátták be. Jól tanult, szőfogadó volt, s otthon tartőzkodott. Az apa nappal nem volt otthon, mert hivatása egész nap elfoglalta. Az anya pedig a gyermek rohamosan kifejlődő rossz szokását titkolta, s a gyermeket védelmezte. Az apa a gyermek anyját csak a fiú két éves korában vette el 1908 év júniusában a 4-ik osztályt fejezte be. Mikor az anyját betegsége miatt kőrházba kellett szállítani, akkor a fiút a rokonok vették pártfogásba. Ekkor kiderült, hogy az apa által jámbor, engedelmesnek, becsületesnek képzelt gyermek, erkőlsileg teljesen romlott fiú Ugyanis rendre követett el lopásokot úgy otthon, mint idegeneknél. Apja távollétében a lakást kinyitatta és minden eladhatót elvitt. Az így szerzett pénzt eltorkokosdta. Az apa állítása szerint rendkivül költekező természetű anyja szoktatta rá, hogy czukrászdába járjon s pénzét torkosságra költse 1908 év szeptemberében a budai áll polg iskolába Írátták be. Anyja ekkor már kőrházban volt, s otthon nem ügyelhetett senki a gyermekre. Apja naponta az iskola kapujáig kísérte, de ő a másik kapun kiszőkött, s csavarogni járt Délben a közelben lakó nénjéhez kellett volna mennie, de oda rendesen csak 4 óra tájban került, késésének okául azt adta, hogy az iskolában volt elfoglalva. Novemberben az intézetből eltávolították. Deczemberben lába ficzamadott ki, s ezőta otthon volt nénje felügyelete alatt. Ha apja otthon volt, akkor csak tūrhető volt a magaviselete. Mihelyt apja eltávozott ő is megszőkött, s az utcára és a ligetbe ment csavarogni. Rendkivül hazug természete miatt soha sem tudták, hogy hol volt. A házban azt beszélte a lakőknek, hogy apja után 2000 ftr örökség esik rá és ezt apja elsikkasztotta. Az árvaszék parancsára a menhelybe hozták. Testvérei nincsenek. Makacs őnfejű, másokkal szemben illedelmes, apját nem szereti. *Vizsgálat* 135 cm magas, jól táplált fiú. Koponyája hossza 180 területe 140. A jobb fali lemez közepe táján ezüst forint nagyságú hajzattól teljesen fosztott terület, szintűgy a homloki részen, mely azonban csak bab nagyságú homloka a mell felé keskenyedik. A halánték tájak besűppedtek. A szemiris macskaszűrke, látái középtágak, fényre és alkalmazkodásra jól reagálnak. Mindkét arczfelét jólidegzi, kioltott nyelve a középvonalban áll. Kinyűjtott kéz ujaiban csekély remegés. Behunyt szem mellett biztosan áll. Térdreflexek élénkek. A bőř éřzékenysége rendkivül fokozott. Hő éřzés megvan. Has valamint cremaster reflex élénk. Mozgások szabadok Mélyebb éřzések zavartalanok. Mellkasi szervek épek. Korát jól mondja, születési idejét tudja. Těr és időbeli tájékozottsága kitűnő, felfogása élénk, memóriája kifogástalan. Ismeretei az iskolázottságától várhatókat felűlműlják. Jól számol hibálenul olvas. Beszède akadozottságot nem mutat. Szellemileg

fejlett. Elénk tekintetű, megnyerő külsejű. Állítása szerint nénye, ki mindig haragudott reá, – árulta be apjánál. *Vélemény.* Psychopatikus hajlamú kóros lelki fogyatékoságú gyermek. Mivel helytelen, nem elég szigorú nevelésben részesült és nem megfelelő millieuban tartózkodott, továbbá társai által könnyen befolyásolható volt: az atyja által bementett rendellenes cselekedetei ezen tényezők befolyásának tudhatók be. Megfelelő kihelyezés mellett paedagógiai felügyelet alatt, teljes javulás remélhető. *Elhelyezés.* Miután 2 hétig a menhelyben tartózkodott, s ezen idő alatt példás magaviseletével, engedelmességével, intelligenciájával társait nagyban felül múlta: annak megállapítására, hogy ezen kifogástalan magaviselet nem-e csak színlelés, kipróbált, szigorú mesterhez ideiglenesen kihelyeztetett 1909 július hó 30-án 1909 augusztus 20-án a fiú mestere jelenti, hogy a gyermek kitűnő magaviseletű, szorgalmas, rendszerető és az összes tanoncok közül jó tulajdonságainál fogva kiválik 1909 augusztus 24-én mesterétől behozattuk, mert telepre lesz kihelyezve 1909 augusztus 30-án Weninger-féle családi telepre helyeztetett, ott gymnasium I. osztályába fog járni. Ott kitűnő tanuló.

18 eset. J. I. Született. Budapest, 1896 április hó 10 rk. Apja asztalos, házfelügyelő. Anyja háztartásbeli. Szüleinek lakása. Budapest. Felvétetett 1909 szeptember 26-án. *Előzmény.* Az alább következőket a leány mondta be. Anyja, kinek ezt felolvastam, ezen életrajzot mindenben megerősítette, «Együttélő szülőknél nőttem fel itt a fővárosban 7 éves koromban az erdőtelki elemi iskolába íratlak be. A 4 osztályt ismételnem kellett, mert beteges voltam (anyja kiegészíti ezen bementést azzal, hogy a leány 4 osztályba járt, a tanítónő valamiért megszidta, erre a leány kiszaladt a padból, nekiment a tanítónőnek, azt bántalmazni kezdte és ruháját letépte. Mikor az iskolából kimaradtam, egy papírzacszkógyárba kerültem, hol egy hónapig voltam, mert keveset fizettek. Hetenkint 1 forintot kaptam, mert ügyetlen voltam. Társnőim 3 forintot is kerestek. Ezután egy patentkapocsgyárba mentem, hol szintén csak 1 forintot kaptam egy hétre. Nem is maradtam egy hétnél tovább. Ez utóbbi helyen megismerkedtem egy 16 éves rossz leánnyal, ki rábeszélte, hogy jöjsek hozzá lakni, mert neki és szeretőjének van lakása. Nem mentem hozzá, pedig mindenfélét ígért nekem. Ezután egy hétig csavarogni jártam. Étkezni egy ismerősömhöz mentem, hol ezért takarítani segítettem. Este 8-9 órakor rendesen hazamentem, s azt mondtam dolgozni voltam. Anyám végre megtudta a valót, s nagyon megvert. Ezután egyideig otthon tartottak. Van a házban egy kifőzős, hova munkások járnak étkezni. Itt egy alkalommal megismerkedtem a kifőző tulajdonosának öcsésével egy 20 éves legénynyel. Ez a legény 1907 november 1-én Mindszentek napján este mikor a konyhában voltam egyedül, bekopogtatott az ablakon, mire én őt beeresztettem. Mivel anyám a szomszéd szobában volt, azt ajánlottam a legénynek, várjon meg künn az udvarban, majd kijövök. A mosókonyhában találkoztunk, itt a legény csókolgatni kezdett és erőszakot követett el rajtam. Anyámnak a lakók megmondták hol vagyok, erre ő bejött a mosókonyhába és a legényt egy rúddal elverte, sőt mikor ez későbbben kabátjáért visszajött, a lakókat felbiztatta, hogy

újra verjék meg. Nagy verekedés lett ebből úgy, hogy rend-örnek kellett közbelépni. Anyám előtt a nemi érintkezést eltagadtam. Télen otthon voltam, szolgáltni küldtek, de nem volt kedvem hozzá 1903 év januárban egy napon egy ismerős asszonytól anyám nevében 3 forintot kértem, felvettem a legszebb ruhámat, s elszöktem hazulról. Vonaton B-ra menteni nagybácsimhoz, honnan később apám tudtával Sz-re kerültem egy rokonomhoz, hol 8 hónapig házi dolgokban segédkeztem, f évi augusztus hóban hazahoztak, s egy helyszerző révén. Balatonba kerültem, honnan 2 hét múlva visszajöttem. Ezután néhány hétig gyerekek mellett voltam, szept 26-án az. V. ker előjáróság útján a menhelybe holtak». Anyja állítása szerint azzal fenyegették, hogy a menhelybe viszik, azt felelte: «Inkább vigyék bordélyházba, mert neki úgysis csak odakerülni van kedve». Apja józanéletű, házassága első idejeben súlyos hastyphusa volt. Anyja rendkívül ideges, minden csekélység nagyon felizgatja. Mindenért haragszik. Gyermekkorában fejtyphusa volt, ezt tartja idegessége okának. Még két gyermek van otthon: 6 éves. József 12 éves. Alice, ez utóbbi idióta. *Vizsgálat* 147 cm magas, jól fejlett és táplált leánygyermek, koponyája rendellenességet nem mutat. Az arczassimetriás, a bal arczfél 115 mm a jobb 95 mm. A bal homlokdomb erősebben emelkedik. Látái koncentrikusak, fényre és alkalmazkodásra jól reagálnak. Jobb arczfelét gyengébben idegzi be. Orrsövény balfelé deviál. Fogai csipkézettek, szápadlás sajkaszerűen keskenyedett. Kinyújtott kezujjak nem remegnek. Behunyt szem mellett kissé inog. Térdreflexek nehezebben válthatók ki. Hő, fájdalom, valamint mélyérzések zavarotalanok. Mellkasi szervek épek. A hozzáintézett kérdéseket jól fogja fel. Hely és idő tekintetében jól tájékozott. Ismeretei kielégítők. Számolóképesége jó. Jól ír és olvas. Figyelmét koncentrálni tudja. Memóriája megfelelő, reprodukáló képessége jó hangulata derült, magatartása élénk, arczkifejezése szabad. A mai dátumot hibásan mondja, majd helyesen kijavítja. Születési idejét is pontosan tudja. Tartózkodása helyét jól nevezi meg. Az év hónapjait tudja. A nap óráit 12-nek mondja, majd kijavítja, óra, perez viszonyait is tudja. A házi és vadállatokat helyesen sorolja fel, egyes sajtáságaikat is jellemzi. A nyelvtan elemeivel eléggé tisztában van. Magyarország folyóit elmondja, a Rajnát és közójök teszi, majd azt mondja róla, hogy Galíciában van. Történeti ismeretei eléggé jök, bár kissé felületesek, az eseményeket összetéveszti. Az olvasottakat jól megérti, reprodukálni tudja. Jövöje felöl kérdezösködve, nem tudómmal felel. Hosszas faggatás után azt mondja, tanulni szeretett volna, vagy varrónö lenne. Legnagyobb vágya a ruha lenne. A jó. Istent szereti legjobban Az élök közöl a papáját. A mamáját nem szereti. Ha pénze volna, ruhát, cipöt venne 0 itthon nagyon szeretett tanulni, s nem csinálta azt mit anyja parancsolt. *Vélemény. Psychopathiás terhelt degeneration jelekkel. Kellö milieuben javulás Intézkedés* 1909 október 26-án. Reisinger. Mariska varrónönek, ki leányt kér a varrodájába, értesítés ment, hogy a leányt próaaidöre átveheti. Lakik Kukán 1909 november 10 levelezölapon sürgetés ment válaszórt, felelet nem jött

6. *A züllött gyermekekről való állami gondozd-. Magyarországon: a magyar állami erkölcsi gyermekvédelem*)*

Láttak, hogy a gyermek züllöttsége a környezet és a gyermek sajátos természetének, psychophysikájának eredménye:

Az eddigi észlelések mutatták, hogy a környezetnek a milieunek jut a nagyobb szerep, de a sajátos természet is oly fontos, hogy annak tekintetbe nem vétele az egész gondozást eredménytelenné teheti.

A gyermek elzüllése elleni küzdelem tehát a milieu, a környezet megváltozása ellen kell hogy irányuljon elsősorban, a második feladat pedig a gyermek sajátos természetének megjavítása orvos-pedagógiai eszközök által.

A gyermekek elzüllése ellen präventive küzd minden oly állami intézkedés, mely a népjólétet emeli. Tehát minden intézkedés, mely a munkanélküliséget csökkenti, a betegsegélyző pénztárak, a rokkantbiztosítás, a munkaidőt rövidítő intézkedések, főleg a női munkások munkaidejét megrövidítő intézkedés stb. Csökkenti a gyermekek elzüllését a kötelező munkás-aggkori ellátás, a kötelező özvegy- s árvabiztosítás stb.

A meddig azonban mindezen kérdések megfejtve nincsenek a leghatalmasabb lépés a gyermekek elzüllése ellen az *elhagyott* gyermek állami védelme, állami gondozása.

A mely gyermekekről övéi *kellőkép* gondoskodni nem tudnak, azt. Magyarországon az állam gondozza. Ezen anyagi elhagyottság révén 50,000 gyermeket gondoz a magyar állam. Kétségtelen, hogy ezen 50,000 gyermek tekintélyes része ezen állami gyermekvédelem nélkül elzüllött volna.

Hatalmas lépés a gyermekek züllöttsége elleni küzdelemben a 60,000/1907. B. M. sz. rendelet, mely a gyermek felvételét az állami gyermekvédelembe, *erkölcsi okokból* is lehetővé teszi. Vagyis a gyermek állami védelembe vétetik azért, mert a gyermek a züllés veszélyének van kitéve környezetében, vagy sajátos természete és a viszonyok folytán züllésnek indult

*) Az 1910-iki január hó elsején a büntetőjogi novellának a fiatalkorúakra vonatkozó részével életbe lépett kormányhatósági intézkedések itt ügyelembé véve nincsenek még

Midőn tehát a gyermek külön védelemre, külön gondozásra szorul, nem azért mert anyagi szükségleteit övéi fedezni nem tudják, hanem mert erkölcsi, helyesebben sociális fejlődését övéi biztosítani nem tudják, erkölcsi gyermekvédelemről beszélünk. Az anyagi gyermekvédelem tulajdonkép majd mindig erkölcsi gyermekvédelem is. Erkölcsi gyermekvédelemről szűkebb értelemben azonban akkor beszélünk, ha vagy csak erkölcsi okok folytán kerül a gyermek az állam gondozásába, vagy pedig az erkölcsi okok prevaleálnak.

Az erkölcsi gyermekvédelemre okot ad vagy a gyermek környezetének sociális fejlődésére alkalmatlan volta, vagy a gyermek psychejének antisociális, társadalomellenes fejlődése, melynek oka magában a gyermeknek testi alkatában psychophisikájában rejlik ((Sajátos természete». *Bosnyák*). Gyakran az esetek legtöbbszörében mindkét tényező játszik közre.

Látjuk ebből azt is, hogy a magyar állami erkölcsi gyermekvédelem teljesen más alapból nőtt ki, mint a többi európai állam erkölcsi gyermekvédelme. Ez is egyike oka annak, hogy egész más irányban, a többi állam erkölcsi gyermekvédelmét messze felülmúló rendszerré fejlődött.

A többi európai állam erkölcsi gyermekvédelme, főleg a német erkölcsi gyermekvédelem – mint jeleztem már – a kriminalitás elleni harczból fejlődött. A büntettségbe esett gyermekeket javító nevelésbe adták, majd ezen javító nevelést kiterjesztették, a bűnbe még nem esett, de bűnös hajlamokat elárult, vagy büntetést elkövetett, de a büntethetőség korhatárát még el nem ért gyermekekre. Az erkölcsi gyermekvédelem tehát itt a büntetőjogból fejlődött.

A magyar állami erkölcsi gyermekvédelem fejlődésmenete egész más. A gyermekvédelmi szabályzat megteremtette a gyermek jogát az állami gyermekvédelemre és ezen jogot kiterjesztették külön is még az erkölcsileg elhagyott gyermekekre, vagyis azon gyermekekre, kinek övéi nem tudják megadni a kellő erkölcsi gondozást. A magyar állami gyermekvédelmi szabályzat elhagyottnak mond ugyanis minden oly gyermeket, kiről övéi kellőképp gondoskodni nem tudnak. S ebben már benne van nemcsak az anyagi elhagyottság, hanem az erkölcsi elhagyottság is.

Míg tehát a külföldi államok, főleg. Németország gyermekvédelme a büntető jogból fakad, addig a mai magyar állami gyermekvédelem a gyermek jogából az államhoz, tehát a közigazgatási jogból kivált szociális jogból fakadt. Ezért foglalkozik. Németországban elsősorban a jogász, a bíró az erkölcsileg elhagyott gyermekekkel, az *ítéli* a javító nevelésre, őt megbélyegezve ezzel egész életére. Nálunk azonban az állam felkeresi az erkölcsileg elhagyott gyermekeket és felemeli, nyújtva neki jogot az állam kellő gondozására. S minthogy nálunk a *«kellő»* gondozás hiánya képezi a jog forrását, a gyermek felett nem ítélünk, hanem a gyermek gondozásával hivatásszerűen foglalkozó orvos – a menhely igazgató főorvosa – kutatja a züllöttség okát s akár szociális okokat talál, akár az egyén psychophysikájában találja a züllöttség okát a jogot az állami gyermekvédelemre megállapítja. Ezzel egyúttal a németországi Fürsorgeerziehung legfontosabb veszélye, mely az egész mű értékét kétségessé teszi, a gyermek megbélyegzése, el van kerülve.

a). *A magyar állapotok a gyermek jogának az államhoz való megteremtése előtt*

A magyar gyámügyi törvényben a közgyám szerepel, mint a kinek hivatása lenne az árva gyermekek *«kellő»* neveléséről gondoskodni. A gyakorlatban azonban ezen intézmény, amely a most. Nyugateurópában színre kerülő. *Berriifsvormwid-scliafi-vak* megfelelne ily irányban, életbe nem lépett soha és a magyar árvaszék közgyámjával együtt megmaradt a vagyonos árvák bankárjának.

A magyar gyámügyi törvény megadja a jogot a rossz szülőktől a gyermeket elvenni. Ezen az alapon sem fejlődött ki azonban erkölcsi gyermekvédelem.

A büntetőtörvény a züllöttekkel nem foglalkozik, csak azokkal, kik büntetendő cselekményt vagy legalább is kihágást követtek el (csavargást, koldulást), azokat a királyi javítóintézetekbe lehetett utalni. Ugyanoda voltak felvehetőek a szülők és gyámok kérésére züllésnek induló gyermekek. De egyrészt a javítóintézetbe történő felvételben rejlő erkölcsi megbélyegzés folytán, másrészt mert a javítóintézetek a kriminális gyermekek befogadására is alig voltak elégségesek, számbavehető erkölcsi gyermekvédelem ezen az alapon sem fejlődhetett 14 év alatt (1884-1898-ig) mindössze 398 gyermek vétetett fel szülők, vagy gyám kérelmére.

Az országos betegápolási alapról szóló törvény, mely az állami gyermekvédelem anyagi részét megteremtette, az erkölcsi gyermekvédelmet sem szövegében, sem indoklásában még nem kontemplálja. Az ezen törvény gyermekvédelmi részéhez kiadott 50,000/1899 sz utasítás az elhagyottságnak liberális tág defini-

ciójával megadhatta volna az alkalmat az erkölcsi gyermekvédelemre, de a gyakorlatban ezen az alapon sem fejlődött ki erkölcsi gyermekvédelem.

Látjuk tehát, hogy a közgyámi intézmény, a büntető törvénykönyv és a javítóintézetek az elhagyott gyermekről szóló belügyministeri 50,000/1899 szabályzat daczára, az erkölcsi gyermekvédelem. Magyarországon nem volt, a mai az I/V c/1903-iki gyermekvédelmi szabályzat megalkotásáig.

b). *Az erkölcsi gyermekvédelem a gyermekvédelmi szabályzatban*

A mai állami gyermekvédelem tehát az I/V, c/903 belügyministeri szabályzaton alapul, melyet röviden magyar gyermekvédelmi szabályzatnak nevez a közigazgatási gyakorlat. Ezen szabályzat, mely a *gyermek jogát* az állam gondozására megteremtette már kontemplálja az állami erkölcsi gyermekvédelmet. Első paragrafusa az elhagyottságot akkép írja körül, hogy elhagyott az, «a kinek eltartásáról és neveléséről rokonok, jötevők, jótékony intézetek, vagy egyesületek *kellően* nem gondoskodnak». Sokkal határozottabban utal az erkölcsi gyermekvédelemre a 3 §, a mely azt mondja, hogy ha a törvényes képviselő az elhagyott gyermek tartását, neveltetését elhanyagolja, *erkölcsiségét*, vagy testi jólétét veszélyeztetné, az árvaszék a gyermek részére oly gyámot rendel, a ki őt a menhely gondozásába adja, vagy a gyermek eltartásáról, erkölcsiségéről megfelelően gondoskodik. Hogy már e szabályzat czélozta az erkölcsi gyermekvédelmet, ugyancsak mutatja a 10 §, a mely úgy intézkedik, hogy a közigazgatási hatóságok, hatósági közegek kötelesek bejelenteni az árvaszéknek azt is, ha valamely 15 éven alul levő, habár nem elhagyott gyermekre nézve indokoltnak mutatkozik, hogy az árvaszék elrendelje az állami gyermekmenhelybe való felvételt.

De a mint a magyar gyermekvédelmi szabályzat megjelent, annak megalkotója, *Bosnyák Zoltán dr* azonnal hozzáfogott az erkölcsi gyermekvédelmet ki-domborító és szabályozó rendszere megalkotásához.

És tényleg, alighogy az állami gyermekvédelem 18 központi intézete megalakult, modern hygienikus épületeket nyert, a szervezés munkája megtörtént, a menhelyek vezetésére alkalmas és bevált emberek megvoltak, jelent meg a 60000/IX. B/907 sz. körrendelet, *az eddigi környezetükben erkölcsi romlásnak kitett, avagy züllésnek kitett gyermekek oltalmáról, az állami gyermekvédelem körében.*

Ezen szabályrendelet hangja, irálya teljesen eltér attól, a mit a közigazgatás rendeleteiben megszoktunk. A törvények paragrafusai tömkelegének legpontosabb respektálása mellett minden banalitás és minden szárazság száműzve van ezen rendeletekből. Lelkes szavakban új utat mutat a hatóságnak társadalmunk

socialis nivójának emelésére. S utat mutat az emberi lelkek megmentésére a kriminalitás fertőjéből. Utat mutat a társadalmat megszabadítani a fogháztól, a fegyháztól. A gyermekvédelmi szabályzat és ezen 60,000/1907-iki rendelet alkotják az erkölcsi gyermekvédelemnek egy oly rendszerét, mely fölülmúlja a külföld rendszereit és a melyet a következőkben részletesen be akarok mutatni.

c). *Kinek van igénye az erkölcsi gyermekvédelemre*

A magyar állami erkölcsi gyermekvédelem alapján joga van az állam gondozására azon gyermekeknek, a kik eddigi környezetükben erkölcsi romlásnak voltak kitéve, avagy züllésnek indultak már, tekintet nélkül arra, hogy a hatóság a züllöttekkel foglalkozott-e már, vagy sem. Természetes, hogy a hatóságok a kihágással, vagy büntetettel vádolt, vagy ebben vétkesnek talált gyermekeket szintén az állami gyermekmenhelybe beutalhatják.

Még pedig az állami gondozásra joguk van, tekintet nélkül arra, vajjon a gyermek léttentartásáról, szülei, vagy övéi tudnak-e gondoskodni, vagy sem. Természetes, hogyha a gyermek szülei hozzájárulhatnak a gyermek eltartási költségeihez, úgy a gyámhatóság ezt a kötelezettséget megállapítja. Más korlátozás nincs, más hátránya a züllött gyermeknek abból, hogy szülei esetleg tehetősebbek, nincs. A magyar állami gyermekvédelem szabályzatában benn van ugyan az a korlátozás, hogy csak azoknak van igényük az állam gondozására, a kiknek eltartásáról és neveléséről a rokonok, jótévők, jótékony intézetek és egyesületek nem gondoskodnak, de ezen korlátozás a gyakorlatban íontossággal nem bír. Teljes ellentétben a német gyakorlattal, hol ezen egy pont az ügy hátrányára előtérbe lépett. Míg ugyanis. Németországban a gyermekeket csak akkor veszik a Fürsorgeerziehungban, ha semmi más módon sem a szülők segélyezésével, sem egyesület útján stb. nem sikerül a kérdést megoldani, addig. Magyarországon ép ellenkezőleg az egyesületek addig nem veszik le a gyermekeket, míg az állami menhely kötelékébe nem kerültek és akkor aztán az állami menhelyek fizetik a gyermekért a tartásdíjakat.

Végzetes hibája a magyar állami gyermekvédelemnek, hogy a gyermekeknek csak 15 éves korukig

van joguk az állami gondozásra. Ezen rendkívül súlyos hibán a közeli jövő segíteni fog azáltal, hogy *Bosnyák* javaslata az individuális korhatárról a 15 éves korhatárt el fogja tüntetni azok számára, kiknél ez kevés 1907 október elsejétől egész 1909 márczius elsejéig összesen 1410 gyermek vétetett az állam erkölcsi védelmébe, illetve gondozásába.

(I). *Kik tartoznak az erkölcsi gyermekvédelemre beutalni gyermekeket*

Ez irányban igen szigorú intézkedések állnak fenn.

Már a gyermekvédelmi szabályzat 9. §. intézkedik, hogy a község és város köteles azonnal gondozásba venni azt a 15 éven alul levő gyermeket, a ki elhagyottnak mutatkozik és mindaddig gondozásába tartani, míg a menhely kötelékébe fel nem veszik, egyúttal pedig a sürgős felvétel ügyében intézkedni. *Az összes közigazgatási hatóságok*, sőt hatósági közegek. Kötelesek azonnal bejelenteni az árvaszéknek, vagy a menhelybe való beutalásra jogosult hatóságnak azt, ha valamely 15 éven alul levő gyermek, a ki elhagyottnak mutatkozik vagyis, ha életfentartása és nevelése biztosítva nincs, legyen ez a magyar gyermek az ország területén, vagy a külföldön.

Azoknál a kiskorúaknál, a kiknél atya, vagy anya elhalt, a kérdéses körülmények vizsgálása és esetleg jelentéstétel akkor történjék, a mikor felveszik a halálesetet.

Egyéb kiskorúakra nézve a kérdéses körülményeket a közgyám kíséri figyelemmel és ha az elhagyottságnak körülményei mutatkoznak, teszi meg a jelentést. Városokban a jelentéstétel kötelessége a közgyámot és a rendőrkapitányi hivatalt terheli.

Ámbátor ezen intézkedések szigorúak és igazán mindent magukban foglalnak a mi elegendő lett volna, hogy az állami erkölcsi gyermekvédelem erősen fejlődjön és még sem történt meg, míg a *60000/907 számú belügyministeri rendelet* következő intézkedései életbe nem léptek.

Ezen rendelet, az állami erkölcsi gyermekvédelem igazi alapja kötelezi a közigazgatási hatóságokat, hogy azon 15 éven alul levő gyermekeket, a kik hábár büntettet, vétséget, vagy kihágást nem is követtek el, *de züllésnek indultak*, avagy ha ilyet elkövettek

de a gyermek a 12-ik életévet még meg nem haladta, kötelesek a hatóságok azonnal az illető gyermekeket megfelelő módon (a mely alatt azonban a tolonczolás nem érthető) a legközelebbi magyar kir. állami gyermekmenhelybe szállítani, a gyermekre vonatkozó mindannak az adatnak közlése mellett, a melyet a hatóság minden nyomozás nélkül ez időben ismer. Egyben a gyámhatóságot is értesítik. Ha azonban anyagi jogi értelemben vett elhagyottság nem forog fenn, vagyis anyagilag a gyermekről övéi tudnak gondoskodni, de a hatóság a tényállásból megállapítja, hogy a gyermek eddigi környezetében erkölcsi romlásnak van kitéve, vagy züllésnek indult, akkor ha ez a gyermek érdekében halaszthatatlanul szükséges, az elől említett módon köteles azonnal a legközelebb eső menhelybe szállítani

Azon gyermekekről, a kik *büntettet vagy vétséget követtek el*, a büntető novella 1908: XXXVI t-cz intézkedik. Ha ezen gyermek a büntett, vagy vétség elkövetésekor életének 12-ik évét még be nem töltötte s eddigi környezetében romlásnak van kitéve, vagy züllésnek indult, úgy a hatóság a legközelebb eső gyermekmenhelybe utalja. Ha az, a ki a büntettet, vagy vétséget elkövette, ennek elkövetésekor 12-ik évét már meghaladta, de 18-ik évét még be nem töltötte, ha a büntetethez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettsége nem volt, így büntetőjogi felelősségre nem vonható. Ha ily fiatal korú eddigi környezetében erkölcsi romlásnak van kitéve, vagy züllésnek indult, a bíróság a fiatal korúnak neveltetését rendelheti el. Ezen javító nevelés az enyhébb bánást igénylő fiatal korúak ellen az állami gyermekmenhelyek és ezekkel kapcsolatos vagy azokat kiegészítő társadalmi intézmények alapján történik.

A 60000/907 szabályzat azonban nem elégszik meg ezeknek száraz felsorolásával, hanem hozzáfűzi:

«Elvárom az összes hatóságoktól, hogy ezeknek a gyermekeknek érdekére, de a megmentésükhöz fűződő nagy társadalmi s állami érdekekre való tekintettel is, a socialis érzés magaslatán igaz odaadással hajtsák végre rendelkezéseimet

A végrehajtást szigorúan ellenőrzöm s a hol mulasztást tapasztalok, hogy megtoroljam, alkalmazni fogom a törvény szigorát.

Végezetül még csak azt hangsúlyozom, hogy a gyermeknek az állami gyermekmenhelybe való felvétele, avagy kiegészítő intézményeibe való elhelyezése se a gyermekre, se a családjára egyáltalán nem bélyegző.

Az emberszeretet intézményei ezek, a melyek szülői gonddal és gyengédséggel veszik oltalomba a züllésnek indult gyermeket, hogy védve, nevelve megmentésük őt a börtöntől.«

Az árvaszékeket a rendelet különösen felhívja arra, hogy az ügyre nagy figyelemmel legyenek. Hozzáfűzi:

«Figyelmeztetem továbbá az árvaszéket az ezeknek a gyermekeknek a megmentéséhez fűződő nagy társadalmi és állami közérdekre. Nemcsak egy-egy saját természete, avagy elhanyagolt nevelés folytán züllésnek indult gyermek megmentéséről van itt szó, hanem arról is, hogy a társadalmat megmentjük a züllött gyermektől várható károktól. A züllött gyermek magára hagyva valósággal bontó anyaga a társadalomnak, megrontja gyermektársait, a kikkel az életviszonyok nap-nap után összehozzák.

Ezek lebegjenek az árvaszék szeme előtt, a mikor intézkedésével az eddigi környezetében erkölcsi romlásnak kitett, avagy züllésnek indult gyermeket az állami gyermekvédelem oltalma alá helyezi. És magasztos hivatásának gyakorlásában legyen ugyan szigorúan lelkiismeretes és ne vegye az állam gondozása alá az olyanokat, a kiknek erkölcsi fejlődése más-kép is biztosítható, de fiskális szempont, érintse ez az államot, vagy a községet, ne vezesse; a ki igazán züllött, vagy züllésnek van kitéve, az többbe kerülhet a társadalomnak, ha nincs gondozás alatt, mint a mibe e gondozás kerül. Ha az árvaszék intézkedése szórványos, egyes községet sújt is, ezzel szemben áll az, hogy az ilyen züllött gyermek közveszedelme illetőségi községenek, közveszedelme az egész társadalmi államlétrének.

De előre kijelentem, hogy azok a községek, a melyeket 7 éven felüli ilyen gyermekek tartási költségei aránytalanul megterhelnek, elsősorban támaszthatnak igényt arra, hogy Gyv. Sz. 61. §-a alapján igénybe vegyék az elhagyott gyermekek vármegyei segélyalapját. Es a mennyiben ennek az alapnak az állása a kellő segélyezést meg nem engedné, igénybe vegyék a Gyv. Sz. 62. §-a alapján az államsegélyt

Végül még a következőket jegyzem meg: A mikor az elhagyott gyermekek védelméről szóló szabályzatot kibocsátották, a kísérő rendeletben kifejezés adatott annak, hogy az állami gyermekvédelem terén különösen nagy szerephez jut az árvaszék, mert tevékenységének új medre támad, a mikor mód adatik neki, hogy megvalósíthassa a vagyontalan gyermekek védelmének *nagy feladatát*.

A mily nagy feladat a vagyontalan gyermekek védelme, életmentése, ép oly nagy feladat hárul most az árvaszékre az eddigi környezetükben erkölcsi romlásnak kitett, avagy züllésnek indult gyermekek oltalmában.

Ismerve azt az emelkedett szellemet, a mely a gyermekvédelem terén az ország legtöbb árvaszékét áthatotta, nem kétlem, hogy a szociális érzés magaslatán az árvaszék úgy egészében, mint egyes tisztviselőiben az emberszeretettől áthatott lelkes munkával részt vesz az eddigi környezetükben erkölcsi romlásnak kitett, avagy züllésnek indult gyermekek következményeit tekintve oly nagy horderejű mentési akciójában is.

Ezt nemcsak kérem, de elvárom, megkövetelem.

Abban a nem várt esetben, ha bármi irányban mulasztást tapasztalnék a mulasztókkal szemben alkalmazni fogom a törvény szigorát.

Végül még a következőkre figyelmeztetem:

A mikor az árvaszék a szóban levő gyermekek érdekében intézkedni fog, nem egyszer tapasztalja majd, hogy a törvényes képviselők elfogultsága, álszemérme, nemtörődömsége, nem egyszer haszonlesése útját igyekszik állni annak; hogy az ő hanyagságuk, lelkiismeretlenségük következtében az eddigi környezetben erkölcsi romlásnak kitett, avagy züllésnek indult gyermek az állami gyermekvédelem oltalma alá helyeztessék.

Nem kétlem, hogy elsöben is a gyermek érdekét tartva szem előtt, ez esetben az árvaszék teljes szigorral alkalmazni fogja az 1877: XX t-cz 22, 37. és 57. §-ait s a gyermek részére oly gyámot rendel, a ki öt az állami, gyermekvédelem oltalma alá adja. A gyermeknek az állami gyermekmenhely kötelékébe való felvétele, avagy kiségitő intézményeibe elhelyezése – ezt az árvaszék előtt is hangsúlyozom – s ez a gyermekekre, se családjára nem bélyegző. Az emberszeretet intézményei ezek a melyek szülői gonddal, gyengédséggel veszik oltalomba a züllésnek indult gyermeket, hogy védve, nevelve, megmentsek öt – börtöntől.»

Mint látszik, a beutalás a lehető legtágabb területre került. Ennél többet tenni nem lehet, ennél eredményesebben a társadalmat socialis magaslatra felemelni nem lehetséges. *Ha az erkölcsi gyermekvédelem nálunk nem a lehető legkiterjedtebb lesz, ez társadalmunk struktúrájának a hibája és semmiesetre sem, a vezető és intéző körök hibája.*

Az 1907 október elsejétől 1909 márczius elsejéig felvett 1410 gyermek közül a beutalás a következők intézkedésére történt:

Kinek kérelmére történt az állami gondozásba való beutalás	Fiú	Leány	Összesen	
Szülő kérelmére	281	45	326	23,1
Rendőrség	600	108	708	50,2
Közigazgatási hatóság	279	54	334	23,6
Gyermekvédelmi bizottság	15	2	17	1,3
Önként jelentkezett	24	2	26	1,8
Összesen	1199	211	1410	100,0

e). *Mily eljárással vétetik fel a gyermek az állami erkölcsi gyermekvédelembe*

Az állami gyermekmenhelybe való felvétel és ez az egész magyar állami gyermekvédelemnek egyik fő jellemvonása, minden néven nevezendő alakiség nélkül történik. Akár szülő, akár rendőrség, akár hatóság, akár gyermekbarát hozza be a gyermeket, ez azonnal felvétetik.

Azok a külföldön oly nagyfontosságú óvszabályok, hogy olyan gyermek ne kerüljön az állami erkölcsi gyermekvédelembe, ki nem züllött, nehogy megbélyegeztessék, itt teljesen elesnek, mert hiszen a gyermekek egy socialhygienikus intézetbe vétetnek fel, egy intézetbe, a melyet orvos vezet, a mely tehát őt semmikép meg nem bélyegzi. Ha kitudódik, hogy a gyermek nem a menhelybe való, hanem ép erkölcsű, úgy az igazgató-főorvos intézkedni fog a gyermek kiadatása ügyében.

Hangsúlyoznunk kell itt, hogy az igazgató-főorvos által történő felvétel ideiglenes és a végleges elbírálás abból a szempontból, hogy valamely magánérdek vagy az állam finanziaális érdeke megsértve nincs-e, egy hatóságot, az árvaszéket illeti, kihez az igazgató-főorvos az esetet felterjeszi.

1907 október 1-től 1909 márczius 1-ig felvétetett 1400 gyermek.

A felvétel kinek intézkedése alapján történt, azt a következő táblázat mutatja:

Az állami gondozásba való felvétel kinek intézkedése alapján történt	Fiú	Leány	Összesen	Az összes felvételek százaléka
Árvaszéki határozattal, fővárosban ker. eljáróság	214	84	1	21,4
	331	62	303	29,3
<i>Az elsőfokú közíg, hatóságok</i>	622	65		49,0
(főszolgabíró, polgármester intézkedése alapján	4		413	0,3
			690	
<i>Az igazgató főorvos intézkedése alapján</i>			4	
<i>Egyesület kérésére és költsége</i>				
Összesen	1199	211	1410	100,0

f). A gyermek végleges felvétele az állami erkölcsi gyermekvédelembé

Ha a gyermek az állami gyermekvédelembé felvételre kerül, azzal, aki a gyermeket behozta, jegyzőkönyvet vesznek fel és így a gyermekre vonatkozó összes adatok az árvaszékhez kerülnek, a ki azután véglegesen dönt. Az eljárás a gyámhatóságnál rendszeresen írásbeli. De jogában van az árvaszék háromtagú tanácsának vagy a referenseknek is a gyermeket, a szülőket, tanítókat stb. maga elé idézni és kihallgatni.

A határozatot úgy a gyermek hozzátartozói, mint a menhely igazgató-főorvosa is felelősséget vállalhat és még két egyhangú ítélet alapján is a miniszterhez intézhető felülvizsgálati kérelem.

Látjuk tehát, hogy a felvétel a legmesszebb menő liberalizmussal alap, a legalaposabb jogi megvitatásnak tér nyílt. A gyakorlat ezt az utat elég gyakran ki is használja.

Az 1909 márczius 1-ig felvett 1410 gyermek között 870-nek, tehát 61%-nak ügyében az árvaszék döntött, míg 540, vagyis 39% ügyének tárgyalását még nem fejezte be.

Az állami gondozásba vett gyermekek árvaszéki tárgyalása ügyének állása:

	Fiú	Leány	Összesen	Százalék
Az árvaszék által erkölcsi okokból elhagyottá nyilvánított	741	129	870	66,7
Az ügy tárgyalás alatt van még	458	82	540	38,3
Összesen	1199	211	1410	100,0

g). A költségek

Az állami erkölcsi gyermekvédelem költségeit az állam viseli. A 7 éven felüli gyermekek tartásdíjköltségeit, de ezen felül semmi egyéb költséget az állam az illető községektől visszaköveteli. Azon községek, melyeket a 7 éven felüli ilyen erkölcsi állami gyermekvédelemben részesülő gyermekek költségei túlerősen megterhelnek, elsősorban támaszthatnak igényt az elhagyott gyermekek vármegyei segélyalapjára és a

mennyiben ennek az alapnak az állása ezt meg nem engedné, igénybe vehetik az államsegélyt.

h). A gyermek kiadása az állami gyermekvédelemből

A mily egyszerű és alakiság nélküli a gyermeknek az állami erkölcsi gyermekvédelembé való felvétel, ép oly egyszerű és alakiság nélküli a gyermek kiadása az állami gyermekvédelemből. A menhely igazgatójának véleménye, ítélete a döntő. Ő természetesen tekintetbe veszi nem csak a saját és szakközegeinek a megfigyelését, de tekintetbe veszi az elért eredményeket is, megfontolja ezek alapján azt, hogy a gyermek további javulása, socialis fejlődése remélhető-e az új milieuban.

Hangsúlyozni kell, hogy a menhely kötelékéből való kivétele a gyermeknek vagy pláne ennek felebezések útján való erőszakolása, mint az a német Fürsorgeerziehungban mindennapi, nálunk alig fordul elő. Ennek főoka az, hogy a mi állami erkölcsi gyermekvédelmi gondoskodásunk a gyermeket nem bélyegzi meg így tehát a szülőnek vagy a gyermek eddigi gondozójának semmi oka nincs a gyermeket újból magához gondozásába venni annál inkább, mert hisz nehezen nevelhető gyermekről (*enfant difficile*) van szó. Az 1410 gyermek közül 212 vettek szülei vissza.

Természetes, hogy a bírói vagy rendőrségi rendelettel beutalt gyermekeket az igazgató ezen hatóságok megkérdezése nélkül nem fogja kiadni. Megjegyzendő továbbá, hogy az igazgató a gyermeket csak ideiglenesen adja ki. A végleges elbírálás az árvaszékét illeti, mely a gyermek életviszonyait is tanulmányozhatja az orvos jelentésével együtt.

i). A gyakorlat hiányai

Elteltekintve attól, hogy az egész intézmény új és így egyetlen egy része sem működik még teljesen és tökéletesen az egész rendszerben, egy főhibát látunk eddig. Ez a korhatár.

A magyar állami gyermekvédelem a gyermekeket csak 15 éves koráig tartja gondozásában és ez pedig határozottan kevés. A 15 éves rendellenes magaviseletű gyermek van tulajdonkép a legkritikusabb időben, akkor szorul a legnagyobb gondozásra, phantasiája

ekkor a legtúlcsapogóbb, tettezeje forr és ekkor vagyunk kénytelenek a gyermeket kiadni.

Semmi kétség azonban, hogy ezen a hibán csak hamar változtatva lesz. *Bosnyák Zoltánnak*, a magyar állami gyermekvédelem főnökének és irányítójának genialitása felvetette az individuális korhatár gondolatát!

«Ma az állami gyermekvédelem rendszerében – írja Bosnyák – tizenöt éves korig védi az állam a fiatalokot a maga egész szervezetével, anyagi erejével. Az individuális korhatár mellett pedig addig védi, a míg egyénileg védelemre szükség van. És a míg nyugodtan ki lehet bocsátani a gyermekvédelem köréből azoknak a tizenkét éven felüli gyermekek egész tömegét, a kik földműveseknél, iparosoknál, kereskedőknél biztos nevelődésbe jutottak, ép oly veszélyes, de még 15 év nagy munkáját veszélyezteti kibocsátani 15 éven felül, ha védelemre, gondozásra egyénileg feltétlen szüksége van. Lesz tehát gyermek, a kit 20-22 éves korig is fog az állam gondozni.»

Az eszme kitűnő és általa nagyobb anyagi áldozatok nélkül látszik megfejthetőnek a korhatár kérdése.»

Egy további hiánya ügyünknek jelenleg még a zárt intézetek csekély száma, de ezen a hiányon a közel jövő már segíteni fog.

j). *A magyar állami erkölcsi gyermekvédelem elvi különbségei a külföldi rendszerektől*

1. A magyar állami erkölcsi gyermekvédelem nincs elkülönítve a materiális elhagyottság útján az állami gondozásba került gyermekek védelmétől. Ennek folytán is teljesen elesik a megbélyegzés. Sem a szülő, sem a gyermek megbélyegezve nincs, ha a gyermek az állam gondozásába kerül

2. A felvétel nem csak nem facultativ (a francia «le juge peut confier», a porosz subsidiär kérdés), hanem a gyermeknek joga van az állam gondozására.

3. A felvétel jóformán minden alakiséget nélkülöz a nélkül azonban, hogy a gyermek egyéni vagy az állam financiaális érdekei csorbát szenvednének, mert az esetet jogi szempontból az árvaszék vizsgálja felül a felvétel után.

4. A gyermek mindenekelőtt orvosilag vezetett intézetbe kerül, hol mint beteg kezelik. Az ide való felvétel még semmi esetre sem jelenti a züllöttek,

rendellenesek közzé való felvételt. Sok esetben úgy hat ezen felvétel, mint kórházba való felvétel. A változott milieu elegendő, hogy az izgatott idegek feszülése elmúljon. Az orvos és tanító behatása jótékonyan hatnak és ha nincs előrehaladott lelki degeneráció jelen, gyakran látjuk a gyermek magaviseletében, a gyermek gondolatmenetében a javulást. A rendszer ezen része, a mely az eset megvizsgálását nem bíróra bizza, nem ítél a *régi milieuban* elkövetett tettek után, hanem *új milieuban orvosra bizza*, a döntést, határozottan új és hatalmas lépést jelent előre. Ez egyedül felel meg. Európa összes rendszerei között a modern kriminalpsychologia követelésének, ez egyedül teljesíti mindazt, a mit a német. Fürsorge-erziehung hosszú praxisa alatt a szakemberek állandóan követeltek. A régi rendszerekben a gyermekek ellátása az állam által kimért *büntetés* volt, melyet a *bíró* szabott ki. Az. Andrassy-Bosnyák rendszerben az állami gondozásba való felvétel *gyógyeljárás*, a melyet *orvos rendel el*.

5. Fontos újítása a rendszernek a gyermeket családi gondozásban hagyni, de egyúttal az intensiv pedagógiai befolyást megkísérelni, úgy a gyermekre, mint a nevelőszülőkre.

6. A zárt intézetek, kivéve azok, a melyek teljesen és véglegesen elfajultak számára szolgálnak, mindig csak átmenetnek tekintetnek, mert a cél mindig a gyermeknek visszahelyezése a családba.

k). *A külföldi rendszerek hibái; az orvospsychologiai megfigyelés szükségessége*

A kényszernevelés eddig a várt eredményt ép oly kevésbé hozta meg, mint a megtorló elzárás. A fő hibája a kényszernevelésnek az, hogy a gyermek meg lesz bélyegezve egész életére. A gyermeken *egész* életén át rajta marad a folt, hogy kényszernevelésben volt. A másik fő hibája a kényszernevelésnek az, hogy a gyermekeket régi környezetükben viselt dolgaikról ítélték meg és mindjárt elvileg csak is a szigorúbb nevelést fogadták el, mint javítóeszközt.

Pedig igen jól mondja az 1904 június 28-iki francia törvényhez, a züllött gyermekekről szóló kiadott instrukció, «Le traitement doit simplement

être approprié au cas envisagé». De már hogyan lehet a ma alkalmazásban levő francia, angol és német rendszereknél a gyermekeket az őket megillető gondozásban részesíteni? Hiszen a gyermeket nem ismerik, a gyermek megfigyelés tárgyát nem képezte, a gyermek az ő régi helytelen milieujében elkövetett dolgok után lett megítélve? De ha fel is tételezzük, hogy azért a gyermekeket az intézetben megfigyelni törekszenek, kérdés, de talán nem is kérdés, képes-e az a tanító, a ki *egész életét züllött* gyermekek nevelésének szentelte, képes-e így elfogulatlanul ítélni. Képes-e az, a ki mindig csak rossz gyermekeket látott, képes-e egyáltalán a gyermeknek lelkületébe behatolni. Brioux, a «Vörös talár»-ban jól rajzolja a vizsgáló bírót, a ki okvetlen kell, hogy bűnöst találjon, mert hiszen ez az ő karrierje. Épen így a züllött gyermekek intézetét vezető tanító, züllött gyermekeket kell hogy lásson, és ha az a gyermek jó lesz, az az ő szigorának az eredménye kell hogy legyen és ez a kivétel őt a szabályban csak meg fogja erősíteni.

De a megfigyelés milieuje sem a helyes. A szigorított nevelésre berendezett intézet az école professionnelle, industrial-school, nem az a milieu, melyben a gyermek lelkületét fel fogja tární.

Tehát látjuk, hogy sem a hely, sem az egyén nem az, a ki eddigi rendszerénél, az igazi képét a gyermeknek megadhatja.

De a szigorúbb nevelés, a melyre ezen intézet be van rendezve nagyon sok gyermeknél ép a legbiztosabb út a gyermekeket teljesen a kriminalitás karjaiba kergetni. A züllött gyermekek 30% a még a legenyhébb elbírálás szerint is psychopathikus beteg gyermek. Mit fog ezeknél elérni az intézeti nevelés, mely a gyermekek züllött voltából indul ki és az ő betegségét egyáltalán nem respektálja? Németországban több kongresszus foglalkozott a kényszernevelés alkalmából tett tapasztalatokkal és mindinkább felhangzott a bíráló, hogy minden gyermeket szigorúbb nevelésbe adni hiba, hogy először a gyermek psychiáziáját kell ismerni, a gyermeknek testét-lelkét meg kell ismerni, mielőtt róla ítéletet, véleményt mondhatunk. *Strümpell* ki pedig élesen küzd az orvosi tu-

⁴⁵ «Die paeclagogische. Pathologie» . IV . Aufl 4. S. V. S.

domány térfoglalása ellen, a paedagógiában mondja: «Der Begriff der Krankheit spielt auch in die pädagogische. Pathologie hinein, soweit diese Doktrin mit einem. Teile der medizinischen. Pathologie tatsächlich zusammenfällt, wobei die Medizin nicht selten wissenschaftlicher wie auch in praktischer. Hinsicht den grösseren. Anteil in der Beurteilung und Behandlung des Falles besitzt Eine praktische Verwertung allgemeiner pädagogischer Angaben und Vorschriften hängt aber wesentlich von drei. Bedingungen ab. Einmal davon, dass man das körperliche und geistige Naturell des Kindes, um das es sich handelt, und die Eigenartigkeit des Fehlers, das diejenigen Zustände und Vorgänge im. Innern des Kindes kennt, von denen der betreffende. Fehler der äussere, fassbare Ausdruck ist Zweitens davon, dass man über die. Anlässe und Ursachen aus denen der. Fehler herrührt, hinreichend unterrichtet ist». Majd más helyen mindazokat a lelki hibákat, melyek testi bajjal összeforranak, teljesen ki akarja zárni a paedagogia kezeléséből.

A züllött gyermekek német rendszerének csődjéről már egészen nyíltan beszámolnak.⁴⁶

Ennek okát abban találják, hogy az illető törvényt a «bíróság» fogalmának belejátszása folytán a nép teljesen félreértette és a szigorúbb nevelésbe való átutalást merő büntetésnek minősítette, melyért az összes érdekelt tényezőknek lakolniok kellett. Ennek a félelemnek pedig az volt a hatása, hogy az ifjú bűnöző ellen rendesen csak akkor tették meg a feljelentést, a mikor már jó sok volt a rovásán és már nem bírtak vele. Ezeknek túlnyomó száma természetesen rombolólag hatott a kevésbé züllöttekre, míg másrészt a szökések számát is növelte (a létszám 10%-áig).

Midőn tehát a magyar állam a züllött gyermekekről való gondoskodást föladatai közé vette, úgy a züllött gyermekekről való gondoskodásnak egy oly social hygienikus rendszerét kellett felállítani, mely az eddigi rendszernek két fő hibáját eliminálja, vagyis teljesen eliminálja, kizárja a gyermekek megbélyegzését és nem minden gyermekre egyaránt mondja ki

⁴⁶ Kemény: «Gyermekvédelmi. Lap» 1909. 62 old.

a szigorúbb nevelést, hanem individualizál, a gyermekeket nem a régi, hanem az új milieuban figyeli meg és azután határoz a gyermekről való gondoskodás módjáról.

Azt pedig, kinek a gyermeket átadja gondozásba, legyen az intézet vagy magányos, azt a legalaposabban, a legrészletesebben kioktatja a gyermek socialhygiejának psychofizikája körül tapasztaltakról, orvosi útmutatásokat ad neki a gyermekkel való bánásmódról. A magyar rendszernek a züllött állami gondozásáról teljesen sikerült a züllött gyermekek ellátása körül felmerült két hibát elkerülni.

A züllött s züllésnek indult gyermekeket a magyar állam az állami gyermekvédelem keretén belül vállalta magára (60000/1907 sz. belügm. r.). Minthogy pedig az állami gyermekvédelem végrehajtója a 17 állami gyermekmenhely s az azok élén álló igazgatófőorvos, így a züllött gyermekek ügye teljesen orvosi feladattá vált.

7. A züllött gyermek socialtherapiája s orvos-paedagogiai kezelése

Nézzük ezek alapján most már, hogy a magyar állami gyermekvédelem mily gondozását ismeri a züllöttség vagy az elzüllés veszélye révén az állami gondozásba került gyermekeknek.

Az első csoport azok, a kik csak erkölcsi veszélynek voltak kitéve. Ezek bármely szeretetteljes család nevelésében megjavulnak. Ezeket tehát családokban helyezük el a nélkül, hogy a nevelőszülőkkel közölnök a gyermek múltját.

A második csoport azon gyermekek, kik társadalomellenes tetteket már elkövettek, de kik könnyen befolyásolhatók, kiknél remélhető, hogy a rosszra vezető okcsoport jó milieuban működésbe nem jön. Ezek már bizonyos szakszerűbb nevelést követelnek. Ezeket is családokban helyezük el, de a családot már kioktatjuk a gyermeknek specialis hibáira és egyúttal a falú egy tanítóját is megbízzuk a gyermek feletti felügyelettel de egyszersmind avval is, hogy a nevelőszülőket oktassa ki a gyermekkel való bánásmódot illetőleg.

A paedagogus teendőit a következő szabályzat írja körül:

*A rendellenes viselkedésű gyermekek fölé helyezett
paedagogiai felügyelet szervezeti szabályzata*

A paedagogiai felügyelet célja, hogy az állami gyermekmenhely által telepre kihelyezett oly 6-15 éves gyermekek, kik rendellenes, társadalomellenes magaviseletet tanúsítottak volt, paedagogiai felügyelet alatt legyenek az iskolaidőn kívül is és hogy a nevelőszülő, a kikhez ezen gyermekek "helyeztetnek, paedagogus által oktassék ki az ezen gyermekkel való bánásmódot illetőleg

Mielőtt a gyermek a telepre helyeztetik, a menhelyben psychopaedagogiai megfigyelés alá kerül. Ezen megfigyelés eredményeképp azután a menhely közli a telepen levő paedagogiai felügyelettel megbízott tanítóval a következőket:

1. A gyermek eddigi rendellenes magaviseletét
2. A rendellenes magaviselet társadalmi, esetleg orvosi okait
3. Szellemi képességét
4. Erkölcsi érzete, azaz társadalmi alkalmazkodási képességeit
5. Esetleges testi, főleg érzékszerveinek hibáit (rövidlátás, hallacínál stb)
6. Kedély életét
7. A gyermek hangulatát mily irányban kell irányítani (Hemmen oder fördern)
8. A gyermeknél a hangulat változásokat mi idézi elő, mi csillapítja, mi izgatja
9. A gyermekkel rossz hangulat alkalmával, hogy kell bánni, jutalom, dicséret hatása
10. A gyermektől mennyi figyelmet lehet követelni és mi köti le figyelmét
11. A gyermeknél a meggyőzés, rábeszélés, hangulateltetés, (érzelmi pszichológiai) suggestió és az idomítás, automatizmus mily fokban és mily eredménnyel alkalmazható
12. A testi túlfárasztás eredménye
13. A fizikai tényezők, szabad levegő, fürdés hatása Játék hatása
14. Társai befolyásolják-e, vagy ő maga befolyásolja társait.

A paedagogiai felügyelő a gyermeket és a nevelőszülőt eleinte mennél gyakrabban látogatja meg. Ezen szoktatási időszakban van leginkább szüksége a gyermeknek egy ötlet szeretettel támogató pártfogóra, ki megérteti vele a helyzetet, a nevelőszülő és gyermek közötti bizalmat, jó viszonyt létesíti. A tapasztalat mutatja, hogy a legtöbb ilyen gyermek a kihelyezést követő napokban, gyakran az első órákban szökik.

A látogatások száma és a látogatásoknál töltendő idő azonban kizárólag a paedagogiai felügyelő belátásától függ. A paedagogiai felügyelő a gyermek lelki fejlődéséről a menhelynek időnként jelentést tesz.

A látogatások alkalmával gonddal vizsgálja, hogy a környezet a gyermekre oly irányban hat-e, mint a hogy ő ezt

előírta. Figyelje meg védenczét munkában, tanulásban és szórakozásban.

A paedagogiai felügyelő választja ki az alkalmas nevelőszülőket. A nevelőszülőktől meg kell követelni azt is, hogy elég értelmiségük és elég kedvük legyen az ily nehezebben kezelhető gyermekekkel való foglalkozáshoz.

Ha az intézetben kihelyezésre alkalmas gyermek van, akkor a menhely a paedagogiai felügyelőt értesíti, vasúti jegyet mellékel, a melylyel a paedagogiai felügyelő a nevelőszülőt beküldi. Már előzetesen a kiszemelt nevelőszülő tartozik a községtől gyermektartási engedélyt beszerezni.

Ha a paedagogiai felügyelő látogatása alkalmával tapasztalja, hogy a gyermekekre környezete kártékony hatással van, úgy azt a tények rövid előadása mellett közli és a gyermek újabb elhelyezése iránt javaslatot tesz.

A paedagogust a következő lapon tájékoztatjuk a gyermek körül észleltekről s a gyermek körüli leendőkről:

Orvos-paedagogiai útmutatás

_____ nevű _____ számú gyermek neveléséhez
 A gyermek neve: _____ . Születési helye: _____
 Születési ideje: _____ . Vallása: _____
 Apja neve, fogl: _____ . Anyja neve, fogl: _____
 A szülők lakása: _____ . Hány testvére van: _____
 A felvétel ideje, oka: _____
 A gyermek eddigi rendellenes magaviselete: _____
 A rendellenes magaviselet társadalmi, psychopathologiai, lélek-
 körtani oka: _____
 Szellemi képessége: _____
 Testi, érzéki hibái: _____
 Kedélyelete, hangulata, a hangulatváltozás okai: _____

A gyermekkel rossz hangulat alkalmával hogy kell bánni, jutalom, dicséret hatása: _____
 A gyermek figyelme miáltal és mennyi ideig köthető le: _____

A gyermeknél a meggyőzés, rábeszélés, hangulatkeltés, érzelmi psychologiai suggestio, automatismus mily fokban és eredménnyel alkalmazható: _____

A testi túlfárasztás eredménye: _____
 A szabadban való mozgás, fürdés, torna, játék, kerti foglalkoztatás hatása: _____

Társai által befolyásolható-e, vagy ő maga befolyásolja-e társait:

Megjegyzés:

_____ telepre megérkezett 19 _____ hó _____ n

Elhelyeztetett: _____

A budapesti állami gyermekmenhelynek értesítés küldött:

Itt újból hangsúlyoznom kell, hogy rendszerünket mutatom itt csak be. A rendszer szervezése most folyik csak. A rendszer ezen része pedig legkevésbé functional még. Alig egynehány gyermeknek tudunk ily paedagogiai felügyelőt állítani. Ennek szerepét az 1910 január elején életbe lépett kormányrendeletek alapján (27,100/1907 27,200/1909, 27,300/1909, 27,400/1900, 27,500/1909, 27,600/1900 igazságügy-ministeri, 160,000/1909 belügyministeri s 149,500/909 közoktatásügyi ministeri rendelet) a gyermekek nagy tömegénél a pártfogó, probation officer, fogja helyettesíteni.

A harmadik csoportban vannak azok a gyermekek, a kik állandóan intenzív befolyásolásra szorulnak Ezeket szigorított neveléssel berendezett zárt intézetekbe tesszük, a hol mezei munkával foglalkoznak, tanítatnak és lehetőleg változatosan lesznek foglalkoztatva. Ilyen zárt intézetei vannak az. Országos gyermekvédő ligának, még pedig a következők, a következő felvételi képességgel:

Rákoskeresztúri fiúnevelőintézet befogadó képessége 30 gyermek				
Széchenyi otthon, Sopron	«	«	30	«
Leánynevelő intézet, Kőbánya	«	«	20	«
Szilányi otthon, Vaszka (Szaloncza)	«	«	70	«
Árpád otthon, Szeged	«	«	40	«
Nagyszöllősi fiúnevelő intézet	«	«	80	«
Összesen			270	gyermek

A már csak igen erős eszközökkel befolyásolható gyermekek a királyi javító intézetekbe kerülnek. Leginkább ipari munkával lesznek ott foglalkoztatva szigorú, fegyelem alatt állanak és külbefolyásoktól teljesen elvannak különítve, könnyen nem szökhetnek.

A betegesen dégénérait gyermekek és már éppenséggel be nem folyásolható gyermekek, egy szigorúbb jelleggel bíró intézetbe a. Liga nagyszöllősi intézetébe kerülnek.

Természetes, hogy mindezen elhelyezésekből visszatérés lehetséges. A megfigyelés s javulás eredményéhez képest a gyermek a szigorúbb helyről a kevésbé szigorú helyre, vagy pláne családba kerül

Az eddig felvett 1410 gyermek elhelyezése má a következő:

Elhelyezés neve	Fiú	Leány	Össze- sen	Százalék
Nevelőszülőnél v iparos- mesternél	608	123	731	51,85
Szigorúbb nevelésre be- adott	17	19	36	2,55
Javító intézetben	2	3	5	0,22
Gyógyintézetben	17	3	20	1,50
Szülei átvették	80			7,37
Menhelyben	125	234		9,07
Szökésben	1	731		,07
Meghalt		345		
		104		
		2	104	
		2	128	
			1	
Összesen	1199	211	1410	100,00

Összefoglalva az elhelyezéseket:

	Fiú	Leány	Össze- sen	Százalék
Intézetben	205	29	234	16,59
Nevelőszülőnél v. mes- ternél	608	123	731	51,84
Elkerült az állami véde- lem alól	306	35	345	24,46
Észlelés alatt	80	24	104	3,37
Összesen	1119	211	1404	99,26

A jelzett elhelyezési módok a gyermeket új környezetbe, milieube hozzák. Itt kell azután a gyermekek befolyását a socialisan jó irányba elkezdni.

A paedagogusok előtt sokáig kétségtelen volt, hogy ezt csak a szokásos paedagogiával lehet elérni. Ma már ezen a téren járatos paedagogusok tisztában vannak azzal, hogy csak oly paedagogia boldogulhat, mely a gyermek sajátos pathologiai természetét tekintve veszi.

Már rövid saját tapasztalatunk alapján is kétségtelen előttünk, hogy ezen gyermekeknél nem az intellektuális paedagogia, hanem az érzelmi paedagogia a döntő.

Hogy iskoláink túlhajtott intellektuális munkája még az ún. erkölcsös gyermekekre is mily hatásal

ségi bankettjén egy. Miesbach nevű diák érettségít tett társai nevében beszédet mondott, a melyben keményen megvádolta az iskolát és a tanárokat, hogy nem nevelik az ifjúságot szabadságra és önállóságra. Beszédét olyan nagy fölindulással hallgatták a jelenlévők, hogy abba kellett hagynia, egy nürnbergi lap azonban megszerezte az egész szöveget s az eredeti fogalmazás alapján kiadta. A beszédben ezt mondta a többi közt:

«A ki nem lépett ki eddig közülünk a neki megszabott élet szűk korlátai közül s most belép a szabad diákéletbe, annak olyan szakadékot kell áthidalnia, a mely veszedelmessé válhatik s a mely sok fiatal erőt elnyelt már. Mi érezzük, hogy az iskola nem adja meg nekünk azt a szükséges erőt, a mely az életben föntarthatna bennünket. S a minék a hiányát eleitől fogva éreztük az iskolában, az az érzések nevelése; mert bár a képzetekre és fogalmakra megtanítottak bennünket, de azt elmulasztották, hogy nemesítsék, enyhítsék és harmonikussá tegyék lelkünkben ezeket a hatásokat. Már pedig a szellem ereje a fogalmak és az érzések tisztaságában gyökerezik. Kétségtelen, hogy ennek a mulasztásnak káros hatása volt jellemünk alakulására, különösen abban a korban, a melyben a jellem még nem kezdett megszilárdulni. Az állam csak az egyesek erkölcsi tökéletesedése útján érheti el célját; mi pedig sohasem éreztük azt az erkölcsi befolyást, mely intésben és figyelmeztetésben nyilvánul meg, de sokkal inkább éreztük az iskolának azt a törekvését, hogy fegyelmi jogkörébe a tanuló legszemélyesebb dolgait is belevonja s hogy az egyén jogait magához ragadja. Pedig nem a jog-e az ifjú legnagyobb büszkesége s nem jogokban látja-e életének legfőbb értékét? Hogyne veszítené el az élethez és a munkához való kedvét, ha azt látja, hogy minden jogától meg akarják fosztani.»

A beszédet, mint említettük, nem fejezhette be Miesbach a nagy fölzúdulástól, de azért gondolkodóba ejtette vele a hallgatóit. Mint kiderült, nem a saját elhatározásából, hanem érettségiző társai nevében beszélt s a beszéd szövegét is többen állapították meg.

A mi ezen erős elmében ily éles fogalmakban nyilvánul meg, az a psychopatikus kóros természetű lelki fogyatékoságban szenvedő elmékben züllöttséghez vagy öngyilkossághoz vezet.

Nagy eredmény remélhető a *social-paedagógiától* Oly irányban lesz az gyakorlandó, mint azt az »*Am Urba*«*n* intézetben gyakorolják s a «Henry. George republikában» Amerikában.

A gyermekek rossz hajlamait socialis irányban kell nemcsak fejleszteni, de értékesíteni is, mint a hogy *dr. Bernardo* Londonban a Lumpensammler briga-

dot képezte gyógyíthatatlan szökési betegséggel, Wandertrieb-bel bíró gyermekekből

Azoknál, a kiknél az elfajulás tünetei annyira mutatkoznak, hogy nevelés lehetetlen, ott nevelés helyett *idomításnak* van helye. Állandó erős akarat kell, mely őket a jó irányba irányítja és megóvja őket a rossz befolyástól

A semmi módon be nem folyásolhatók csoportjánál a legerélyesebb socialis prophylaxist kell alkalmazni, a szigorú elkülönítést

Hogy mely irány követendő a gyermekek nevelésében és az egyes individuummal, azt a megfigyelést vezetett orvos állapítja meg

Figyelmeztetni kell a nevelőt, hogy a gyermek daczossága nem-e akaratmegakasztás, lustasága nem-e lassú perceptio vagy gyors kimerülés, a rombolási düh nem-e epileptikus aequivalens a hazudozás nem-e ébren álmodás, nem. Pseudologia phantastica (Delbrück), tettei nem-e kényszer cselekmények. A megfigyelő orvos kell hogy utasítsa a nevelőt, hogy ezt a gyermeket a büntetés elvadítja, mert igazságtalannak érzi; figyelmezteti a dysphoriák hatására. Figyelmezteti, hogy ezt a gyermeket meg kell tanítani a dysphoriák elviselésére. A foglalkoztatás szükséges változatosságát írjuk elő

Megtanítjuk a nevelőt, hogy sok napfény kell a psychopatikus gyermek lelkére, testére. Megtanítjuk, kit kell élénkíteni, kit kell lelki élete túlsapásaiban megakasztani

Azoknál, kiknél a milieu a socialis szempontból rosszra vezető associatios pályákat fejlesztett, ott a socialis szempontból jóra vezető utakat kell begyakorolni. A rossztól való izolálás által az alkalmat a vétkezéshez el kell venni. A jó automatismusát kell létesíteni, fejleszteni. A francziák lelki automatikus önnevelése, melyet tic ellen ajánlanak mutatis mutandis itt is alkalmazható lesz!

Freud ismertetett psychoanalytikus módszerének lehet majd itt is helyet juttatni egyes esetekben.

A züllött gyermek kezeléséről, a táplálkozás befolyásáról beszélt a német orvosok 1909 salzburgi vándorgyűlésén. *Fürstenheim*.⁴⁷

⁴⁷ Dr. Fürstenheim-Karlshorst. Kriininaltherapie im Kindes und. Jugendalter

Részletesen foglalkozik a tárggyal. Hess is.⁴⁸ A paedagogiai therapiára *Boubinovlisch s. Paul-Boncour* is dolgozott már ki tervezetet.

Roubinovitsch a példát helyezi előtérbe. Pedig ott a példa sem használ, hol a közönséges paedagogia, a rábeszélés nem használt. Ezeknél a hangulat, a suggestio, az automatismus vagy az idomítás használ csak.

Sokat várhatni az egyéni tehetségek felkutatásából (*Begabungsforschung*) is, mely a gyermek individualitását jól meg fogja világítani.

A legközelebbi teendő lesz természetesen a zül-lött gyermekek befogadására szánt. *Intézetek osztályozása* a gyermekek sajátos természete szerint.

Az 1910 január elsején életbe léptetett büntető-jogi novellának a fiatalkorúakra vonatkozó része s az ehhez kiadott kormányrendeletek által teremtett gyakorlat elejét veszi annak az eddigi helyzetnek, hogy az a gyermek, kit büntetendő cselekmény elkövetése alkalmából tetten értek királyi javító intézetbe került, a kit tetten nem értek az állami gyermekmenhelybe került s csak ha hely volt, lehetett ezen a kerülő úton királyi javítóintézetbe juttatni.

Az, hogy a gyermeket büntetendő cselekménye miatt feljelentették-e vagy nem, hogy elítélték-e vagy nem az nem lehet mérvadó az elhelyezést illetőleg, ép oly kevésbé, mint a lopott tárgy értéke. A büntett súlyossága is csak pszichologiailag értékelhető.

De az intézet geográfiai fekvése sem lehet mérvadó.

Az egyes rendelkezésre álló intézeteket az ott kezelendő gyermek sajátos természete szerint kell felosztani. Már a francia törvény is mentül több osztályra való osztását a gyermekeknek követeli.

Az intézetek beosztását körülbelül így képzelem:

I Az intézetek első csoportjába kerülnének oly gyermekek, kiket távol kell tartani a rosszra való befolyásolástól. Kiknek nem szabad túl könnyű alkalmat adni a vétkezésre.

II Az intézetek második csoportjába tartoznak azok a gyermekek, kiknél a socialis rosszra vezető associációs pályák erősen be vannak már gyako-

⁴⁸Hess. *Paedagogische. Therapie bei jugendlichen. Nevven-unrl. Geisteskranken (Zentralbl f. Nerven h 1909 szept. 1.)*

rolva a rosszra, úgy, hogy csakis állandó szigor által lehet a jóra vezető utakat megint begyakorolni.

Azt lehet mondani, hogy az első csoportba jönnek a gyermekek, kiket nevelni, a második csoportba azok, kiket idomítani kell.

III. A harmadik csoportjába az intézeteknek az oly gyermekeket kell adni, kiknél a rossz nem a milieuből fakadt, hanem a gyermek sajátos természetének eredménye.

IV. A negyedik csoport volna a befolyásolhatlan gyermekek számára való intézetek tehát azok az intézetek, hol socialis prophylaxist gyakorlunk. Itt már nem annyira a gyermeket, mint a társadalmat védjük

Az egyes intézetben a gyermekek kor szerint lesznek csoportokba osztandók.

Összefoglalva mindezeket, mondhatjuk:

1. A züllött gyermekek magyar socialhygienikus rendszere az első, mely intézmény szerűen a gyermek orvos-psychologiai megfigyelését veszi a gyermek ellátása alapjául s ezzel a züllött gyermekek ellátását a modern kriminálpsychologia szellemében tette lehetővé

2. A felvétel az állami gondozásba úgy anyagi, mint erkölcsi elhagyottság révén sehol sem oly könnyű, mint Magyarországon, így a rendszer prophylacticus-prae-ventiv eredménye sehol sem lehet oly nagy, mint nálunk.

A rendszer gyakorlatának sürgős követelményei:

a) *Psychologiailag s psychiatriailag előképzett szakorvosok bevonása.*

b) *A zárt intézetek számának lényeges szaporítása, az intézetek felosztása a gyermekek sajátos természete alapján, a családi gondozásba adott gyermek fölé díjazott paedagogiai felügyelők kinevezése.*